

ЦОНЧО РОДЕВ

ЧЕРНИЯТ КОННИК

ИЗДАТЕЛСТВО ОТЕЧЕСТВО

ЦОНЧО РОДЕВ ЧЕРНИЯТ КОННИК

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

МОНАХЪТ

I

Беше лято осемстотин деветдесет и второ.

II

Нямаше човек в престолния град Плиска, който да не познава великия боил^[1] Есхач. Мернеше ли се някъде кафявият му сукнен кафтан^[2], обшит по краищата с тесни кожички от лисици, или самуреният калпак, който зиме и лете не слизаше от побелялата му глава, хората отгатваха присъствието на боила и го срещаха с уважение и почит. Дворцовите люде почитаха в него мъдрия и далновиден боил, който от почти четири десетилетия бе давал най-умните съвети и неведнъж бе имал смелостта да противоречи дори на хана или княза и всякога времето по-късно бе доказвало правотата и справедливостта на неговото мнение. Търговците на скъпи и изящни предмети, занаятчиите с опушени лица и мазолести пръсти от западния край на Външния град, стотиците бедняци, които преживяваха от ден за ден, го величаеха като най-щедър благородник, който ни веднъж не бе се пазарил за цената на избраната вещ и не бе отказал на просяк зальк хляб и глътка вино. За войните пък той бе най-първият воин, отрупан със слава от битките срещу немци, моравци, сърби и византийци.

Есхач бе нисък и слаб, но удивително пъргав и подвижен. Носеше винаги еднакви дрехи и подобаващ на сана му широк колан^[3] със златна тока и златни копчета. Макар че не беше бранно време, на високите му жълти ботуши от щавена кожа непрестанно подрънкваха големи посребрени шпори, о които се удряше застрашително тежък дамаски меч — страшно оръжие дори и в неговата шейсетлетна десница.

Много бе преживял старият Есхач и всяка битка, всяко пратеничество в чужди и далечни земи бе оставило по една дълбока бръчка върху бръснатото му лице, сред което светеха две чудно млади, ту свирепи и сурови, ту топли и ласкави очи.

Сега, когато се зададе от вратата на крепостта, шестимата стражници, които стояха на мраморната площадка пред входа на Малкия дворец, застанаха бързо по трима от двете страни на дебелия трикрила дъбова порта, прибраха ръцете с щитовете до гърдите и изправиха украсените със снопчета от конска опашка копия. Те знаеха,

че този стар и кален в битки воин никога не отминаваше стражата, без да огледа стойката на стражниците, оръжието и дрехите им, без да похвали спретнатите или да смъмри небрежните. Но стражниците се излъгаха — този път Есхач сякаш не ги забеляза. С приведена глава, със загрижен блуждаещ поглед той мина с бързи ситни стъпки между тях и след миг мечът и шпорите му зазвънтяха по каменните стъпала към горния кат на двореца.

Неспиран от слугите и робите, великият боил пресече няколко зали и полутъмни ходници и спря пред покойнината на стария княз.

— Сондоке!

Слугата, който стоеше пред вратата на княза, преви дебелилото си тяло и върху хитрото му широко лице се изписа раболепство.

— Тука ли е господарят?

— Тук е, славни боиле.

— Сам?

— Премъдрият Наум е при него.

Есхач потропа на вратата и веднага влезе. Само за него и за Наум бе позволил старият Борис да влизат направо — иначе дори и княз Владимир трябваше да иска предварително разрешение.

В покойнината цареше полумрак. До простата дървена маса седяха Борис и бледият черновлас Наум, просветеният ученик на Кирила и Методия. Облакът на масата, Борис бе закрил очи в съсухрените си длани, а дългите му снежнобели коси се бяха свлекли напред. Есхач пристъпи до него, свали по славянски обичай калпака си, коленичи и изрече със задавен глас:

— Господарю, прости на верния си Есхач скръбните вести, които е принуден да ти съобщи.

Борис трепна и се изправи. Отпуснатостта изведнъж изчезна от съсухрената му снага и отстъпи място на напрегнато, войнствено очакване. Докато го гледаше, Есхач неволно си помисли, че пред него не е белобрадият и белокас калугер Михаил, завърнал се от молитвената тишина на монашеската килия, а предишният, великият княз Борис, властвувал почти четиридесет лета над българи и славяни, твърдият и суров самодържец, който преди двадесет и шест години с шепата верни дружинници бе смазал с огън и меч могъщите боили и бе предал на жестока казнь петдесет и двама от тях, защото бяха дръзнали да се възбунят срещу Христовата вяра и искаха да върнат

старата, езическата. Високата му права снага, покрита с проста шаячна власеница, не беше снага на смирен калугер, а на борец и воин.

— Стани, Есхач — тихо заповяда Борис. — Пред мен не трябва да се коленичи. Говори! Каква нова подлост е измислил онзи... онова сатанинско изчадие, което смятах за свой син?

— Господарю, намери сили да понесеш и този удар. Писмото, което ти изпрати в Цариград на Симеона, бог да пази живота му, не е тайна за княз Владимира...

— Как! — извика грозно Борис. — Той е дръзнал да открадне моето, бащиното си писмо!

— Не, не го е откраднал. Но негови верни люде са застигнали пратеника ти из проходите на Веревава^[4], нападнали са го и го принудили да им предаде писмото. Със себе си те водели и нотариий^[5], вещь и по ромейското, и по славянското писмо, който преписал всичко дума по дума. После върнали писмото на пратеника и го пуснали да продължи към Византия. А преписът е у княза...

— Кога е станало това?

— Точно преди осемнадесет дни.

Борис пресметна бързо.

— Значи два дни след като го изпратих. Сигурен ли си, че това наистина е станало?

— Напълно, господарю. Уви, лошите новини рядко са погрешни.

— Кой ти го каза?

— Копанът^[6] Винех от дворцовата дружина. Той е бил в групата на преследвачите.

В стаята настъпи тежко мълчание. Борис скръсти ръце на гърба и се заразхожда между вратата и прозореца, а власеницата се заувива около кокалестите му колене. Наум и Есхач безмълвно го следваха с очи. Най-сетне старецът прекъсна нервната си разходка, спря и се прекръсти широко. Дълбока бръчка се сви между тежко надвисналите му вежди.

— Бог да е на помощ на Симеона... Защото човек надали може да му помогне.

— Господарю и брате во Христе Михаиле — за пръв път заговори Наум. Гласът му бе плътен и звучен; глас на проповедник. — С никого не сподели ти какво бащино слово си изпратил на сина си, вярното божие чадо Симеон. От никого съвет не поиска, никому не се

довери. Сега тайната ти не е вече само твоя тайна. Наруши мълчанието си, брате, отвори сърцето си за нас, верните ти слуги. Така и на тебе ще е по-леко, пък и добра мисъл иде по-лесно в три глави, отколкото в една, пък била тя и най-мъдрата.

— Аз същото исках да кажа — намеси се и Есхач. — Ние сме с тебе, господарю, където и за каквото да ни поведеш. Но сега ние не сме ти полезни, щом ни държиш далеч от сърцето си.

Старецът ги слушаше търпеливо, гледаше ги изпод свъсените си вежди, а десницата му бавно гладеше дългата бяла брада. Имаше вид на човек, който за последен път се колебае, преди да вземе съдбоносно решение.

— Право говорите и двамата — каза най-послед той. — Глупец е слепецът, който не се доверява на тоягата, върху която се подпира. А вие, само вие останахте подкрепа за моята ръка. Всички други ме изоставиха — едни преминаха към Владимира, други се укриха в къртичи дупки от страх за кожата си. Само вие — повтори той пак замислено. — Грях ще сторя да мълча повече.

Борис отметна полата на власеницата, бръкна в дълбокия джоб, пришит от вътрешната ѝ страна, и извади скрития там свитък.

— Един препис при Владимира и един у мене. Ето, брате Науме, прочети го ти.

Наум пое свитъка, разгъна го, хвърли бърз поглед върху него, изкашля се и зачете бавно:

— „Симеоне! Неволята ме накара да изляза от манастира, неволята ме накара да сменя благочестивия и богоугоден живот в светата обител с греховните човешки дела, пак неволята ме накара да уловя пачето перо, за да ти пиша.

За всичко това причината е твоят по-стар брат Владимир, да бъде проклето името му. За три години, откакто го короняха за български княз, той унищожи цялото дело на моя живот. Каквото аз съградих, той го срина.

Лицемерна и подла е била предишната му смиреност пред бога и пред бащината воля. Щом зае престола, той се

огради с лоши съветници, пройдохи, пияници и разгулни жени. Отрече се от Христовата вяра, върна се към езичеството и преследва всички християни. Забрани да го зоват с християнското му име Владимир, а се нарича пак със старото, езическото Расате.

Стана пръв гонител на славяните. Колкото аз се мъчих да сродя и побратимя българите и славяните, толкова той въздига и обогатява едните и преследва другите. Славянска и християнска кръв се лее в княжеството, а няма здрава ръка, която да му попречи.

Безброй са неговите престъпления. Всеки, който се изпречи пред стъпките му, бива погубен. Същата участ споделя и онзи, от когото Владимир се страхува, че може да събере хора срещу него. Архиепископът, негова светост Йосиф, бе измъчван жестоко и сега е окован в тъмница само защото проповядваше борба срещу езичеството. Боила-тарканът^[7] твоят брат Гавриил, умря за една нощ, отровен със страшна злъч, която остави черни петна по кожата му. Другият ти брат Яков бе нападнат от преоблечени като разбойници люде на княза и бе ослепен; Владимир го заточи в манастир чак в Хърватия. Сестрите ти Епраксия и Анна той даде за жени на диви ханове далеч отвъд Дунава. Останах само аз. И ти, сине Симеоне. Всички други от рода ни ги няма вече.

Като предишен княз, като твой баща и като християнин, аз ти пиша това писмо, Симеоне, и те моля и съветвам да прекъснеш ученолюбивите си занятия и да се върнеш в престолнината Плиска, за да вразумиш с добро или с лошо княза Владимира. Досега той не е посмял да посегне и върху мене, но не зная дали някое утро не ще ме намерят удушен на одъра. Ако съм жив, като се върнеш — заедно ще поведем борбата. Ако дотогава умра — води я сам, сине Симеоне.

Аз те благославям.

Баща ти Борис, божи служител Михаил.“

Наум завърши четенето, погледна още веднъж от горе до долу ръкописа, сякаш се страхуваше да не е пропуснал нещо, изкашля се пак и едва тогава го подаде на стареца.

— Тежка съдба очаква Симеона — каза той след малко. — Щом князът е предупреден, то... Дано Симеон бъде разумен и не побърза да изпълни бащината воля. Дано го просветли небето.

— Защо да хленчим и да чакаме помощ от небето — възкликна Есхач. — Не е ли по-добре да пратим бърз гончия с ново писмо до Симеона и да му поръчаме да не се връща?

— Всичко съм обмислил — тежко и глухо отсече Борис. — Симеон ще дойде!

— За да го убият ли?

— Дори и да го убият — с мрачна упоритост повтори старецът.

— Не ти ли стига примерът на Гавриил и Яков?

— Не! И сто сина да имам, и стоте ще ги дам за правото дело. Пък накрая и сам ще сложа глава на дръвника.

Есхач замлъкна. Тежка въздишка се отрони от устата на Наума:

— Може би Христовата вяра заслужава такава скъпа жертва — каза той.

— Христовата вяра ли? — запита Борис със зле прикривана насмешка. — Да говорим без извъртане, брате Науме. За коя Христова вяра говориш?

— Как за коя? Не разбирам въпроса ти, брате Михаиле.

— Отговори, отговори. За коя Христова вяра са думите ти? За римската или за гръцката? Или може би приказката ти е за вярата на манихео-павликяните? Или на монофизите! На месалитяните? На иконоборците^[8]? Коя е Христовата вяра?

Наум не бе очаквал подобна нападка.

— Но и ти си християнин, брате Михаиле, и верующите дори светец те зоват. Нали ти покръсти в правата вяра народа си? Нали ти се отказа от престола, за да станеш божи служител?

— Така е. Но защо забравяш, че преди да стана християнин, аз бях хан и вожд на българското племе? Един истински вожд първо мисли за доброто на народа си, че едва тогава за вярата. За него всички вери са хубави, когато са от полза за княжеството.

— Не мога да те разбера — призна Наум. — Нима искаш да кажеш, че си покръстил народа не за да го просветиш в правата вяра, а

за да има полза за княжеството?

— Разбира се.

— В словата ти има противоречие. Казваш, че християнството е от полза за народа, а същевременно искаш да изкараш, че то не е по-добра религия от другите.

— Наистина не ме разбираш — махна нетърпеливо ръка старият княз. — Христовата вяра е по-добра, по-мъдра и по-човечна от другите. Но всички велики вождове на българското племе досега са били езичници. Исперих и Тервел, Кардам и страшният Крум, Омуртаг и дори моят баща Пресиян бяха езичници. А нима техният живот отиде напразно? Нима езичеството им попречи да създадат славното българско княжество, което вече две столетия не дава сън на ромейските императори?

— Тогава защо се покръсти? Защо не остана езичник като дедите си? Защо си се заканил да унищожиш, езичника Владимир-Расате, който иска да се върне към вярата на предците си?

— Есхач, и ти ли не разбираш?

— Честна дума — не, господарю.

— Чудно защо не си ме запитал преди тридесет години, когато се покръствахме — иронично подхвърли Борис. — Но... добре. Ще ви обясня както някога. Кажете, Есхач, каква кръв тече в жилите ти?

— Чиста българска, господарю. Глиганът, знакът^[9] на моите деди, от края на вековете е стоял вярно наред до вашия вълк, от великия Авитохол^[10] и Ирник^[11] до днес.

— Така, така. А защо ти, българинът, даде на дъщеря си славянско име?

— За Кремена ли говориш?

— Кремена е славянско име. Защо избра това, а не друго?

— Не мога да отговоря — вдигна рамене Есхач. — Хубаво име е, звучно. Може да съм го чул отнякъде или жена ми да го е казала.

— Жена ти, славянката, нали? Защо се ожени за славянка, Есхач? Малко ли бяха кръглоликите и теснооки българки? Защо взе славянката, та децата ти да не бъдат чисти българи като тебе?

— Чуден въпрос, господарю. Някога ти сам ме посъветва да я взема. Даже против волята ѝ я взех.

— Добре, да не разравяме миналото. Кажете ми друго. Защо ти, българинът, даде подслон на този, славянския просветител Наум,

ученика на Константина философа?

— Учудваш ме с въпросите си, господарю. Защо наричаш Наума славянин, когато той е наш, български и християнски просветител?

В очите на Борис блесна доволство.

— Ето сега мога да отговоря на въпросите ви. Българите, братя мои, са велико племе, но са малко. Сред славяните ние сме като капка в морето. Двеста години ние ги държахме под ботуша си, но повече не може. Само да надигнат глава, и с нас е свършено. А славяните са християни и гръцките им попове ги подстрекават постоянно срещу нас. Е, какво трябваше да се направи? Аз, ханът, избрах — направих християни и българите и сега в княжеството няма славяни и българи, а само българи — едно племе, една вяра, една кръв. Аз помня, Есхач, как на младини ти се гнусеше от славяните. „Вонящи просоядци“ ги наричаше, нали? А сега славянският просветител Наум живее в дома ти, жена ти — бог да я прости — беше славянка, дъщеря ти е със славянско име. Разбрахте ли ме сега?

— Има и друго — продължи старият княз, без да им остави време да се опомнят. — Благодарение на Христовата вяра славяните станаха равни на нас, българите, създадох си свои велможи, свое писано слово. Какво казвам — та и ние сега тук със славянска реч говорим! И когато дойде време за бран, славяните вече не казват, че се бият за „онези, българите властници“, а за нас, за нашето българско славянско княжество. А щяхме ли да станем княжество, ако не бяхме приели християнството? Не, и до днес никой не щеше да ни признае и за всички щяхме да бъдем все още диви варвари. Отговорете сега — разбирате ли защо един вожд, бил той хан или княз, трябва да гледа много по-далеч от вярата?

Двамата му събеседници мълчаха. Есхач бе обърнал широко отворените си очи навън, сякаш се взираше през опънатите на прозорците щипи в светлината на летния ден. До него Наум замислено гледаше рошавата си черна брада.

— Да, разбрах те — наруши най-последно мълчанието Наум. — Но — прости ми за искреността, брате Михаиле — разочарован съм. Аз все мислех, че ти така, от просветление на сърцето си прегърнал кръста Христов, пък то било... от хитра сметка и хладна княжеска мъдрост. Та значи и борбата ти срещу Владимира не е борба на християнин, а...

— Може и така да е — прекъсна го Борис. — Ако Владимир беше държал кормилото на княжеството, както го държах аз, сега нямаше да бъда тук, а щях мирно да се радвам на старините си в манастира. Той се връща към езичеството, за да отвори отново старата пропаст между българите и славяните, да направи едните господари, а другите роби. Той отнема земите на славянските първенци, прокужда ги. Отрече се и от славянското си име и взе пак старото, българското. Славянски крак в двореца не се допуска. Нито един славянски старейшина не е вече в свитата му. А кои останаха? — Кавханът^[12] Цок, пияницата, който прекара цялото богатство на баща си през ненаситното си гърло; ичиргу-боилът^[13] Окорсис, който не умее нищо друго, освен да доставя нови наложници на княза; онази маймуна Паган, хан-боилът коловър^[14], дете и себе си не може да измами с глупавите си заклинания... А защо ти, Есхач, който си българин и велик боил, не влизаш вече в съвета на великите боили? Защото ти престана да мразиш славяните и не искаш да се връщаш към езичеството. Ето това е грешката на Владимира, която нито на този, нито на онзи свят ще простя.

— И затова ли викаш Симеона? — попита Есхач.

— Да, затова. Симеон е умен и мъдър — той ще намери начин да отреже главата на змията. А ако падне и Симеон — аз с моята ръка ще я отрежа...

Старецът удари с ръка върху масата.

Слугата Сондоке, който досега бе подслушвал на вратата, се стресна от този шум и побърза да се отдръпне. После помисли малко върху чутия разговор, потри доволно ръце и лицето му се изкриви в хитра, доволна усмивка.

[1] **Велик боил** — висша титла у древните българи. Боилите били най-приближените на хана или княза хора и крупни феодални владетели. Делели се на велики и малки и на вътрешни (столични) и външни (провинциални). ↑

[2] **Кафтан** — дългопола мъжка дреха. ↑

[3] Коланите (поясите) били съществена част от облеклото на старите българи. Имали метална тока и били обковани с метални

копчета. Обковата (златна, сребърна или бронзова) била според ранга на носителя на колана. ↑

[4] **Верегдава** — старославянското име на Стара планина. ↑

[5] **Нотарий** — писар. ↑

[6] **Копан** — длъжност в прабългарската войска с неизвестно значение. ↑

[7] **Боила-таркан** — вторият син на хана; първият, който бил престолонаследник, се наричал канартикин. ↑

[8] **Ереси**, които по това време били разпространени във Византия и България. ↑

[9] **Знак** (тотем) — белег (обикновено рисунка на някакво животно), притежаван от по-старите благородни родове, както гербовете на Запад. ↑

[10] **Авитохол** — според съставения по времето на Исперих и продължен и по-късно „Именник на българските ханове“ е пръв вожд на българското племе. Предполага се, че това е прочутият хунски вожд Атила. ↑

[11] **Ирник** — втори хан от „Именника“, вероятно Атиловият син Ернах. ↑

[12] **Кавхан** — висша длъжност у прабългарите. По съвременни понятия отговаря на пръв министър или канцлер. ↑

[13] **Ичиргу-боил** — висша длъжност, отговаряща на министър на вътрешните работи. ↑

[14] **Хан-боил коловър** — висша длъжност, вероятно давана на главния жрец. ↑

III

— И какво каза накрая баща ми? — запита Владимир. Цок и Окорсис се наведоха напред, за да чуят по-добре отговора.

— Каза, че щом дойде Симеон, и ще ти отреже главата. А ако той не може или не иска, сам княз Борис щял да го стори. „Ще се промъкна някоя вечер — казва — и хей така, като агне ще го заколя върху одъра.“

Владимир се облегна на трона, замисли се, после прошепна тихо на себе си:

— Ще видим чия глава ще падне първа... — След това продължи високо: — Багатур^[1] си ти, Сондоке! Нека така да ти бъде занаят името — Сондоке багатур! Да помнят хората кой е бил верен човек на хана Расате. На, вземи това — той подхвърли на слугата една кесия — и в бъдеще пак си отваряй ушите. Чуеш ли нещо — при мене. Ще има и още.

Сондоке мушна кесията в пазвата си, поклони се до земята и подхвана угоднически:

— Ювиги^[2] хане, защо ми даваш това злато? Аз съм твой верен слуга, а в жилите ми тече чиста българска кръв. Не съм ли достоен за по-друга награда?

Владимир се взря в него, прочете мисълта на лицето му и се разсмя:

— Да, прав си, Сондоке багатур. — Той извика Окорсис до себе си и тихо му заповяда нещо. Окорсис влезе в стаичката до абсидата^[3] на престола, където ханът обличаше тържествения си кафтан, и след малко се върна с колан в ръце, който бе с бронзова тока и копчета^[4]... Ханът го пое от ичиргу-боила и го подаде на светналия от радост Сондоке. — Вземи го, човече. Пък ако ми служиш все така вярно, може един ден и златен пояс да получиш...

— Заклевам се във всесилния Тангра^[5], ще бъда твое ухо и твое око, господарю.

— Но сега още не носи колана — добави предупредително Владимир. — Иначе баща ми ще се усъмни и ще се пази от тебе. Не го носи — повтори той, — ще дойде време и за него.

Когато слугата излезе заднишком и с дълбоки поклони от просторната зала, ханът се обърна към стоящия прав до него Цок:

— Кой е този Винех?

— Копан от дворцовата стража, господарю.

— Беше ли с онази група?

— Беше начело на десет конника.

— Българин или славянин?

— Българин. И затова ми е чудно, че е станал предател.

— Довечера ще му отсечем главата. Заповядам да го хванат и оковат в желязо.

— Господарю, защо да е довечера? Нали ще бъде пиршеството...

— Именно. Тук, в тази зала, ще му свалим главата за радост на празненството. Окорсис!

— Заповядай, ювиги хане.

— Ще отидеш при баща ми в Малкия дворец. Предай му моята повеля довечера да присъствува на пиршеството.

— А ако откаже?

— Ще му кажеш, че имаш заповед да го оковеш и да го доведеш със стража. Това ще го стресне. Същото предай и на Есхач. Наум няма да викаш — не мога да търпя това чучело.

Сто машали, забучени на железните подставки по стените на престолната зала, със сухо пращане хвърляха обилна светлина върху празничните трапези.

Горе, на княжеския подиум, седеше Владимир в цялото великолепие на богатото си ханско облекло. Той носеше кафтан от тежко червено кадифе, обшит със златни нишки, пристегнат с майсторски гравирани златен колан. Под кафтана личаха тъмножълтите му гащи, натикани в червени меки ботуши.

Въпреки че беше на петдесет и пет години, ханът имаше висока, права и жилава снага, която бе наследил от баща си — общо взето, необичаен ръст между чистокръвните българи. Косите му, в които нямаше нито един бял косъм, бяха прибрани според българския обичай в три дълги плитки, спуснати на раменете. Имаше ъгловато, ръбесто, с изпъкнали скули лице, тънки смолисти вежди и черни очи, които разгулният живот бе лишил от някогашния им блясък. Носът му бе

прав, остър, но с чувствени широки ноздри. Дълги, провиснали отстрани мустаци скриваха устните му, а под тях се очертаваше малка вдлъбнатина на брадичката му — белег на непримирима упоритост.

Сега пред хана бе поставена правоъгълна масичка, отрупана със златни и сребърни блюда с месо и плодове и стройни, пищно гравирани златни кани с вино. Но ханът не посягаше нито към блюдата, нито към стаканите и гостите му, които седяха на ниски столчета край малки маси от двете страни на залата, с любопитство и изненада се споглеждаха — за пръв път Владимир не бързаше да даде знак за откриване на пиршеството.

Ханът почака още малко, после с кимване на глава повика ичиргу-боила Окорсис и му прошепна нещо. Окорсис излезе, върна се скоро и отдалеч кимна утвърдително. След малко вратата повторно се отвори и в нейното очертание се показва старият княз Борис, който се облягаше на ръката на Есхач. Залата онемя — никой не бе очаквал да види тук Есхач, а идването и на Бориса доведе боилите до изумление.

Борис се огледа. Очите му мятаха светкавици. С мълчалив жест Владимир му показва крайната масичка, отреждана обикновено за най-низшите по сан гости. Борис и Есхач спокойно прекосиха залата и седнаха на ниските столчета.

Ханът вдигна чашата си, която изкусен златар бе изковал като извит рог.

— Наздраве!

— Наздраве! — отговори гърлено хорът на благородниците. Само Борис и Есхач не посегнаха към чашите си.

— Защо, драги татко — иронично подхвърли през залата Владимир, — не вдигнеш чашата си?

Старецът отговори с глух, но твърд глас:

— Не мога да пия вино там, където Крум е редял своите закони, където великият Омуртаг е подписвал победните си договори с византийци, франки и маджари, където аз поставих българската корона на главата си и приех Христовата вяра. Това вино осквернява паметта на бащите ни.

Предизвикателството бе запратено право в лицето му и Владимир с мъка преглътна обидата — за българите паметта на дедите беше свещена и онзи, който не я тачеше, се смяташе опозорен завинаги.

— Някога внуците ни ще казват още: „Където и великият хан Расате вдигаше пълна чаша за прослава на всемогъщия Тангра“.

— Не, те ще казват: „Някога в тази зала се говореше за бран, за славни подвизи и велики дела, а безумният княз Владимир я превърна в място за пиянство, гощавки и разпутство“.

Ханът остави чашата.

— Остър е езикът ти, старче, но накриво реже. Добре, да не прием... докато ти си тука... Да пристъпим тогава към онова празненство, което съм подготвил нарочно за тебе.

Той плесна три пъти с ръце. Разтичаха се слуги и роби, разстлаха алена черга в средата на залата и туриха върху нея кръгъл пън. После няколко стражи въведоха обезоръжения, с оковани на гърба ръце копан Винех.

Младият воин забеляза кръглия пън, пребледня и залитна. После се съвзе и изправи глава — той разбра участта си, знаеше, че не може да чака милост, и реши да умре като боец. Огледа се бавно и срещна погледа на Есхач. „Тъй ли ми се отплати за верността ми?“ — мълчаливо казаха очите му.

Есхач издържа погледа му, после издигна очи нагоре, като че призоваваше небето за свидетел, и поклати отрицателно пръст. Винех кимна глава — от блестящите въгленчета в очите на стария боил, от бледността му и от знака той бе прозрял истината.

— Този човек — високо произнесе Владимир — е копанът Винех. Той бе отрупан с милостите ми, а ми отвърна с подлост и предателство. Затова ние ще го изпратим да служи на вечните духове на земята, за прослава на боговете и за назидание на онези, които ще поискат да следват делата му. Паган!

Напред пристъпи едно неимоверно пълно тяло, поставено върху чифт къси, тънки и криви крака.

— Заповядай, ювиги хане — пискливо изговори хан-боилът коловър, като напразно се мъчеше да стори поклон.

— Започвай!

Стражите свалиха Винех на земята, обърнаха го по гръб и поставиха врата му на пънчето. Бърборейки неясни заклинания, Паган направи три кръга около жертвата, като ръсеше вода и вино и от време на време поглеждаше към небето. Есхач и Борис бяха смъртно пребледнели. Вадички пот се стичаха по лицата им. Но и хан-боилът

коловър не се чувствуваше много по-добре от тях — тази беше първата човешка жертва, която трябваше да принесе, и това караше страхливото му сърце да примира, преплиташе стъпките му.

— Боговете ще покажат доволни ли са от нашия дар — изпищя пак обичайните обредни думи и като се препъваше, приближи със свещения нож към жертвата.

Боязливо замахна, но разтрепераната му ръка не улучи.

— Лош знак — зашепнаха удължилите врат боили.

— Удри право! — заповяда пак Владимир.

Паган затвори очи и удари силно с ножа. Но ударът не попадна в разголения врат на Винех, а разкъса бузата му. Струйка алена кръв се проточи по дървеното пънче.

— Режи хубаво, колачо — за пръв път проговори Винех. — Режи и направи място за онзи. — Той изплю кървава хрчка по посока на престола. — И неговият ред скоро ще дойде.

— Исус е с тебе, Винех! — разнесе се гласът на Бориса.

Разгневен, с кръвясали очи и издути жили на челото, Владимир скочи от престола и масичката с блюдата и каните отхвъркна по стълбите на подиума. Той прекрачи надолу, грабна свещения нож от разтрепераната десница на хан-боила коловър и с твърда ръка промуши врата на жертвата. Бликна кръв и образува черна локвичка върху чергата. Владимир не дочака хан-боила коловър да разгадае по кръвта волята на боговете, а почти без да я погледне, обяви:

— Духовете на земята приемат с доволство нашата жертва, но искат и други, нови жертви. — Той погледна към баща си. — И те ще ги имат, заклевам се.

Старият княз се изправи и посочи с пръст към Владимира.

— Да, ще ги имат! — Всички в залата бяха изтръпнали: високата му и слаба осанка, белите коси, разпилени върху черната власеница, костеливият пръст, насочен с пророческа твърдост към хана, всичко му придаваше нещо необикновено, свято или демонично. — Ще ги имат! — повтори той. — Отмъстителят идва! Убойте се, нещастници...

С твърда и широка крачка старецът излезе от престолната зала. Есхач го придружи. Никой не посмя да ги спре.

Владимир остана няколко мига прав и замислен. После бавно се качи на трона си.

Слуги се спуснаха да вдигнат още топлото тяло на жертвата. Гръмнаха зурли и сазове. Полуголи танцовачки се втурнаха между масите и завъртяха шеметен танц. Но Владимир не ги и поглеждаше...

[1] **Багатур** — юнак, герой. Почетна титла, давана от хана. ↑

[2] **Ювиги** — велик, велики (старобълг.). ↑

[3] **Апсида** — полукръгла сводеста част, понякога издигната на високо, намираща се в дълбочината на зала, църква и пр. ↑

[4] Бронзов колан носили низшите управители и военачалници (сравни бел. 3, глава II). ↑

[5] **Тангра** — бог на небето и върховен бог на прабългарите. ↑

IV

Преди да продължим разказа си, нека се запознаем с великопрестолната Плиска.

Когато два века по-рано хан Исперих спря ордата си на стан в китната котловина при старото малко славянско селище Плиска, никой не можеше да предположи, че то един ден ще стане славен столичен многохиляден град и престолнина на българските ханове. Впрочем и по времето на Владимира Плиска не можеше да се нарече град — тя пак приличаше повече на добре укрепен военен стан, отколкото на тих и спокоен град.

Столицата на българските ханове и князе бе разпростряна върху огромна площ, приблизително колкото площта на най-големите градове на онова време. Околовръст бе обградена с трудно превземаемо укрепление — още от времето на Испериха бе издълбан дълбок и стръмен ров, а пръстта от него бе насипана от вътрешната страна, така че до рова се образуваше висок около шест-седем човешки ръста вал. Общо дължината на рова и вала беше такава, че добър скороходец трудно можеше да ги обиколи за половин ден^[1]. Върху площадката на насипа здрави и забити нагъсто в земята дървета образуваха силно прикритие за защитниците. На всяка от четирите страни на рова имаше по една яка порта с бойни стражеви кули и подвижен мост над изкопа. Вечер стражите вдигаха моста и тогава никой — ни човек, ни дявол — не можеше да се промъкне в крепостта.

Самата столица се състоеше от Външен и Вътрешен град.

Вътрешният град или, както още го наричаха по онова време, „Ханската твърд“ се намираше приблизително в средата на Външния. Делеше ги здрава крепостна стена, в която всеки нашественик би могъл да си строши главата — тя бе дебела и висока^[2], изградена от грамадни дялани камъни. В ъглите на стената имаше кръгли кули, а по правите ѝ страни — петоъгълни. Гореще за прикритие на защитниците бяха изградени зъбери, амбразури и палисади.

Във Вътрешния град живееха князът и най-приближените му благородници. Князът разполагаше с два двореца. Единият, наречен

„Големият дворец“, бе представителната сграда на княжеството — в нея на целия долен кат бе просторната престолна зала, дълга повече от четиридесет крачки, в единия край на която върху малък подиум във вдлъбнатата в стената абсида стоеше обкованият със злато престол на самодържеца. На горния кат бяха залите за пиршества и съвети, княжеските писалища и писмохранилища, където неуморни нотарииси от сутрин до вечер дращеха с пачите пера по пергаментите. Както вече видяхме, жадният за удоволствия Владимир обичаше да устройва пиршествата си в тронната зала. Откак баща му, старият княз Борис, се бе върнал от манастира, той се бе пренесъл да живее в горния кат на Големия дворец, а се веселеше в долния, в престолната зала.

Преди Владимир хановете обитаваха Малкия дворец. Ограден с една последна защитна стена, Малкият дворец всъщност се състоеше от множество сгради. Удобното и голямо жилище на княза, издигнато на три ката, с красиви сводове и чардаци отвън, имаше трудно изброими помещения: освен покоите на княза и на неговата катун^[3] тук се намираха прохладни сенчести стаи за лятото, топли зимни стаи, които по хитроумен начин се загряваха от скрити пещи и отоплителни канали под тънката каменна настилка, трапезни стаи и кухни, жилища за многобройните слуги и прислужници, бани и съблекални. По времето на Владимир тези бани не работеха, а бяха превърнати в складове за храни и покъщнина. А тъй като той не обичаше да чете и не се интересуваше от книгите, огромната дворцова библиотека, в която неговите мъдри предшественици бяха събрали много стари книги и ръкописи, бе пренесена от горния кат на Големия дворец и струпана безразборно в съблекалните на Малкия.

Вътре в оградата на Малкия дворец бяха разположени още дворцовата църква, която Владимир се бе заловил да превърне отново в езически храм, щерни за вода и складове, жилища за многобройните стражници, слуги и роби.

Освен двата двореца във Вътрешния град бяха и къщите на кавхана, хан-боила коловър, ичиргу-боила и на още няколко най-верни на княза благородници.

Четири здраво укрепени порти съединяваха Вътрешния с Външния град. Те имаха отвън желязна врата, която се спущаше и вдигаше отвесно по нарочни улеи в камъните, и отвътре втора от дебело дъбово дърво, обковано с желязо.

Всъщност Външният град далеч не приличаше на истински град. Той съвсем не бе плътно изпълнен с къщи, дворове и улици, а се състоеше от отделни малки селища, по-близко или по-далеч едно от друго, с празни места, сипеи и ливади помежду им.

Излезеше ли от източната, тържествената порта на Вътрешния град, човек се озоваваше в селището на заможните жители — изпаднали като Есхач в немилост боили, багаини^[4] и по-дребни велможи, богати купци^[5] и земевладелци. Те имаха хубави, изградени с камък и дърво къщи на един или два ката, с просторни дворове, из които търчаха слуги и се носеше цвиленето на коне, блеенето на големи стада овце, мученето на крави и волове. Тук, в това селище, беше и гордостта на Бориса — великолепната и поразяваща със своите размери^[6] архиепископска църква, която пустееше заключена, откак архиепископът Йосиф беше затворен.

В южната част на Външния град бяха купците. Тук по многобройните сергии можеше да се види всичко, което блазнеше окото — скъпи платове от Немско, златни и сребърни украшения от Византия, милански стоманени брони и шлемове, дамаски оръжия, а местните майстори и селяците от околността показваха своите храни и грънци, добитък, любимите на простолюдието медени питки, делви с вино и медовина, разноцветни кафтани и ботуши и какво ли още не. От ранно утро до късна вечер тук се носеха гръмливите подканяния на продавачите, скитаха шетливи стопанки и зяпачи с празни джобове, мустакати войни подрънкваха оръжията си и ловки крадци дебнеха кога случаят ще им даде възможност да изпробват своето умение...

В западния край бяха занаятчиите. Току-до крепостната стена, където се намираха просторните княжески обори, бяха грънчарите, които върху скрибуцащи колела правеха своите амфори, купи, делви и малки, красиво изписани паници. По-нататък, близо до големия вал, кънтяха наковалните на почернелите от сажди ковачи, прочути майстори на оръжия. Пред работилниците на месарите съхнеха на слънце пастърми и суджуци. Кожарите правеха здрави юзди и хамути, красиви ботуши за богатшите и неощавени цървули за простолюдието. Най-тихо и чисто беше при златарите, които с приведени гърбове грижливо дълбаеха различни украшения, с каквито те самите никога не можеха да се накичат.

Северният или горният край на Плиска изобщо не приличаше нито на град, нито на село. Тук по обширни ливади пасяха стада, препускаха чарди от пъргави дребни кончета. Малоимотни земеделци бяха оградили малки нивички с колиба в единия край — единственото им имане. Техните жилища съвсем не приличаха на богаташките. Тези бедняци се подслоняваха във влажни земянки или в сламени колиби, където летните дъждове и зимните ветрове свободно проникваха. А често пъти цялото им имущество се състоеше от една черга и няколко оцърбени, полусчупени гърнета...

Такъв беше престолният български град — пъстър и шумен, жужащ като кошер, град на труда и безделието, на порока и смирението, на разкоша и нищетата.

[1] Ровът във форма на неправилен четириъгълник имал обща дължина 20.6 км и обграждал 23 кв. км. площ. ↑

[2] Крепостната стена била дебела 2.60 м, а вероятно достигала 10–12 м височина. ↑

[3] **Катун** — старобългарското название на жената на хана. ↑

[4] **Багаин** — благородническа титла, по-низша от боил. ↑

[5] **Купци** — търговци. ↑

[6] Така наречената „Архиепископска църква“ в Плиска била дълга 99 метра. ↑

V

През един топъл септемврийски следобед във великата престолнина цареше необикновено оживление. Този ден сякаш бе най-голям празник — наковалните на ковачите мълчаха, грънчарниците бяха онемели, сергиите на купците пустееха. Всички, мало и голямо, беден и богат, се бяха струпали край празнично украсения път, който свързваше Големия дворец с източната порта на вала. А днес този път бе съвсем неузнаваем — каменната му застилка изобщо не можеше да се забележи под дебелия килим от чемширени клонки, цветя и шарени черги. Около него тълпата шумеше, блъскаше се, на места се разменяха ругатни, другаде — пестници, всеки се мъчеше да бъде напред, да си осигури местенце, откъдето да вижда най-добре. Стражи, облечени в най-хубавите си дрехи, напразно сновяха надолу-нагоре и се мъчеха да въдворят някакъв ред.

Пред външния вход на вала се бяха строили стотина стражника от личната свита на Владимир и техните изпънати стройни тела и ослепително лъснатите им брони и шлемове, които блестяха под ниските лъчи на слънцето, караха хилядите зяпачи да тръпнат от завист и възхищение. На кулите при източната порта на „Ханската твърд“, уловили лъха на планинския ветреца, се вееха разноцветни пряпорци и конски опашки.

Плиска се готвеше да посрещне пратениците на могъщия немски крал Арнулф!

Не мина много време и далеч откъм изток се вдигна облак прах — идваха! Тълпата за последен път зашумя и после изведнъж утихна така, че се чу дори лаят на гладните кучета на горнокрайненците.

Пратениците, внушителна група от двадесетина конника и три колесници, придружени от още тридесетина български съпровождачи на коне, приближиха на около един хвърлей от вратата и спряха неподвижни. Един тръбач издигна до устните си дълга, права, непозната по тези краища тръба и от нея излетяха игриви бодри звуци. В отговор на двете кули до портата изникнаха по четирима воители с медни рогове в ръце и изсвириха приветствен сигнал. Тогава от

групата на чужденците излезе напред млад русокос херолд с пъстра дреха и чудновати къси бухнати гащи, който извика високо на латински:

— Мирни пратеници носят вест и поздрав на великия български княз Владимир от Арнулф, могъщия крал на всички немци!

Лично кавханът Цок излезе от вратата, поклони се и отговори зазубрените също на латински думи:

— Влезте с мир! Ще бъдете скъпи и любими гости на преславния български княз.

Групата отново се придвижи напред. Стъпките на конете и скърцането на колесниците потънаха в мекотата на застилката и в радостните и учудени възгласи на тълпата.

— Какви смешни одежди! — казваше един.

— Какви жълти коси! — слисано бърбореше друг.

— Колко злато има по тях! — възторжено повтаряше трети.

Със студени безизразни лица пратениците преминаха сред множеството, провряха се под свода на вътрешно-крепостната врата и спряха на широката каменна тераса пред Големия дворец. Сега лицата им изведнъж се промениха — те никога не бяха очаквали да заварят такова великолепие и богатство в столицата на едно племе, което обикновено наричаха варварско.

Те слязоха бързо от конете, изтупаха се от прахта, слугите вдигнаха раклите с подаръците и всички с бавни, тържествени стъпки изкачиха няколкото стъпала към тронната зала. Тук ги срещна ичиргу-боилът Окорсис и с мълчалив жест ги покани да влязат. Пратениците пристъпиха напред, влязоха в залата и за втори път останаха слисани — престолът, на който според установения церемониал трябваше да ги чака князът, беше празен и само купчина благородници в подножието му се споглеждаха смутено.

Но кое всъщност бе накарало Владимир да измени на така добре познатия му дворцов етикет? Къде се намираше той?

Докато целият град се бе струпал край източната порта за посрещането на големите гости, почти никой не бе обърнал внимание на една невзрачна опрашена черна колесница, със също така черни пердета на прозорчетата, която бе влязла в града откъм юг. Тя издрънча

по подвижния мост, прекоси пустите улици на външния град, навлезе във вътрешната крепост, после проникна и зад оградата на Малкия дворец и тежко спря пред жилището на князете.

Бледен, с искрящи от вълнение очи, от сградата се показва старият Борис, като се подпираше на крепката десница на Наум.

— Сега... сега... — шепнеше той. — Сега ще видиш, брате Науме, какъв левент е моят Симеон. Ах, светлата опора на моите старини най-сетне дойде...

Но Симеон не излезе веднага от колесницата. От капрата се смъкна стар слуга с рунтави дебели прошарени мустаци и се засуети наоколо.

— Ох, ще умра — повтаряше Борис, като притискаше с ръка сърцето си.

Слугата най-напред откачи голяма ракла, завързана отзад на колесницата, но ръцете му не я удържаха, изпуснаха я и от нея се разсипаха купчина книги и дебели свитъци. После отвори вратичката на колесницата и заизважда още книги, дебели фолианти, рула ситно изписани пергаменти, докато на стъпалата на двореца се образува внушителна по размери купчина. Едва тогава приближи до вратичката и се поклони.

Първо се показва една бледа, безкръвна ръка. Пръстите ѝ потърсиха опора в дръжката на вратичката. След това се появи полата на черно сукнено расо. Един крак полека се облегна на стъпалото. И най-после пътникът слезе на земята.

Той беше висок, попрегърбен от дългите бдения над книгата и от цялата му фигура лъхаше кротост и безсилие. Не носеше шапка и дългите му къдриви кестеняви коси се спущаха върху раменете. Къдрава брада скриваше долната част на лицето му. Виждаха се само челото и бузите му, които бяха изпити и бледи, много по-бледи дори и от лицето на престария Борис.

Симеон застана до колесницата и вдигна глава. Слънцето, на което той очевидно не бе привикнал, го заслепи и той запремига безпомощно.

От един от горните прозорци на двореца прозвуча висок и подигравателен смях — смехът на Владимир.

Борис оброни глава. По бузите му се стекоха скръбни сълзи.

Владимир спокойно изкачи стъпалата на подиума, седна на престола, отметна с привичен жест трите плитки на косата си и облегна ръце на меча. На лицето му бе изписано толкова нескривано удоволствие, че немците пристъпиха през залата по-твърдо и обнадеждено. Единият от тях, възрастен човек с благородна осанка, излезе малко напред, размаха украсената си с перо шапка и направи поклон, който много зачуди българите — вместо да падне на колене и да превие кръст, той само протегна единия си крак, сви другия и приведе глава.

— Слава на твоя меч! Щастието и победата да бъдат винаги с тебе и с княжеството ти! — произнесе той на латински.

Тълмачите^[1] бързо преведоха думите му. Владимир кимна одобрително.

— Аз — продължи пратеникът, — рицарят Хуго фон Бернхайм, маркграф на Тицен и Алтцадт, уста и ухо на славния ми господар Арнулф, крал на всички немци, ти заявявам: нося ти привет и дружеска прегръдка от моя владетел.

— Бъди добре дошъл ти и хората ти — отговори Владимир и тълмачите побързаха да превърнат думите му в латински. — В моя дом вие ще бъдете скъпи и почетни гости.

— Като скромен дар от моя властелин приеми, о светли княже, тези нарочно за теб изработени неща.

Пажовете и херолдите излязоха напред и оставиха в краката на княза топове от тежко кадифе, един нож с тънко лезвие и с дръжка, покрита със скъпоценни камъни, и два златни бокала, по които сръчни ръце бяха гравирани ловни сцени.

Ако крал Арнулф и Хуго фон Бернхайм бяха очаквали, че тези скъпи дарове ще направят впечатление на българския княз, то се бяха много излъгали. Почти без да ги погледне, Владимир кимна с истинско варварско безгрижие на прислужниците и те отнесох даровете — капки в морето на несметните богатства, които изпълваха двата двореца на Плиска. Тази действително царствена надменност отново смути немския рицар.

— Моят властелин, който отдавна иска да установи дружеска близост с тебе, ме изпрати...

— Приемам всичко — с несравнима небрежност го прекъсна Владимир, а лицето му продължаваше да сияе от доволство. — Днес е щастлив, много щастлив за мене ден. Затова и милостите ми ще се излеят върху вас. Всичко, каквото иска моят брат Арнулф, ще бъде изпълнено.

— То е много малко, светли княже — побърза да каже рицарят. — Единственото желание на моя господар е да престанеш да доставяш сол от твоите солници на онези диви моравци и на техния богоненавистен Светопълк, който непрестанно крои пагубни планове срещу немския род.

— Да бъде! — реши Владимир. — Ти, рицарю, друг път ще ми кажеш причината за това желание на Арнулфа. Но то ще бъде изпълнено. От днес нито щипка сол от моите карпатски солници не ще премине повече границата на Светопълка. А вие оставате мои гости. Още тази вечер във ваша чест ще уредя голямо празненство — да видите какво значи да имам щастлив, много щастлив ден.

Владимир се изправи.

Пратениците се оттеглиха заднишком.

[1] **Тълмач** — преводач. ↑

VI

— Несправедливо ме упрекваш, татко — кротко каза Симеон. — Какво е моето провинение? С какво заслужих тежките ти думи?

— Ти прочете писмото ми, нали?

— Прочетох. Затова съм и тука.

— Е, тогава знаеш, че аз те повиках не за хрисими приказки, а за дела, за мъжествени дела. А ти? Ти хленчиш като баба, говориш като светото писание и сигурно не знаеш от коя страна се хваща мечът.

Симеон стоеше с наведена глава. Светлата му брада се стелеше на вълни върху расото му.

— Нима искаш да те лъжа, татко? — смирено възрази той. — Аз не съм човек на меча и на делото.

— И да не си — ще станеш. Трябва да станеш!

— Но аз не мога! — горещо призна Симеон. — И не е моя вината, за това. Виж, татко, тигърът не учи детето си да мърка гальовно като котка, а го учи да хапе, да дере, да къса. А котката още от малка се учи да се гали, да се умилква. Затова тигърът е тигър, а котката — котка. Какво научих аз досега? Четиринадесет години прекарах във Византия, преминах Магнаурската школа^[1], изчетох както никой друг мириобиблиона^[2], усвоих седемте свободни изкуства^[3], философията и знам наизуст всички писатели от Омира до нашия Тудор Доксов^[4]. Не изпълних ли по този начин именно твоето желание? И защо сега ме обвиняваш?

— Защо ли? — удари с костеливия си пестник Борис по масата. — Есхач, Науме, чувате ли го? Той пита защо го обвинявам. Затова, буквадецо, защото ти си на двадесет и осем години, а като бяхме на двадесет и осем години и аз, и братята ти, и Есхач, можехме, като стиснем клон, да изцедим вода от него. Да, ти си на двадесет и осем години, а аз — на осемдесет. И сега, тъй както сме с власениците, да премерим сили с мечове в ръка, аз ще те надвия и ще ти отрежа главата като на пиле. Ето за това те обвинявам.

Четиримата събеседници седяха в горницата на Бориса, чиято монашеска скромност съвсем не приличаше на пищното великолепие

на престолната зала, където по същото време Владимир разговаряше с рицаря Хуго фон Бернхайм. Досега говореха само бащата и синът. За пръв път се намеси и Есхач:

— Прав е баща ти, Симеоне. Неговата воля и Христовата вяра, на която служиш, те зоват да оставиш книгите и да поемеш в ръка меча.

— Но тъкмо Христовата вяра ми забранява да улавям меча, да си служа с насилие...

— Лъжеш се, нещастнико — почти изкрещя Наум. — Не беше ли Исус, най-праведният от всички праведници, който взе камшика и изгони търговците от храма господен?

— Да, но пак Исус казваше: „Отдай кесаревото кесарю и Божието — богу“.

— Боже — възкликна Борис, като обърна очи към небето, — защо ме наказваш така! — После запита иронично сина си: — Щом е така, защо дойде? И какво смяташ да правиш тук?

— Дойдох, татко, за да има кой да те утеши с блага дума в тежък час...

— Аз имам нужда от здрава десница, а не от женски утехи!

— ... и да поработя на спокойствие. Има една интересна мисъл в „Откровението на Йоана“^[5], върху която съм намислил да напиша трактат...

— Млъкни! — извика страшно Борис. — Млъкни и се махни оттука. Да не те виждат очите ми! По-добре съсел да беше родила майка ти, отколкото такъв син...

Сондоке се усмихна доволно и от тази усмивка пълното му лице стана кръгло като месечина.

— Отлично, Сондоке, отлично! — радостно възкликна Владимир. — Отлично! Хубава вест ми донесе ти. Да, ти доказа, че наистина си заслужил пояса, който ти дадох, и че скоро ще трябва и за сребърен да помислим... Вземи сега тази кесия и продължавай да си отваряш ушите. Чакай, иди кажи на добрия ми братец да дойде при мене.

Владимир почака слугата да излезе и се обърна към своите приближени, като радостно потриваше ръце:

— Чухте ли, а, чухте ли какъв брат си имам? Не можете да си представите с колко радост е изпълнено сърцето ми. А вие какво? Сякаш не се радвате?

— Как, ювиги хане? Разбира се, че се радваме — раболепно побърза да отговори Паган. — Щом гневните облаци се разсейват по челото ти, значи наистина всичко е на добре.

— А ти, Окорсис?

— Господарю, нека думите ми да не те разсърдят. Аз мисля, че само мъртвият враг не е враг.

— Какво искаш да кажеш? — сви вежди Владимир.

— Войникът, като върви напред, първо се оглежда дали е чисто зад гърба му. Зад твоя гръб е само Симеон. Той единствен може да има някакъв ламтеж за престола ти.

— Говори де, говори. Не спирай по средата.

— Аз мисля, господарю, че ако му се случи нещо — непозната болест да го прати в гроба като Гавриил или разбойници да го нападнат като Яков, — ти ще си завинаги спокоен.

— Глупак си ти, Окорсис, това ще ти кажа аз на тебе. Мислиш ли, че болестта на Гавриил и разбойниците на Яков измамиха някого? Вятър! Всеки знае кой довея и болестите, и разбойниците. И роптаят, всички роптаят. Не само кучетата славяни, но и здрави българи ме зоват „братоубиец“, „палач“ и какво ли още не. А ако сега прелее чашата? Пък има ли и нужда? Гавриил и Яков бяха християни, но стрелата на единия от петдесет крачки улучваше къртица в дупката ѝ, а другият с един удар на меча отсичаше дващсетлетен бор. От такива имаше защо да се страхувам. Почакай да видиш Симеона — той и муха не може да убие. Не, не, няма да те послушам. Напротив, ще го обсипя с милостта си, та всеки да каже: „Не е християнин Расате, но сърце има за сто християни“. Така ще...

— Тихо, господарю — изсъска Цок. — Чувам стъпки.

И наистина след миг една от страничните врати на престолната зала се отвори и влезе Симеон. Огледа се, после високото му отпуснато тяло забърза към подиума, докато краката му се препъваха в дългото расо. Симеон изкачи стъпалата, коленичи и целуна края на братовия си кафтан.

— Стани, братко Симеоне, стани. Не стой на колене пред мене, любещия те брат.

— Не, господарю, нека така да изкажа радостта на душата си, че пак се върнах, за да стана най-верен от верните ти люде.

— Стани, Симеоне. Ти не си ми слуга, та да коленичиш в нозете ми и да целуваш дрехата ми. Не, ти дори занаят и поклон може да не ми сторваш, а ще седиш тук, от дясната ми страна. Такава е волята ми. Ела, ела да те прегърна по братски. — Владимир пръв обгърна отпуснатите рамене на брат си. — Така, вземи сега едно столче и ми разкажи къде прекара четиринайсет лета и четиринайсет зими.

Въпреки поканата Симеон остана прав. Той знаеше, че никой, дори и катун, не може да стои седнал до хана.

— Ще ти разкажа, господарю...

— Не „господарю“, Симеоне, а „братко“ ме наричай! Както някога, за тебе аз пак ще бъда Расате или Владимир, както сам си избереш.

— Твоя воля да бъде, братко. Аз, както знаеш, изпълних бащината воля и преди четиринадесет години заминах да се уча.

— И все в Цариград ли остана през всичкото това време?

— През всичкото, братко.

— Но като замина, ти беше живо и пъргаво момче, а сега, не се обиждай, си станал някак си болнав и хилав.

— Там аз обръщах внимание не на тялото, а на душата. Изкарах Магнаурската школа, после дълги години ден и нощ четох в мириобиблиона под ръководството на вещия във всички науки Фотий, а след него — заедно с патриарха Стефан, брата на императора Лъв Философа^[6]. Изучих много неща, братко. Вещ съм по граматика, риторика и диалектика, познавам из основи и аритметиката, и геометрията, и астрономията. Пък и езици доста научих. А от това, братко, тялото не става по-яко...

— Така, така. Друг път ще ми обясниш какво означават всички тези неща, които си изучил. А нашият баща доволен ли е от знанията ти?

Лицево на Симеон се помрачи. Неподправена тъга засенчи сините му очи.

— Уви, не, братко. Не е доволен от мене баща ни.

— Защо? Та нали ти неговата воля си изпълнил? Нали за него си натрупал толкова знания, та — както чувам — дори „полугрък“^[7] са те нарекли?

— Така е и все пак той е недоволен и незаслужено ми надума много лоши приказки. Той, братко, нещо не е доволен от тебе и искаше нас брат срещу брата да опълчи. Пък аз отказах и той ме прокле и изгони.

Докато разказваше това с наведени очи, Симеоновата брада потръпваше. Владимир за втори път огледа победоносно боилите си.

— Не тъжи, брате, не тъжи. Ще му мине на стареца. А ти сега с какво смяташ да запълваш времето си тука?

— Стига да не ти преча, най-голямото ми желание е да продължа науките си, да чета, пък и един трактат съм намислил да напиша. Но ако някой път имаш нужда от знанията ми — като роб предан ще ти бъда.

— Не искам от тебе робска преданост, братко, а само братска любов. Да ти кажа откровенно, аз по бих искал да ми бъдеш другар в пиршествата и лова, но щом сърцето те тегли към книгите...

— Нали ще мога да преровя и книгите, събрани от дедите ни?

— Не ще и питане. Дори ако искаш, ще ги преместим в някоя слънчева стая, защото сега са в старите съблекални до банята.

— Няма нужда, братко. Очите ми и без това свикнаха със светлината на вощениците и се отучиха от слънчевия блясък.

— Но обещавай ми, че ако имаш някаква нужда, начаса ще се обърнеш към мене. — Монахът се поклони утвърдително. — Пък и аз имам едно желание, Симеоне. Днес дойдоха в Плиска едни жълтоглави немци и довечера в тяхна чест ще бъде голямо тържество. Искам и ти тук, от дясната ми страна да бъдеш — да те видят и българи, и чужденци и занапред с подобаваща почит да се обръщат към тебе. — Владимир забеляза, че брат му се смути, и запита: — Какво, не желает ли?

— Едно нещо ме смущава, братко. Днес е петък, а аз съм дал обет в петък да не вкувам блажно...

— А, това ли било! Ти ако искаш, яж, ако искаш, гладувай, но тук бъди, Симеоне. А сега иди и си почини от пътя, братко.

Владимир едва дочака Симеон да излезе от залата и радостно тупна с длан по облегалото на престола.

— Е, Окорсис, стар дръвнико, кой от двама ни имаше право?

Никой не знаеше по-добре от ичиргу-боила, че дори и една педя не отделя ханската веселост от ханския гняв. Пък и наистина бе

сгрешил. Затова той побърза да се хвърли по очи пред хана, да целуне кафтана му и да извика:

— Прости ми, господарю. Дори и Тангра не може да се сравни по мъдрост и прозорливост с тебе.

— Така е — самодоволно се съгласи ханът. — Трябва да познаваме хората от един поглед. Но ако видя, че в главата на Симеон започнат да се мяркат и други мисли...

Той не се доизказа, но всички разбраха какво искаше да каже.

[1] **Магнаурска школа** — прочуто през Средновековието училище в Цариград, основано от императора Варда. Негов най-добър преподавател бил патриарх Фотий — политик, духовник, дипломат, историк и учен. Магнаурската школа изиграла голяма роля за българската култура — в нея, освен Симеон са получили образованието си също Кирил (Константин — братът на Методий), Йоан Екзарх и други просветители. ↑

[2] **Мириобиблион** (буквално: „безбройно число книги“) — огромна библиотека в Цариград, събрана от патриарх Фотий. ↑

[3] **„Седем свободни изкуства“** („септем artes liberales“) — седем основни дисциплини, преподавани в Магнаурската школа. Делели се на „тривиум“ (граматика, риторика и диалектика) и „квадриум“ (аритметика, геометрия, астрономия и музика). Освен тях в школата се изучавали също така философия и произведенията на древните писатели. ↑

[4] **Тудор Доксов** — средновековен български писател, съвременник на Симеона и вероятно негов братовчед (син на Борисовия брат Докс). От него не е запазено нито едно собствено произведение, а само преписът на „Словата на св. Атанасий Александрийски“, направен от Тудор Доксов по превода на епископ Константин по лична поръка на цар Симеона. ↑

[5] **Откровение на Йоана** — последна част на Новия завет на Библията. ↑

[6] **Лъв VI Философ** — византийски император (886–912 г.). ↑

[7] **„Полугрък“** („хеми-аргос“) — титла, дадена на Симеон в Цариград за неговите изключителни способности и култура. ↑

VII

Нямаше човек на земята, който да може да се похвали, че познава живота на Хорациус Барка. Не го познаваше нито Хуго фон Бернхайм, с чиято свита той бе дошъл в столицата на българите, нито дори крал Арнулф, който го бе изпратил на това далечно пратеничество с тайната надежда, че няма да го види повече. Защото не беше тайна, че Хорациус Барка бе опасен както за враговете, така и за приятелите си.

За него разправяха, че бил сицилиец и това изглеждаше твърде вероятно — тъмната му кожа, черните му блестящи очи, тънките, сякаш насмешливи мустаци и косите с цвета на гарваново крило, всичко у него говореше за човек, роден и отрасъл под лъчите на южното слънце. Той самият не обичаше да говори за себе си. Само понякога, когато виното бе развързвало езика му, той бе споменавал за службата си при франкския крал, за кръвопролитни походи в далечна Испания, за пра-теничества в заледените земи на скандинавците, за двубои, пиршества и жени. Наричаше се сам рицар, но никой досега не бе посмял да го запита от кого е получил шпорите си^[1]. Защото едно беше безспорно — по четирите краища на света навярно нямаше друг човек, който така изкусно да владее меч.

Той беше малко над среден ръст, но правеше впечатление на висок поради тънката си и стройна снага, гъвкава като генуезки меч и силна като тялото на леопард. Познатите му предпочитаха да стоят подалече от него — беше си спечелил славата на свадливец и грубиян, който често използва невероятното си умение да върти меч, за да избива неприятните нему хора под формата на честен двубой.

Когато вечерта Хорациус Барка влезе заедно с Хуго фон Бернхайм в подредената за празненството тронна зала, той едва благоволи да кимне дръзко и надменно по посока на престола и огледа с нескрито високомерие насядалите край малки маси по дължината на залата български благородници. За голямо негово учудване до първата масичка отдясно на княза — място, което според всички церемониали на света се отрежда на най-видните гости и по право тази вечер

трябваше да се запази за пратениците на Арнулф — седеше млад и бледен свещеник, а на самата масичка нямаше нищо друго, освен хляб, ряпа и пръстена паница с проста бобена чорба. Засегнат, Хорациус застана прав с разтворени крака и с ръце на кръста и извика обидено:

— Какво прави на нашите места този недодялан поп?

Уплашен от последиците, които можеха да имат за мисията му тези думи, Хуго фон Бернхайм се огледа бързо и с удоволствие забеляза, че тълмачите на княза не бяха още в залата. Това малко го успокои, защото вече знаеше, че нито князът, нито приближените му разбираха латински. Но стана нещо неочаквано — свещеникът трепна, гъста червенина покри бледото му лице, от смущение или от гняв вената на челото му се изду до пръсване и той отговори смирено, но достатъчно високо, за да го чуе цялата зала, на безупречен латински език:

— Този недодялан поп е брат на княз Владимира. Вашите места са отсреща.

Старият немски рицар замръзна от удивление. Владимир се наведе от трона и запита:

— За какво говорите, Симеоне?

— Питаха за местата си, братко.

Владимир посочи с ръка на гостите първата масичка от лявата си страна и същевременно помисли: „Чуден брат наистина. Дори един толкова обикновен въпрос го накара да се изчерви като мома!“

От жеста на княза Хуго фон Бернхайм разбра, че свещеникът бе скрил истината от брат си и му отправи един продължителен, пълен с благодарност поглед. После, докато заемаха местата си, смъмри своя спътник, но нито смъмрянето беше особено строго, нито Хорациус Барка му обърна някакво внимание.

Гощавката не започна веднага. Най-напред хан-боилът коловър извърши заклинанията си. Под смаяните погледи на чужденците той постави сред залата седло и няколко конски юзди, с неясно шепнене ги поръси с вода, после ги обърна и се взря в тях. Никой не знаеше какво точно гледа, но той очевидно остана доволен, защото на кръглото му лице се появи усмивка и със смешно тънък глас обяви:

— Боговете на нашите деди са доволни от дружбата на славния хан Расате с немския крал Арнулф. Тази дружба ще пребъде през вековете!

Едва тогава Владимир вдигна чашата, разнесоха се наздравици и пиршеството започна.

Хуго фон Бернхайм през целия си дълъг живот не беше виждал такава варварски великолепно гощавка. Тук се лееха реки от ароматно вино, разнасяха се цели овни, печени на шиш, месо от мечка, сърни и глигани, стотици яребици и пѣдпѣдѣци... Приближените на княза отначало седяха на малки столчета, после се отпуснаха на дебелите килими и така, полулегнали, продължаваха да поглъщат неимоверни количества месо и вино. Те ядяха с прѣсти, режеха дълги ивици печено месо и обѣрнаха глави нагоре, бавно ги натѣпкваха в гърлата си. След такива големи „хапки“ те изпиваха на един дѣх огромни кани с вино, всяка от които би била достатѣчна да събори мъртво пиян един несвикнал човек. Особено се отличаваше в пиенето кавханѣт Цок. Той пиеше направо от бѣчвичка и като я вдигнеше, дълго не отлепяше уста от дупката ѝ.

По време на пиршеството невидими свирачи изпълваха залата с тиха, но дива и страдна музика, която караше кръвта да се разлудува в жилите. От време на време между масите се втурваха цели рояци облечени само в тѣнки полупрозрачни свилени дрехи танцувачки, които извиваха тела в кръшни и сладни игри. Понякога излизаха ловки борци с могѣщи мускули, които сплитаха нарочно омазнените си тела в красиви срѣчни хватки и предизвикваха неспирните възторжени викове на зрителите.

Но най-голямата изненада дойде в самия разгар на пиршеството. Бе излязла една двойка опитни бойци, които с притѣпени мечове водеха красив за окото бой. Те се нападаха с устрем и ловкост, спокойно и разумно се отбраняваха, мечовете им звѣнтяха един в друг или по шлемовете, раменниците и кръглите щитовете, изобщо във всяко движение имаше толкова бѣрзина, изящество и пресметната сила, че не можеше да не развълнуват зрителите.

Те се сражаваха дълго, упорито. Единият се биеше главно със сила. Той стоеше с широко разтворени крака, щитѣт в лявата му ръка го прикриваше, а с дясната нанасяше страхотни удари, които отчекваха частици от железния щит на противника му. Другият му отстъпваше по сила, но очевидно владееше меч с много по-голямо изкуство. Той имаше котешка пѣргавина и ловкост, избягваше ударите, прикриваше

се, нападаше светкавично и веднага се отдръпваше, за да премине подир миг в ново настъпление.

Най-сетне борбата завърши. Първият боец нанесе ужасяващ удар с меча. Другият се престори, че ще подложи щита си, но изведнъж се отдръпна и мечът със свистене процепи въздуха и се заби в пода. Тогава вторият подскочи напред и мушна под раменника. Всички забелязаха успешния удар, пък и малко кръв обагри дрехата на победения.

Победителят прибра меча и коленичи пред хана. Владимир го поздрави с няколко думи и му подхвърли малка кесия. Заваляха и други златни и сребърни монети. Боецът ги прибра, поклони се на всички и се приготви да излезе.

Неочаквано Хорациус Барка скочи на крака, пристъпи напред и се обърна към Владимира:

— Княже, разреши ми да премеря и аз сили с този юначага.

Чрез тълмачите си Владимир отговори:

— Пази се, чужденецо. Този боец е прославен майстор на меча.

Хорациус вдигна насмешливо рамене и взе от земята търкалящия се меч на победения. Опита острието на пръста си, пък се засмя и го захвърли настрана.

— Това са играчки за деца — каза той. — Дайте истински.

— Дружбата ми с крал Арнулф не ми позволява да разреша този бой — намеси се пак Владимир. — Остави мечовете, храбри чужденецо, и се улови за чашата.

— Ето тука е рицарят Хуго фон Бернхайм. Ако пострадам в двубоя, той ще съобщи на краля, че аз съм го предизвикал.

Владимир нямаше какво да противоречи повече и мълчаливо заповяда на слугите да донесат мечове и въоръжение за чужденеца. Победителят от последната битка гледаше смутено и колебливо се местеше от крак на крак.

— Знам какво мислиш — каза му Хорациус. — Ти си казваш сега, че ако те победея, ще загубиш живота си, пък ако ти ме победиш — пак ще го загубиш, защото господарят ти ще те накаже. Бъди спокоен. Ето князът ще ти обещае пълна милост и награда, ако ме надвиеш — от височината на престола си Владимир потвърди с кимване на глава, — а аз оставям тука тази кесия. — Хорациус извади

добре натъпкана кесия и я остави в краката на княза. — Ако победиш — твоя е! Но пази се — аз съм корав орех...

Слугите донесоха здрав щит, броня, раменници и наколенници и ги поднесоха на Хорациус. Но за всеобща изненада той ги отблъсна:

— Ще се бия така, както съм.

— Този човек е луд! — възкликна Владимир. Той сам беше един от най-добрите майстори на меча в княжеството и знаеше какво значи да се бие човек без защитни доспехи срещу добър и обкован в желязо противник. Той бе готов да забрани двубоя, но разпаленото му любопитство спря заповедта на края на устните му.

Донесоха десетина меча. Боецът избра дълго и тежко оръжие, а Хорациус предпочете един лек и тънък меч, който при размахване се огъваше като върха на разлюляна от вятъра топола.

Противниците застанаха един срещу друг, поздравиха се, кръстосаха мечове и битката започна.

Окуражен от слабото въоръжение на противника си, боецът започна стихийно и бурно. Той, безспорен майстор с вярно око и сигурна ръка, се втурна в настъпление, сякаш бе решил с един удар да свърши битката. Но неговото умение беше като детска игра в сравнение с неповторимото изкуство на Хорациус Барка, изкуство, спечелено от дългите упражнения с най-добрите майстори на меча в Европа.

Макар че върху пъстрите си дрехи нямаше ризница или броня, Хорациус се биеше спокойно и на пръв поглед нехайно. В неговите движения, леки и пресметнати, не се забелязваше никакво напрежение. На яростните атаки той отвърщаше с чудно гъвкава защита, преместваше се само с няколко пръста встрани или назад, но това разстояние беше достатъчно, за да премине мечът на противника му покрай него. Друг път той само леко докосваше с меча си оръжието на боеца и от това ударът се отклоняваше далеч от чужденеца.

Той не бързаше да напада. Изчакваше противникът му да изчерпи силата и гъвкавостта си. Но когато най-после реши, че е дошло неговото време, изведнъж се промени. Лекият му меч закръжи с такава дяволска бързина, че никой в залата не успяваше вече да го следи, а на боеца се стори, че срещу него има едновременно десет меча, от които беше невъзможно да се пази.

Хорациус Барка нападна, мечът му се стрелна напред и преряза подбрадника на противника му. Още едно късо движение — и шлемът му се търкулна настрана. Втора атака — и той свали единия му раменник. Боецът се смути съвсем, а зрителите полудяха от възторг. С още едно нападение Хорациус смъкна и другия раменник. Всеки в залата разбираше, че чужденецът е пълен властелин в двубоя и че в който и да е миг може да обезглави противника си.

Но днес Хорациус нямаше желание да пролива кръв. Той нападна, оръжията се сплетоха, малък, едва доловим жест — и мечът на боеца отскочи настрана и се заби в бъчвичката с вино на кавхана Цок. В залата крещяха като луди. Умението на чужденеца беше толкова голямо, така съвършено, че всички сметнаха улучването на бъчвичката за преднамерено постижение на Хорациус.

Повече засрамен, отколкото уплашен, победеният бе отпуснал ръце, свел глава и безмълвно очакваше съдбата си.

— Заколи го! — извика Владимир на Хорациус.

— Не искам да цапам меча си, княже — отговори спокойно Хорациус. Той не беше се дори и задъхал.

— Дай, аз ще заколя този некадърник.

Симеон се изправи. Лицето му се бе удължило.

— Братко, не потапяй ръцете си в кръв. Подари на мен този нещастник.

Владимир помисли малко и махна с ръка:

— Вземи го. Той и без това е годен само за калугер...

Симеон приближи до победения воин, сложи ласкава ръка на рамото му и го поведе към изхода.

— Как се казваш?

— Мостич.

— Славянин?

— Славянин — отвърна машинално воинът.

— Ти си добър боец, Мостич. Искаш ли да служиш при мене?

— Аз ти дължа живота си, господарю. Ще умра за тебе.

— Върви сега, Мостич. Потърси ме утре в Малкия дворец. Ще предупредя стражата да те пусне.

Докато траеше този разговор, Хорациус Барка обхождаше залата и приканваше да излезе друг срещу него. Но отвсякъде се носеха само

шумни поздравления и никой не заставаше насреща му. Накрая той спря връщащия се от вратата Симеон и му викна в очите:

— А ти, попе, смееш ли да хванеш меча?

За втори път тази вечер Симеоновата бледност отстъпи място на гъста червенина и за втори път се изду вената на челото му. Той помисли, после бръкна в дълбокия джоб на расото си и извади оттам пергаментов свитък и паче перо.

— Ето моето оръжие, чужденецо.

— Да направим тогава един словесен двубой — присмя се Хорациус. — И аз съм християнин. И аз съм чел Библията.

— Римляните, чийто език говориш, са казвали: „Пази се от човек, който е чел само една книга“ — отговори Симеон и полека зае мястото си.

Раздразнен, Хорациус Барка захвърли меча и се приближи към престола, за да прибере кесията си.

Владимир измъкна от палеца си един великолепен пръстен с драгоценен камък и го постави върху кесията. Устните му произнесоха тихо:

— Този човек трябва да стане мой!...

[1] Златните шпори, според обичая, са били символ на присвоено рицарско звание и се получавали от някой крал след извършване на особени подвизи, най-често победи в двубои, турнири и пр. ↑

VIII

Слугата Сондоке издебна Владимир в един от ходниците на двореца и се повали в краката му.

— Ювиги хане, спри погледа си върху твоя верен роб.

— А, ти ли си, Сондоке багатур. Какво, за брат ми Симеон ли имаш нещо да ми кажеш?

— Нищичко не зная за него, господарю.

— Как тъй нищичко? Вече две пълни луни изминаха, откак той се върна от Цариград, а ти още нищо ново не си ми казал за него.

— Не мога да ти кажа, господарю. От ранно утро до късна вечер той прекарва при книгите. Най-напред ги подреди всичките до една, а сега чете денонощно, дори при книгите му носят ядене. А като се прибере да спи, слугата му Мостич като куче ляга пред вратата му.

— Той ли му прислужва?

— Не, прислужва му дядо Продан, старецът, който е бил с него при ромеите. Мостич, славянинът, само го пази.

— Та от какво толкова се бои брат ми?

— От нищо. Той ден през ден пъди славянина, но онзи сам, по своя воля стои като пазач.

— Да, робска душа имат тези славянски кучета... — замислено изрече Владимир. — А баща ми? Среща ли се той със Симеона?

— От завръщането му не го е търсил нито веднъж. Срещат се само на литургиите, но и тогава не му проговаря, дори на поздрава му не отвръща. Вижда се — сърдит е! Само Есхач от време на време го спохожда.

— Добър е брат ми. Главата му е пълна с разни книжни глупости, но е добър. Не се излъгах в него. А ти, щом нямаш какво ново да ми кажеш за Симеон, защо ме спираш?

Сондоке хвърли бърз поглед наоколо и каза доверително:

— Друго искам да ти доложя, господарю. Багаинът Драгота, онзи, дето е голям като дъб, обеща на баща ти да събере славянска дружина, да разруши нашия български храм, пък и на тебе да посегне. „Ще го хвана аз — казва — този вероотстъпник и посред града ще го

вържа, та който мине, на лицето му да плюе.“ Тъй говори и все по меча се тупа.

Смръщи вежди Владимир. Дълбока бръчка срязва челото му.

— Кога го чу така да се кани?

— Вече шести ден, господарю.

— А защо едва сега ми казваш?

— Аз казах на ичиргу-боила, но той май се плаши от славянина... Или пък, кой го знае, може и Окорсис да е намислил нещо... Нали си е взел наложница славянка...

Ханът постоя замислено, после, без да каже нито дума повече, бързо закрачи към престолната зала.

Край престола вече го чакаха най-верните му люде — Цок, Паган, Окорсис и Хорациус Барка, който напоследък бе станал хански любимец и негов най-близък другар в лова, веселбите и пиянските оргии. Този странен чужденец имаше неуморимо въображение за измисляне на все по-нови и по-чудновати забавления и това му спечели най-голямото уважение на Владимира.

Сърдит и разгневен, ханът с бързи стъпки прекоси залата, седна на престола и веднага се обърна към ичиргу-боила:

— Окорсис, дръвнико такъв, знаеш ли колко близо е днес въжетото до мазния ти врат?

— Защо, господарю? — пребледня Окорсис. — В какво съм имал нещастieto да се провиня пред тебе?

— Ти си ичиргу-боил. Ти трябва да бъдеш мое ухо и око, да се справяш в миг с всеки, който крои черни мисли срещу престола ми. А ти бдиш ли над мене?

— Ден и нощ, господарю. Ако изключим приказките на баща ти, в столицата и областите е тихо и спокойно.

— А чул ли си нещо за заканите на багаина Драгота?

— Чух. Сондоке, слугата, ми каза.

— Сондоке багатур — поправи го Владимир. — Е, какво направи ти, след като научи за приказките на Драгота?

— Да ти кажа откровенно — не повярвах, господарю. Познавам Драгота. Той е силен като бик, но си гледа земята, грижи се за нея и слугите му най-богати урожаи събират. Не е човек той за бунтове и за държавнически дела.

— Но да събере дружина от славяни като него може, нали?

— Според мен, в сърцето му няма такива мисли, господарю. А на Сондоке аз не повярвах. Верен език^[1] ми донесе, че Сондоке ходел да изнудва злато и други богатства от славянските първенци. Отишъл и при Драгота, но Драгота го изгонил с ритници от дома си и сега Сондоке търси мъст и измисля разни небивалици.

Този отговор обърка хана. Човек със зло, но безхитростно сърце, той не можеше да се добере изведнъж до истината. Владимир мисли дълго и след това запита останалите:

— А вие какво ще кажете?

— И аз, ювиги хане — започна шишкавият Паган, — чух за делата на Сондоке багатур. Чух и за ритниците, които му е подарил Драгота. Сигурно работата е така, както казва ичиргу-боилът.

Кавханът Цок обичаше при такива случаи да изчака, докато разбере накъде ще задуха вятърът на ханската воля, и едва тогава да изкаже мнението си. Сега той бе забелязал объркването на Владимир, усети, че облаците над главата на Драгота се разсеяха и затова каза:

— Пази се да съдиш прибързано, светли господарю. Сондоке ти е верен човек, но този път май те заблуждава. Лоша слава ще ти донесе една несправедлива присъда. Аз мисля, че Драгота е невинен.

— А ти какво ще кажеш, Хорациус Барка?

Опитен в изучаването на езиците, за двата месеца, откакто беше в двора на Владимир, Хорациус бе научил достатъчно български, за да може, макар и с грешки, да разговаря без помощта на тълмачите.

— Аз съм много видял и патил, славни хане — Хорациус отдавна бе разбрал, че в Големия дворец на Плиска е много по-полезно самодържецът да бъде наричан хан, а не княз. — В много дворци съм живял, с много крале съм говорил, много мъдрост съм събрал. Ето каква е тази мъдрост: „По-добре е да пострадат сто невинни, отколкото един виновен да остане ненаказан“. Това е!

Владимир не проумя веднага смисъла на думите му, но щом го разбра, и лицето му се проясни. Това уплаши Окорсис — много пъти вече хитрият чужденец бе налагал мнението си, а това сигурно водеше до отслабване на неговото, на ичиргу-боила, влияние върху Владимира. За него бе съвсем безразлично каква ще бъде съдбата на Драгота, но сега, като спасяваше себе си, той се застъпи и за неговото спасение.

— Думите на нашия гост са умни, но опасни — каза той. — Ако осъдиш един невинен, господарю, народът ще те намрази, ще се отвърне от тебе и пак ще обърне поглед към онези сладкодумни християнски попове.

— Кой говори за съдене? — възрази Хорациус Барка. — Според мен, съвсем достатъчно е на този славянин да се направи една хубава шега.

— Каква? — запитва Владимир.

— Остави на мене, славни хане. Нека аз бъда шегобиецът, пък после ти ще кажеш думата си.

Бодър, свеж и спокоен, Хорациус Барка се яви на утрото пред българския самодържец.

— Голямо чудо е станало тази нощ, славни хане. Някакви непознати люде са подпалили дома на багаина Драгота и промушили коварното му сърце.

Владимир се усмихна доволно, съучастнически и пак си помисли: „Този човек трябва да стане мой!“

— Това не е всичко. Като минавах тази сутрин нататък, видях, че на оградата тези люде са оставили бележка на славянски и ромейски: „Така наказва Тангра онези, които се отричат от него“. Е, харесва ли ти шегата, славни хане?

— Юнак си ти, Хорациус Барка, и аз ще те възнаградя богато. — Владимир помисли малко и запитва: — Отдавна едно желание стои на устните ми и все не съм го изричал. Кажи, Хорациус, съгласен ли си да се откажеш от службата си при крал Арнулф и да останеш при мене? Тук ще намериш всичко, каквото сърцето ти пожелае. Ще те направя боритаркан^[2] на престолнината, ще ти дам хубав дом и ще го напълня с богатства. Кажи, съгласен ли си?

От бързината, с която Хорациус отговори, пролича, че това отдавна е било и негово желание.

— *Ubi bene, ibi patria*^[3]. Приемам с радост, господарю.

— Но — продължи Владимир — дали Арнулф няма да се разгневи?

— Аз не съм немец, че да се гневи. Волнонаемник бях при него.

— А нали имаш жена в Немско? Какво ще правиш с нея?

— Нека чака — засмя се мръсно Хорациус. — Впрочем тя не ще е единствената. Втора ме чака във Фламандско, а трета — в Испания. За това никак не ме е грижа, господарю. И българките си ги бива. Но нека и аз да те запитам нещо. Каква ще бъде службата ми при тебе?

— Ти ще трябва само да правиш и други шеги като тази на Драгота. Нищо повече.

В знак на пълно съгласие Хорациус Барка коленичи и целуна кафтана на българския хан.

[1] **Език** — шпионин, доносчик. ↑

[2] **Боритаркан** — началник на крепост в древна България. ↑

[3] *Ubi bene, ibi patria* (лат.) — „където е добре, там е отечеството“. Девиз на авантюристите безотечественици. ↑

IX

Първият сняг, ослепително бял и пухкав, бе покрил престолнината с дебела плащеница. Върху зъберите на кулите и по покривите на къщите и сламените колиби лежаха до три педи високи снежни възглавници, които от време на време шумно тупваха върху редките минувачи, които, загърнати в кожусите си, бързаха по тесните пътрини. Землянките се гушеха под топлия килим и само малките бубунки върху тях и тънките струйки дим издаваха, че тук, в земята, живееха хора. Сред бялата премяна на дърветата пърхаха с весело цвърчене врабци и от тяхната игра към земята летяха облаци от хиляди снежни пращинки.

Снегът бе валил дълго, цяла неделя. После небето се проясни и грейна слънце, но заедно с него стегна и такъв студ, че прикърта всички, старо и младо, при топлите огнища. Само стражите по кулите, сменили шлемовете с високи калпаци и навлекли дълги и дебели овчи шуби, бдяха по портите, като разтриваха ръце и потропваха на едно място, за да се сгреят.

Тъкмо в този ден Симеон отново посети господарстващия си брат. Той излезе от Малкия дворец в същото тънко сукнено расо, с което беше и през лятото, и като зъзнеше и свиваше заслепените си от слънцето очи, избърза към престолната зала.

Владимир се зарадва на посещението. С едно махване на ръка отпрати всички — велможи, слуги и нотариуси — навън от топлата зала и сам слезе по стъпалата на подиума, за да срещне брат си.

— Аз трябва да ти се карам, Симеоне — започна той. — Така ли ще вирее братството ни? Три пълни луни преминаха над престолнината, а ти за втори път идваш при мене.

— Не се сърди, братко — кротко възрази Симеон. — Не винаги най-верните люде са онези, които виждаме всеки ден. Пък ти знаеш, че, макар и да не съм подстриган, аз водя живот на монах. Не са за мене пищните гощавки и шумните веселби...

— Знам, знам. Ти четеш по цял ден и пишеш, ровиш се по прашните пергаменти и бомбицини^[1], постиш и се молиш. Да бях на

твое място, аз по-добре щях да използвам младостта си, но както щеш. Твоя работа е най-сетне. А как тъй се реши да се отбиеш при мене?

— Ти беше казал, братко, при нужда да се обръщам към тебе. Затова съм дошъл — с просби за блага и с молба за съвет.

— Ето така те искам. Говори направо и всичко ще получиш.

— За себе си не искам нищо, имам си достатъчно.

— Какво имаш, Симеоне? Ами че ти дори кожух на гърба си нямаш, а си тръгнал и от просяк по-гол. Срамиш ме така пред хората. Каквото и да е, една топла кожичка няма да откажеш.

— Благодаря ти, братко. Аз спя вече в стаите при книгите, а там е топло. Просбата ми е за моя слуга дядо Продан. Нали го помниш — още от дете ме е отгледал, пък и с мене четиринайсет лета в чужда земя изкара. Та гледам, го, вече е стар, не го държат краката. Уморил се е човечецът. И колкото по-старее, толкова по-го тегли към земята. Харесал си е едно пусто местенце в Горния край, току до вала, и очите му — все там. Много те моля, братко, подари му това място, дай му и някой стар вол, та да си огради нивица, да си човърка земята.

— Не един, два вола му давам и земя, колкото иска. Ако желае — и боилска къща ще му вдигна.

— За толкова той не ламти. Стига му и една земянка да си изкопае, та да се прибере там с внучето си Марко.

— Това е свършено. Кажу сега друго какво искаш, Симеоне?

— Съвет, братко. За него главно съм дошъл. Баща ни днес пак ме вика, последен разговор искал да има с мене. Кажу ми, посъветвай ме какво да говоря, какво да му казвам. Нали го знаеш какъв е! Пак ще вземе да ме кара да оставям книгите, срещу тебе ще ме насъсква, ще ме кори и обижда. Просто не знам що да сторя, как да постъпя.

— Добре правиш, Симеоне, че първо към мене се обръщаш. И аз вече не зная как да укротявам този старец. А други ще има ли на срещата ви?

— Не зная още, но вероятно Наум и Есхач.

При споменаването на тези две имена нескрит гняв покри лицето на Владимира.

— До гуша ми дойдоха и двамата. Ще ги оправя така, че и дяволът ще им завиди. Ща не ща, изкуфелия Есхач още трябва да

щадя, нали е все пак велик боил и българин, но да не ми е името Расате, ако онзи смахнат поп още днес не...

— Чакай, братко — пресече го Симеон. — Не бързай да изричаш клетвата си. Пощади го! Не му вземай живота. От сърце те моля за това.

— Добре, да бъде, както ти искаш, но все пак ще го накажа. Забравил се е вече. — Владимир потисна избухването си и продължи: — Питаш ме за съвет. Не мога да ти го дам, Симеоне. Ти повече си чел, повече знаеш, ти ще съумееш да им дадеш заслужен ответ. Ако не измислиш ново, кажи им същото както по-рано. Опитай се да ги вразумиш. Нека престанат да си играят с огъня, докато не са се опарили.

— И аз мислех същото, но все пак исках и тебе да попитам.

— Но сега пък аз искам да те помоля нещо. Ела след това при мене, Симеоне, и ми разкажи какво сте говорили.

Симеон се смути и несъзнателно заглади с бързи движения рошавата си къдрава брада.

— Какво — подхвърли Владимир, — неприятно ли ти е? Или не искаш да издаваш тайните им?

— Не това, братко. Разбира се, че искам да ти кажа, но нали ще ме видят, че идвам при тебе и ще разберат, че съм ти обадил? Ще се разсърди старият ни баща и ще ме прокълне, пък бащината клетва е лошо нещо. Виж, ако имаш някой верен човек в Малкия дворец, които да умее да държи езика зад зъбите си...

— Имам го, Симеоне. Казва се Сондоке. Каквото имаш да ми кажеш — чрез него ми го кажи. Той и без това често ми разказва за делата, които стават оттатък.

— Не ще забравя името му, брате. Но и ти недей забравя обещанията, които ми даде днеска.

— Бъди спокоен — засмя се Владимир, — няма да ги забравя. Слушай сам: земя и два вола за дядо Продан, един кожух за тебе и да пощади брадатата глава на онзи дявол. Има ли друго?

— Няма друго. Благодаря ти, братко.

И като се поклонил на брат си, Симеон мушна ръце в широките ръкави на расото си и излезе. Останал сам, Владимир дълго се разхожда в пустата престолна зала и лицето му ту се проясняваше, ту се засенчваше от мрачни мисли.

Когато влезе в просто наредената бащина стая, там вече го очакваха. Симеон приближи до баща си, за да му целуне ръка, но старият княз, който под монашеската власеница бе запазил коравото си сърце на бранник и господар, отдръпна десница. Той още не можеше да прости на сина си горчивото разочарование, което неговото завръщане му донесе.

Симеон се огледа. В най-отдалечения ъгъл на стаята седеше Есхач и подпираше на меч си своето ниско и сухо, но още право и жилесто тяло на воин. Като се взря в него, Симеон се изненада — на лицето на великия боил, което след много битки и премеждия бе запазило израз на твърдост и самоувереност, сега личаха отчаяние, загриженост и умора.

Наум стоеше прав до прозореца и неговата силна, едра снага се открояваше на мътната светлина, прецеждана през животинските ципи, опънати вместо стъкла. Лицето му беше зачервено, гневно, разпалено, сякаш той допреди миг бе говорил нещо с възбуда и настойчивост, а влизането на четвъртия човек го бе прекъснало до средата. Всъщност Симеон тайно се възхищаваше от този велик ученик на прославените славянски първоучители, който съчетаваше в себе си огромна начетеност с първична и неудържима пламенност на боец.

След като не можа да се докосне до бащината десница, Симеон се поклони и на тримата и седна на дървената пейка край масата. Стъпките му заглъхнаха в дебелите дворцови стени и изведнъж се възцари тежко, напрегнато и заплашително мълчание. Във въздуха трепкаше буря, която сякаш чакаше първата светкавица, за да се разрази с цялата си сила.

— Повиках те, Симеоне — заговори най-сетне Борис, — за да поприказваме за последен път.

— Защо последен, татко? Не е ли всеопрощаващо бащиното сърце?

— Но сърцето на княза трябва да е неумолимо, такава е повелята на историята. Ти знаеш какво имам да ти говоря, Симеоне. Аз ти го казах още при идването ти. Княжеството, великото княжество на

Испериха и Кардама, на Крума и Омуртага върви от ден на ден към разруха. Ти, техният потомък, още ли ще стоиш настрана?

— И мен ме боли за много работи; татко, но ти ми даде мъдрост, а остави ръката ми слаба за велики дела. Казах ти го още преди сто дни, когато се върнах.

— Но за сто дни много неща се промениха. — Борис едва сдържаше гласа си, който напираше да избухне в гръмотевици. — Особено откакто този пришълец Хорациус Барка бе въздигнат в боритаркан, животът в престолнината и княжеството стана такъв, че и най-черните дупки на пъкъла бледнеят пред него. Първо загина Драгота и имотът му бе унищожен. След него падна храбрият Желез, жупан-тарканът^[2], убит посред града от злодейска стрела. Изгоря къщата и на Богдан, който някога бе вървял с мене по далечни бранни походи. В пламъците на домовете си изгоряха и Щерю, и багаинът Деян, и Войсил, и Умар, който беше българин по род, но имаше честно сърце и не се примиряваше с неправдите. А виновникът за всички злодейства седи от дясната страна на княза и е пръв в пиянство и разпутство.

— Така е, татко. Но защо пострадаха тези хора? Не тръгна ли Щерю по кръчмите да говори срещу княза? Деян не подбуждаше ли стражата към бунт и непокорство? Не се ли хвалеше Умар, че бил най-достойният за българския престол?

Думите на Симеон смаяха събеседниците му. Те никога не можеха да предположат, че той, откъснатият от света книжовник, ще бъде така добре осведомен за светските дела.

— И не е само това — продължи бледният монах. — Тяхната кръв не тежи само върху чужденеца. Нали бунтовните думи Деян и Умар научиха тук, в твоята горница, татко? Войсил и Богдан нали оставаха след литургия за дълги разговори с тебе, брате Науме? Щерю не беше ли твой хранен човек, Есхач?

Честният Есхач не се стърпя и се намеси в разговора:

— Не съм аз човек, дето да не признае греховете си. Да, аз подсторвах Щерю да бунт на народа. Но за своя изгода ли го правих? Не, а защото княжеството загива.

Борис бе усетил, че синът му от съден се бе превърнал в съдия и побърза да се улови за думите на Есхач.

— Загива и отива по дяволите. Къде е сега побратимяването на славяните и българите? Няма го. Стопи се, изгоря и излетя през комините. А аз целия си живот посветих на това. Къде е единството в княжеството? И него го няма. Крум го мечтаеше, Омуртаг го започна, а аз с кръст и меч го постигнах. Сега и това мое дело рухна. Комитите^[3] отново вдигнаха глава и се считат едва ли не за самостоятелни князе, оголиха народа от непосилни даждии и тегоби, зърно дори за посев не му оставиха.

— А какво стана с чадата Христови? — обади се и Наум. — Не ги ли подгониха така, както и Нерон^[4] не ги е гонил? Малко ли християнска кръв се проля от лятото насам?

Симеон разбра, че всичко щеше да почне пак отначало, та изведнъж запита:

— Добре, всички имате право. Но какво искате от мене?

Гласът му постепенно бе загубил първоначалната си смиреност и сега звучеше живо, убедително и малко нетърпеливо.

— Да свалиш от престола онова дяволско изчадие — отсече Борис — и отново да въведеш християнски ред в княжеството.

— Проста работа, няма какво да се каже — засмя се Симеон. — Но как си представяте тази работа? Да речем, че аз не бях такъв, какъвто съм, а имах волята на баща си и меча на боритаркана. Е, после? Какво мога да сторя после? Ще кажеш, брате Науме, да убия гонителя на християните Хорациус Барка. Добре, но нали на неговото място ще се намерят десет други, и то по-жестоки? Да извикам Владимир на двубой? Но той би бил луд, ако се съгласи, вместо да викне стражите и завчас да ме върже. Или да изляза посред града и да призова народа срещу княза? Та нали главата ми ще се задържи на раменете по-малко време, отколкото е необходимо, за да се прочете „Отче наш“?

— И апостол Петър е дал главата си за вярата! — каза Наум.

— Обаче петнадесет столетия преди него Еклисиаст^[5] е казвал: „По-добре живо куче, отколкото мъртъв лъв“ — веднага възрази Симеон. — Но ако трябва да се следва примерът на свети Петра, защо ти сам, брате Науме, не поведеш народа срещу Владимира?

Тази толкова нелепа мисъл не беше никога минавала през ум нито на Наум, нито на стария Борис и сега ученикът на Кирила и Методия изведнъж се видя притиснат до стената.

— Аз не съм княжески син — отговори той неуверено. — Пък и съм по-полезен като народен просветител, отколкото като воин.

— Позволи и на мене да имам същото добро мнение за себе си. А ти, Есхач? Защо ти да не поведеш борбата срещу княза? Ти поне си воин, храбър си и народът те познава и обича.

— Не от страх, Симеоне — гордо и прямо рече Есхач. — Ако се намери вожд, аз пръв ще застана до него. Виждал съм много пъти смъртта и не се плаша от нея. Но за това дело се иска човек колкото смел, толкова и хитър. А аз никога не съм имал хитрост пък и десницата ми вече отслабна за тежестта на меча.

— Но Наум иска глави за секирата на палача. Иди и легни ти на дръвника.

— Такава смърт ще бъде глупава и безсмислена.

— Същото мисля и аз за себе си. Извинявай за нескромността ми — насмешливо каза Симеон.

Не беше по силите на тези простодушни хора да мерят сили в словесен двубой с него, най-добрия диалектик на Магнаурската школа, който бе излизал победител в стотици спорове с много по-опитни противници. И сега те чувствуваха, че правото е на тяхна страна, но не можеха да се освободят от хитрите капани, които им бе поставил Симеон.

— Е, с една реч, ти пак ще откажеш — глухо изръмжа Борис.

— Ти сам видя, татко, че това, което искаш от мене, е неизпълнимо. — Симеон се изправи. — Но нека ти кажа друго. Вие тримата злоупотребявате с търпението на княза, забравяте се и това може да докара заслужени беди върху главите ви. Пазете се и се вразумете. Не си търсете сами злото.

Сякаш в потвърждение на думите му в същия миг на вратата се похлопа и веднага след това в стаята самоуверено прекрачи Хорациус Барка. Под тънките му черни мустачки се гушеше надменна и подигравателна усмивка. Той хлъзна поглед по четиримата мъже и спря настойчиви очи върху Наума.

— Дошъл съм за тебе — произнесе отчетливо.

Лицето на Наум побеля като снега, който бе покрил столицата, но гласът му запази твърдостта си:

— Животът ми е посветен на бога. Готов съм!

— Животът ти не ми е нужен... засега — присмя се Хорациус. После продължи сериозно: — От името на нашия светъл господар, великия хан Расате — той нарочно натърти това име, — заповядвам ти от днес нататък да не си показваш носа навън от дома, в който живееш. Предупреждавам те, че ако пристъпиш прага на дворната порта, ще бъдеш предаден на най-строга казън. Тръгвай веднага!

— Откога си започнал да си служиш само с думи, палачо? — скръцна със зъби Есхач.

— Имай търпение, старо. И мечът ми не ще се забави — нагло и заплашително отговори Хорациус.

Вратата глухо хлопна. Борис, Есхач и Симеон останаха неподвижни, заслушани в отдалечаващите се стъпки на Наум и боритаркана.

[1] **Бомбицин** — предшественик на хартията. ↑

[2] **Жупан-таркан** — военен чин с неизвестно значение. ↑

[3] **Комит** — областен управител. По времето на Бориса областите били десет. ↑

[4] **Нерон** (Луций Домиций Нерон) — римски император (37–68 г.), известен главно с жестоките си гонения на християните. ↑

[5] **Еклисиаст** („Проповедник“) — една от книгите на Стария завет на Библията, приписвана на Соломон. Прочута с философските си размисли и с поетическата си красота. ↑

ВТОРА ЧАСТ

КОННИКЪТ

I

Бързо се претърколи зимата. Южнякът за една нощ помете снега от покривите, а на утрото грейна весело слънце и свали кожусите дори и от гърбовете на старците.

Настъпи топлата и суха пролет на лято осемстотин деветдесет и трето...

II

Кукумявката, която пърхаше крила в клоните на дървото, изведнъж се притаи и впери големите си кръгли очи в тъмнината на нощта. Дали бе доловила крадливо приближаване на враг? Или пък острият ѝ поглед бе съзрял плячка?

След малко край плетовете на къщите се мярна някаква сянка. Кукумявката я огледа внимателно и успокоена, отново разтърси криле.

Сянката, която бе разтревожила нощната птица, се движеше близо до стоборите и дървените чардаци, хлъзгаше се безшумно и предпазливо край дворните порти и тъмните ѝ очертания се сливаха със зидовете и още голите шубраци. В това време облаците, които бяха притулили небето, се разкъсаха, показа се нащърбеният сърп на месечината и в бледата му жълта светлина дори и човешките очи можеха да различат по-ясно сянката. Сега се видя, че този, който се промъкваше крадешком през улиците на старопрестолната Плиска, беше един самотен и странен конник.

Той бе облечен целият в черно, чер беше и конят му. Имаше някакъв особен шлем, какъвто по това време не носеха нито българите, нито славяните, нито византийците — дълбок и кръгъл, без заострен връх отгоре, а вместо него се виждаше нещо прилично на метална грива, която започваше от челото на ездача и стигаше до тила му. Човек лесно можеше да се досети, че тази грива служи за предпазване от тежки удари с меч, секира или алебарда. Но най-чудноватото в този шлем беше една метална пластинка, която бе закрепена отстрани на шлема и можеше да се вдига нагоре или да се спуща, докато опре на носа. За да не пречи на боеца, тя имаше две продълговати дупки за очите. Така тя можеше да служи и за защита, и за маска.

Сега, макар че беше нощ и че наоколо не се мяркаше жива душа, самотният конник бе спуснал маската и тя закриваше горната половина на лицето му. Под нея се виждаше само силна, квадратна и мъжествена челюст и тънки стиснати устни.

Сигурно не беше тръгнал за добро този странен конник, защото безобидният пътник не увива като него копитата на коня с плъстени

парцали, за да стъпва безшумно, и не носи ризница, набедреници и здрав меч. На едно опитно око ризницата веднага би направила впечатление със своето строго изящество. Тя бе съставена от хиляди малки железни пръстенчета, изкусно сплетени едно в друго, така че покриваше плътно тялото на ездача, а същевременно бе гъвкава и не пречеше на движенията му. Отпред на гърдите сръчният майстор, който я бе създал, бе така умело вплел сребърни пръстени между железните, че те очертаваха един разярен, изправен на задните си крака лъв. Върху ризницата конникът носеше съвсем късо черно наметало, което дори не достигаше до седлото. Може би той го използваше, за да скрие чрез него издайническия блясък на ризницата. Много странно беше, че край това богато и сигурно въоръжение ездачът бе забравил или нарочно не бе взел щит.

Той пресече улицата и премина от онази страна, която беше в сянка. Той сякаш очакваше нещо — яздеше бавно, от време на време спираше и се заслушваше. Движенията му бяха сигурни, отмерени, но в тях се забелязваше и напрежение.

Изведнъж конят спря, изпръхтя глухо и наостри уши. Ездачът ласкаво го поглади по врата.

— Чувам, Арап, чувам ги и аз. Идат! Бъди търпелив, стари друже. Не бива да направим грешка.

Те се притаиха до някакъв каменен зид и замръзнаха неподвижно, като че не бяха живи същества, а една цяла статуя от чер мрамор.

Прозвучаха стъпки. Откъм „Ханската твърд“ се зададоха десетина воители, които вървяха по средата на улицата и разговаряха шепнешком. Бяха въоръжени, а един от тях носеше тлееща факла. Черният конник се превърна целият в слух.

— Не е тази — каза един глас. — Къщата на Лазар е малко по-нагоре.

— Да не сбъркаме! — отговори друг. — Иначе боритарканът ще ни нареже на парчета.

— Аз ще ви водя — изрече пак първият. — И с вързани очи ще намеря портата.

— Та нали се разбрахме? — обади се трети глас, който звучеше началнически. — Разбиваме вратата и се втурваме вътре. Вие шестимата ще се справите със слугите. Аз с двама души отивам

направо да разпоря търбуха на Лазара. А ти, Исбул, ще подпалиш къщата от четирите страни. Ясно ли е? Свършваме работата и веднага офейкваме. Никакви грабежи!

Групата отмина нататък. Сянката на конника се плъзна след нея, безшумна и недоловима като нощно привидение.

Нападателите дойдоха при вратата на Лазар и я огледаха.

— Не можем я разби — тихо каза началникът, който беше десетник от дворецовата стража. — Дебела и яка порта е направил този обесник.

— Не можем да я разбием, но можем да я отворим — прошепна друг. — Помогнете ми да се кача на оградата.

Няколко души го вдигнаха. Той скочи от другата страна на зида и още преди да лавнат кучетата, отмахна резето, което поддържаше вратата.

— Ха сега! — извика десетникът и хората нахълтаха в мирно спящия двор.

Черният конник, който стоеше наблизко, чу един вик „Стой!“, последван веднага от нечовешки стон. Едва тогава той пришпори коня си и се хвърли с обнажен меч в отворената врата.

Онова, което последва, продължи по-малко време, отколкото е необходимо да се преброи до сто. Непознатият отмъстител удари нападателите откъм гърба и докато да се опомнят, трима от тях се гърчеха на земята в предсмъртни мъки. Той забеляза Исбул, който бе разпалил факлата и се бе навел над купчина слама, натрупана до дървената къща. С два скока конникът се озова при него, последва мощен удар и факлата заедно с ръката на коварния подпалвач отлетя настрана.

Стъписаните отначало воители сега забелязаха, че срещу тях е само един противник, окопитиха се и се втурнаха дружно срещу него, като само десетникът се изкачи по стълбата, за да се разправи с домакина.

Общият напад не уплаши конника. Той се обърна с лице към петимата воители и тънкият му меч описа непробиваема стена около него. Биеше се хладно и методично, без особен жар, но среднощните злосторници скоро узнаха неговото удивително умение да си служи с меча — никой не успяваше да се доближи до маскирания ездач, а гъвкавият му като змия меч за няколко мига просна двама от тях с

тежки рани на земята. Останалите трима се превърнаха от нападатели в нападнати и започнаха да отстъпват към вратата. Но черният конник ги преследваше упорито и още преди да бяха достигнали до спасителната порта, прободете единия в сърцето, а на втория нанесе такъв удар, че разсече тялото му от рамото до бедрото. Последният от нападателите дори и не се опита да продължи борбата, а захвърли позорно меча и хукна през глава навън от вратата. Конникът не го преследва, а се извърна към къщата, където се бе отправил десетникът. Но този път не стана нужда от неговата помощ.

Десетникът бе участвувал във всички нощни „шеги“ на Хорациус Барка и там се бе отличил толкова, че бе заслужил доверието на страшния боритаркан, който го остави днес сам да ръководи нападението над Лазаровата къща. Но за пръв път, откакто вземаше участие в „шегите“, десетникът нямаше на своя страна изненадата. Шумът на сражението бе разбудил обитателите на къщата и когато стъпи на чардака, срещу него изскочиха няколко слуги и самият стопанин, въоръжен със здрава тояга. Това съвсем не можеше да зарадва десетника — Лазар бе висок почти седем стъпки, прочут бе с необикновената си сила и в могъщата му ръка простата тояга се превръщаше в страшно оръжие. За един миг Лазар разбра какво се бе случило и видя приближаващия десетник. Слугите му се готвеха да се хвърлят върху въоръжения злодей, но той ги спря:

— Оставете го на мене!

Десетникът нападна и замахна с меча. Лазар се защити с тоягата, после направи огромна крачка напред, улови въоръжената ръка на противника си и без да обръща внимание на нечовешките му викове, я пречупи с такава лекота, сякаш това не бяха здрави човешки кости, а суха пръчка. След това обгърна нападателя в мечешките си ръце и го притисна към себе си. Десетникът за последен път се опита да се съпротивява, но скоро очите му изпъкнаха, въздухът с хриптене излезе от свитото му гърло, разнесе се грозно пращане на кости и след миг първият помощник на боритаркана престана да съществува.

Лазар отпусна ръце и изхвърли смазаното тяло през чардака. Едва сега той можа да преброи телата на повалените нападатели, които слугите му доубиваха с пръти и камъни, и да огледа тайнствения си покровител.

— Спасителю, как е твоето име? — запитва Лазар, като направи дълбок поклон от чардака.

— Аз нямам име — отговори му звучен глас.

— Тогава позволи ми поне да целуна десницата ти — каза пак признателният човек и се спусна по стълбата, която заскърца под тежестта на огромното му тяло.

Но когато слезе долу, на двора бяха само няколко слуги и деветте трупа на злополучните нападатели.

Черният конник беше изчезнал.

III

Маскираният ездач потупа врата на възбудения от битката и от миризмата на кръв кон.

— Какво, Арап, разигра ли ти се сърцето? Хайде сега да побързаме, че трябва да се разправим и с други разбойници.

Но този път конникът закъсна. Едва беше препуснал по тъмните улици на Плиска и срещу него лумнаха към небето кървавите отблясъци на пожар. Той дръпна юздата и се загледа в червените езици на грамадните пламъци.

— Закъснях — прошепнаха устните му, а силната му ъгловата челюст нервно заигра едно мускулче. — Бог да прости горкия Сава... — добави той, като се прекръсти.

Знаеше, че вече не може с нищо да помогне и затова остана така съсредоточен, с вперени в далечния огън очи, а в главата му се рояха хиляди мисли за бъдните битки, за нещастните измъчвани славяни и за онези, които погубваха невинните люде в името на алчността и езичеството.

Конят прекъсна мислите му. С късо изпръхтяване той му обади, че приближават хора и с това го върна към действителността. Конникът инстинктивно пипна дръжката на меча си и замръзна неподвижно.

Отначало долови ридание и задъхано хълцане. След това се появи една девойка, която плачеше и бягаше боса, като се препъваше в дългата си бяла нощна риза. На лицето ѝ бе изписан ужас — онзи първичен ужас, които обхваща хората пред лицето на смъртта.

Зад нея се разнесоха гърлени гласове и тропот от много крака.

— Насам! Насам! — извика конникът.

Девойката се спря, забеляза как един човек от сянката на близката къща протяга ръце към нея и с несвързан вик се отпусна без чувство на земята. В същия миг ездачът скочи от коня, взе девойката на ръце и я пренесе до къщата.

— Пази я, Арап — прошепна той и конят протегна шия и отново изпръхтя, сякаш бе разбрал думите на господаря си.

На края на улицата се появиха четирима души, които тичаха подир девойката.

— Тука! Тука! — викаше единият. — Видях я, като сви насам.

— Оставете я първо на мене — пухтеше друг. — Аз пръв я подгоних.

Маскираният воин извади меча си, почака четиримата да се приближат и скочи срещу тях.

— Няма пръв и втори — изкрещя той заплашително. — И четиримата ще пратя при вашия Тангра.

Преследвачите се сепнаха от този глас. Но след това забелязаха, че срещу тях е само един човек, видяха и лежащата зад него девойка. Те изтеглиха мечовете си и с войнствен вик се хвърлиха към него.

— Полека, полека — спокойно ги подкани черният конник, докато се отбраняваше едновременно срещу четиримата. Под жълтите лъчи на месечината оръжието му блясваше толкова бързо пред нападателите, сякаш той не държеше в ръка меч, а всички небесни светкавици.

— Минете зад него — извика онзи, който бе искал да оставят девойката първо на него. — Нападнете го от всички страни!

— А, ти ли си — каза маскираният. — Нали искаше да бъдеш пръв? Добре, ето ти!

И с внезапен замах го удари точно под подборника. Нападателят падна като подкосен, опита се да каже нещо, но само черна кръв излезе от устата му.

Черният конник прескочи през него и опря гръб до близкото дърво.

— Елате, елате — викаше той. — Кой е следващият?

Докато се биеше с останалите, той забеляза, че девойката се бе свестила и подпряна на една ръка, наблюдаваше с широко отворени очи битката. Това го накара да бърза. Като че ли хиляди дяволи се пробудиха в него. Той завъртя още по-стремително меча и бързо-бързо съсече и тримата си противника. Това стори с такава лекота, сякаш пред него не бяха въоръжени воители, а сламени чучела.

Като прибра меча си, той се приближи до повалената девойка и се наведе над нея.

— Не ме докосвай! — изпищя тя.

— Не се плаши, девойко. Аз не съм като тези — той кимна към четирите фигури на земята — и не искам да ти сторя зло. Не ми ли вярваш?

В гласа му имаше толкова ласкава убедителност, че девойката беше принудена да признае свенливо:

— Да, вярвам ти...

— Стани тогава и да вървим. Чувам шум в този дом, пък не искам да ме заварят тука.

Девойката се изправи и засрамено оправи ризата си. Едва сега конникът успя да я огледа.

Тя беше хубава, много хубава. Русата ѝ коса бе събрана в дебела плитка, която падаше свободно на гърба ѝ. Имаше детинско кръгло лице, поруменяло от вълненията, алена като мак уста и големи, сведени надолу искрящи очи, полузакрити от дългите ѝ мигли.

— Как се казваш? — запита конникът.

— Кремена. Дъщеря съм на боила Есхач.

— На Есхач ли? — изненада се той. — Я гледай ти...

— Познаваш ли го?

— Не, но съм чувал за него. Къде искаш да те отведе?

— В къщи.

— Добре — съгласи се той. — Води ме.

Тя направи няколко стъпки, олюля се и спря.

— Не мога да вървя — призна тя. — Краката не ме държат...

Той помисли един миг, после я улови и внимателно я постави върху седлото на коня. Кремена забеляза, че в силните му ръце тя бе лека като перушинка. И след преживения ужас ѝ стана приятно и леко в тази мъжествена прегръдка.

Но той не я задържа в ръцете си, а я накара да се улови за седлото и сам тръгна покрай нея.

— Ще ми разкажеш ли какво се случи тази нощ? — попита той.

— Не зная, ох, не зная — въздъхна девойката. — То бе страшно!

— В дома на боила Сава ли беше?

— Там. Окъснях при дъщеря му Янка, дружката ми, и останах да спя при нея. В полунощ нахлуха някакви хора, разгониха слугите, убиха добрия чичо Сава и... Янка...

— Какво, озлочестиха ли я?

— Да — кимна тя. — После подпалиха къщата. Аз скочих от прозореца и побягнах, а тези люде хукнаха подир мене.

— Добре, добре — успокои я той. — Всичко се свърши вече.

— Аз... аз познах един от онези хора. Като лумнаха пламъците, забелязах онзи, немца, дето разплака и камъните в Плиска.

— Хорациус Барка ли? Така си и мислех.

Гласът му прозвуча спокойно и девойката не забеляза мускулчето, което пак заподскача на бузата му.

Така вървяха те тримата през тревожната нощ на престолнината — облеченият в черно конник със спусната пред очите маска, кротко пристъпващият кон, който сякаш съзнаваше колко нежен е товарът на гърба му, и красивата девойка, в чиято коса луната сега вплиташе сребърни нишки.

IV

Чудна мътва се разнесе из Плиска. Тя излезе с утрото от дома на славянина Лазар, прелетя навред с топлия пролетен вятър, провря се под сламените покриви на колибите, хлътна в дълбоките землянки и до обед завладя целия град. Шушукаха я словоохотливите купци-долнокрайненци, разказваха я слугите по ъглите на дворците, споделяха я сръчните майстори, докато въртяха скрибуцащите грънчарски колелета или докато приготвяха вкусните пастърми и суджуци, страховито я шепнеха стражите по кулите, като се оглеждаха плахо да не ги подслушва коварен издайник.

Дивен герой се бе появил в старопрестолния град, дивен и незнаен. Някои го зовяха „черния конник“, други „храбрив конник с черната ризница“, докато най-сетне един бедняк го нарече „Черноризец Храбър“. И това име, от което лъхаше тайнственост, мъжество и сила, му остана.

Той бил голям като великан и на гърдите си имал изрисуван лъв, защото носел лъвско сърце под ризницата. Мечът му се диплел до десет пъти и бил толкова здрав, че прерязвал другите мечове като слама. Шлемът му — с грива и маска пред очите — бил чудотворен: никакво оръжие не можело дори да се докосне до него, защото крилат ангел го пазел от враговете. А конят му бил страшен — голям и черен, а от ноздрите му излитали пламъци.

Защитник на славяните и християните бил този Черноризец Храбър. Сам, с един меч в ръката, той разпръснал две чети на боритаркана Хорациус Барка („Господ да го убие“ — добавяха тука разказвачите) и убил, според едни, двайсет злодеи, според други — двеста. Вече нямало да има слаби и угнетени — всекиму щял да бъде помощ и подкрепа Черноризец Храбър.

Неспирно се носеше мъвата по всички кътчета на столицата и от нея сърцата се разтваряха в отдавна забравена радост. Тя караше славяните да вдигат пълни с надежда и упование очи към небето, а кръвопийците на Хорациус — да скърцат със зъби и да улавят меча при всеки шум.

Час по час в двореца идваха „езици“ от всички краища на града, шепнеха вестите си на боритаркана, кавхана или ичиргу-боила и от тези вести техните лица ставаха все по-мрачни и по-мрачни.

Не беше весело този ден в Големия дворец. Още от сутринта ханът Расате се бе затворил тук със съветниците си, за да обсъдят невероятните събития от нощта. Никой не смееше да ги безпокои. Само от време на време някой от боилите излизаше навън да изслуша доносчиците и се връщаше пак при престола на хана. Окорсис, Цок и Паган бяха явно угрижени, сумтяха и гледаха тревожно. Хорациус Барка още успяваше да се преструва на безгрижен, но и той едва смогваше да отговаря на злъчните въпроси на хана.

— Всичко това са глупости — казваше той, като се мъчеше да изглежда спокоен. — Няма никакъв Черноризец Храбър. Чисто и просто Лазар е натръшкар онези простаци, а сега говорят за чудодейни герои.

— Не е Лазар — възрази Окорсис, който дълбоко в себе си покрай страха изпитваше и тайно задоволство от неуспеха на боритаркана. — Лазар аз го познавам. Той е силен като глиган, но не може да излезе на десет въоръжени люде. Но че е строшил ребрата на десетника ти — това, виж, го вярвам.

— Прав е ичиргу-боилът — потвърди и ханът. — Лазар не може да извърши такива дела.

— Нека да говорим ясно, господарю — разпали се Хорациус. — Тази нощ загинаха тринадесет души и всичките им рани са нанесени от човек — боговете и върколаците^[1] не убиват с меч, а със светкавица или магия. Кой е бил този човек, който е държал меча? Казвате, че не можем да се съмняваме в Лазар. Добре, съгласен съм. Кой тогава? Ако аз бях там, сега този спор нещеше да съществува, защото прословутият Черноризец Храбър би лежал като труп в краката ви. Обаче аз по същото време бях оттатък, в дома на Сава.

— Нали и от твоите люде четирима не се върнаха, а ги донесоха? — невинно попита Окорсис.

— Така е — сухо призна боритарканът. — Но те са убити не при къщата, където бях аз.

— Единият от тях е бил още жив, когато сте го намерили. Какво разказа той, преди да умре?

— Глупци. Видели някакви мома и хукнали да я гонят, а налетели на тайнствения Черноризец. Оттук нататък той разказа същото, както и онзи, който е избягал от клането в двора на Лазар. Срещу тях бил само един човек, маскиран, който...

— Разкажи пак какво се разбра за външността му! — заповяда Владимир.

— Много малко, господарю. Висок, гладко обръснат и силен. Облечен бил целият в черно, като само на гърдите върху ризницата имал гравиран лъв...

— Интересно — прекъсна го ханът. — Сигурно е славянин. Те имат един бог конник, но знакът им е разярен лъв...

— Носел шлем с метална грива и със спусната пред очите маска. Биел се добре, като стар воин...

— Сигурно се е биел добре — подхвърли и този път ичиргу-боилът, — щом за една нощ е изпратил цяла дузина бойци при дедите им.

— Не познавам такъв човек — намеси се и кавханът Цок. — Колкото и да мисля, не мога да открия кой ще е той.

Петимата се умълчаха, унесени в мислите си. Докато ханът, Окорсис, Цок и Хорациус Барка стояха неподвижни и съсредоточени, хан-боилът коловър Паган се оглеждаше непрекъснато, сякаш се страхуваше да не се появи отнякъде отмъстителят Черноризец Храбър, и лицето му ту ставаше мъртвешки бледо, ту почервяваше като ягода.

— Така или иначе, трябва да решим нещо — каза най-сетне ханът. — Целият град говори за този, как беше, Черноризец Храбър. А ние какво да правим? — Той огледа помощниците си, но никой не бързаше да се изкаже. — Говори пръв ти, Цок! Какъв съвет ще дадеш?

Преди да отговори, Цок се почеса замислено по врата и сбърчи лице в кисела гримаса. Той бе прочут чревоугодник, по-добре от всеки друг умееше да устройва пищни гощавки и на това си умение дължеше благоволенieto на господаря, но с него се приключваха и добродетелите му. Кавханът не обичаше да си служи много с ума, а като измисляше нещо, то почти винаги се отхвърляше като неразумно.

— Славяните ще вдигнат глава, светли хане. Този Черноризец Храбър ще им размъти главите и пак ще станат дръзки и непокорни. — Без сами да го съзнават, ханът и неговите хора бяха започнали да

наричат нощния герой с онова име, което му бяха дали славяните. — Не бива да ги оставяме, иначе... тежко и горко за нас самите.

— Това добре. А какво предлагаш?

— Предлагам да не оставяме Лазар да ни се присмива. Боритарканът не успя да го накаже тази нощ. Нищо. Ние да пратим стражи, да го хванем и затворим, а утре да му отрежем главата за страх и назидание на другите.

— И този път главата ти не роди нищо свястно — вдигна рамене ханът. — Ти забравяш, че ние приписваме „шегите“ на Хорациус на разбойници, не признаваме, че ги устройваме ние, и даже се заканваме да обесим злосторниците. Ако сега затворим Лазар, ще бъде все едно да изпратим глашатаи из града и пред всички да признаем, че ние самите сме „шегобийците“. Ти, Окорсис?

— Аз мисля, господарю, че колкото повече се гневим сега, толкова повече ще наливаме вода във воденицата на бърбривите славяни. Според мене, най-добре е да не правим нищо и хората сами ще забравят за този маскиран негодник.

— И това не струва. Всеки ще рече, че сме се уплашили.

Окорсис понечи да възрази нещо, но размисли и затвори уста. Може би неговото предложение беше най-правилното, но на ичиргу-боипа липсваше достатъчно упоритост, воля и самочувствие, за да го защити.

— Твоето мнение, Паган?

Хан-боилът коловър се сепна така, сякаш думите на Владимир го върнаха от онзи свят.

— Какво... Какво говорите, господарю?...

— О, той дори не чул за какво говорим! Съвземи се, човече, или иди си полей главата със студена вода. Питам те какво да правим сега?

— Аз не знам... Аз... аз... — забъбра отчаяно Паган. — Аз... не знам какво да кажа...

— Ясно. С тебе всичко ми е ясно. — В гласа на Владимир се смесваха ирония и отвращение. — А ти, Хорациус?

Боритарканът отговори спокойно, но зад спокойствието му личаха озлобление и сурова решимост:

— Аз мисля, господарю, че донякъде кавханът Цок имаше право. Истина е, че ако не ударим още по-здраво, отколкото досега, славяните пак ще вдигнат глава. Истина е и това, че тъкмо Лазар трябва да бъде

изкупителната жертва. Така ние ще покажем, че онзи, когото сме решили да накажем, не може да отбегне съдбата си. Но да го задържаме би било наистина непоправима глупост. Тази работа трябва да се свърши бързо и чисто. И с нея ще се заема аз още тази нощ. Честна дума, утре разните славяни и християни ще бъдат пак тихи и кротки, като овчици...

Владимир мисли дълго, преди да каже последната си воля. Но най-сетне кимна и отсече:

— Да, това е най-доброто. Но внимавай, Хорациус. — Той се усмихна подигравателно. — Ако губиш всяка вечер по дузина воители, ще се наложи през ден да подменям дружината ти с нови люде...

Хорациус Барка не отговори, но лицето му се сгърчи злобно.

Ичиргу-боилът с мъка сподави една доволна усмивка.

[1] Върколак — тъмна сила, митническо същество, обитаващо горите и тресавищата. ↑

V

Замислен, с обронена на гърдите глава, Владимир седеше на престола. Ръцете му се развличаха с един гъвкав бич, направен от изкусно обработени и сплетени конски жили, а погледът му полека се плъзгаше по пъстроцветните мозайки на залата. Застанал прав до него, Окорсис мълчеше и с блуждаещи очи следеше змийската игра на бича. Никой от двамата не би го признал, но в този час и Владимир, и Окорсис изпитваха тревога, загриженост, сякаш усещаха смътна и неясна заплаха. Нещо ново ставаше около тях, нещо, което те чувствуваха с цялото си същество, но още не можеха да определят и назоват. Ала то съществуваше. И ги потискаше.

Така бяха погълнати в мислите си, че не чуха раболепните стъпки на приближаващия към тях Сондоке.

— Господарю — извика слугата, като се просна по очи на стълбите пред престола, — господарю, позволи на твоя верен роб да смути великите ти мисли...

— А, ти ли си, Сондоке багатур — разсеяно продума Владимир. — Какво, нещо ново ли се е случило?

— Случи се, ювиги хане. Но заклевам ти се — аз нямам вина...

— Стани, стани — рече Владимир. В гласа му се долавяше пробудено любопитство. — Стани и разправяй спокойно. Не се съмнявам във верността ти.

Сондоке се изправи и окуражен от думите на хана, заразказва.

Предната вечер, след като се нахранил и изпил стакан вино, той усетил как клепачите му неудържимо натежават. Наплискал лицето си със студена вода, за да се разсъни, и застанал на пост пред вратата на стария княз. Но умората и сънливостта били по-силни от него — подпрял се на стената, поседнал... Когато се събудил, утрото вече било настъпило и в Малкия дворец царяло спокойствие.

— Е? — запита малко разочаровано Владимир. — Това ли имаше да ми кажеш? — Днес ханът имаше достатъчно собствени грижи, за да мисли и за сънищата на слугите си.

— Не е само това, господарю. Всяка вечер аз залепвам с пчелен мед един косъм на вратата на баща ти. Тази сутрин косъмът беше скъсан. През нощта някой е влизал в покойнината му или пък старецът е излизал...

— А! — неволно възкликна Окорсис.

— Баща ми има ли обичай да излиза и скита нощем? — смръщено запита ханът.

— Не, никога. Той заспива рано, става на разсъмване, но не излиза, а се моли пред иконите си.

Възцари се мълчание. Още объркан и смутен, Сондоке се прехвърляше от крак на крак и не знаеше дали очакват от него да се оттегли или да остане. Владимир продължаваше замислено да си играе с бича. Само по едно време устните му пробъбраха: „И все пак странно. Точно тази нощ...“ Най-сетне той се обърна към ичиргу-боила:

— Е, какво ще кажеш на това, Окорсис?

— Ще бъда откровен, светли хане: не допускам, в никакъв случай не допускам среднощните разбойничества да са дело на баща ти. Борис е смел, вярно е. Но маскираният конник е притежавал не само смелост, а и здрава, много здрава десница, каквато отдавна липсва на баща ти. — Кой знае защо, Владимир въздъхна облекчено и тази въздишка не убягна от вниманието на Окорсис. — Все пак — добави той — предлагам да разберем дали в храната и виното на Сондоке слугата, не е имало упойка. — Ичиргу-боилът се смяташе много изтънчен благородник, за да си позволи да назовава „багатур“ една слуга и доносчик. — Да наредя ли?

Владимир одобри с кимване на глава и Окорсис заповяда на слугата:

— Иди донеси, каквото е останало от вечерята ти. На идване доведи и едно куче.

Сондоке излезе и след малко се върна с парче недоядено месо, хляб и полуизпит стакан с вино. Един от ханските псетари водеше две вързани кучета.

Окорсис освободи псетаря, после даде на едното куче месото, а на другото — натопен във вино хляб. Не мина много и кучето, което бе изяло хляба, заскимтя особено, после се повали настрана и заспа. Нямаше съмнение — виното съдържаеше упойка.

— Откъде взе храната и виното? — запита Владимир.
— От общата готварница, господарю. Виното наточих сам.
— Веднага ли почна да ядеш? — продължи с въпросите си ханът.
— Отделял ли си се от яденето?

— Старият княз ме повика точно когато започвах да се храня.
Прислужих му бързо и тогава се върнах да вечерям.

Чул това, ичиргу-боилът се намеси:

— Господарю, това потвърждава предположението, което изказах преди малко. Щом слугата е бил при баща ти, значи друг е сложил упойката във виното...

— Да — кимна Владимир. — И все пак...

Не се доизказа, но Окорсис схвана мисълта му. Дори и да не е бил Борис, деянието все пак е било във връзка с него. Някой, който е искал да се срещне тайно с Бориса, е поставил упойката, за да отстрани пазача от вратата на стареца. Имаше ли това връзка с чудните събития от изминалата нощ? Или по-скоро — можеше ли да няма връзка? Този тайнствен непознат, дошъл на среща с княза, дали не беше същият, който по-късно през нощта създаде толкова ядове на боритаркана?

Стигнал в мислите си дотук, Окорсис се запита кой ли би могъл да бъде странният посетител. Очевидно това беше човек, който имаше достъп до двореца и може би е познат на стражата и слугите. Но същевременно трябваше да се изключат хора като Есхач или Симеон, които имат по всяко време достъп до княза и за които всяка тайнственост би допринесла безполезна опасност и вреда, а не полза.

Изведнъж ичиргу-боилът трепна. А Наум? Дали точно Наум, прокуденият от двореца, но познат на всички монах, не беше посетил бащата на хана? Нямах ли в него достатъчно дързост за такова смело начинание? И дали под расото на уж смирения божи служител не се криеха достатъчно корави мишци, за да върти меч?

— Трябва да видя баща си — внезапно каза на себе си Владимир.
После се обърна към слугата: — Иди му кажи, че аз, ханът, съм повелил незабавно да се яви при мене.

— Господарю, прости ми, но нека друг да изпълни волята ти.

— Как! — трепна Владимир, който не търпеше никой да му се противопоставя.

— Ти ми бе повелил да бъда твое око и ухо в горницата на баща ти, господарю. Ако сега...

— Да, вярно е — прекъсна го ханът, изненадан от собствената си несъобразителност. — Тогава иди ти, Окорсис.

Ичиргу-боилът се поклони безмълвно и се отправи към изхода. Дебелият Сондоке повлече крака след него, но гласът на хана го спря при вратата:

— Сондоке багатур!

— Заповядай, ювиги хане.

— Случвало ли ти се е и някой друг път да заспиш, след като си пил вино?

— Да, господарю — призна след късо колебание Сондоке, — веднъж през зимата. Помня, беше същата вечер, когато по твоя повеля онзи поп Наум бе изгонен от двореца.

— Аха... И защо не ми каза?

Слугата се разтрепера от страх:

— Помислих, че съм бил препил, господарю. Пък и тогава още не се бях научил да лепя косъм на вратата...

— Добре — кимна ханът. — Върви си сега. И друг път не се дели от вечерята си. Или ако трябва да се разделиш, не яж повече от нея, а вземи друга от готварницата.

Не мина много време и старият княз Борис се яви в престолната зала. Окорсис не го придружаваше. От височината на престола Владимир проследи крачките на баща си и свъси вежди — Борис пристъпваше с необичайна за него бодрост, с някаква дръзка предизвикателност в движенията, сякаш всичко у него казваше: „Е, какво, дойде краят ти, а? Разбра ли най-сетне, че за всяко зло има възмездие?“

Старецът спокойно пристъпи до подножието на престола и сложи крак на първото стъпало. От изправената му висока кокалеста осанка лъхаше самоувереност. Победна надменност светеше в очите му. Нищо в него не показваше, че е забелязал пресилено величествената стойка на сина си или бича в ръцете му.

— Какво — започна Владимир, — ти сигурно си чул за тазинощните случки из града?

— Чух — отговори с войнишка прямота бащата.

— Е?

— Ти знаеш какво мисля. Няма защо да го изричам гласно.

Владимир прехапа устни. Той усещаше, че старецът се държи с по-голямо достойнство от него и това пробуждаше гнева му.

— Чул си значи. Откъде? Кой ти донесе?

— Цяла Плиска говори за това — вдигна сухите си рамене Борис. — Вестта достигна и до мене.

— Да не би да си знаел още преди да са били извършени днешните поразии, а?

Само за миг погледът на стария княз потъмня, но той веднага се окопоти.

— Аз съм монах, а не пророк. Само на пророците е дадено да виждат в бъдното.

Владимир облегна ръка на коляното си и се наведе напред към стареца. В тази стойка приличаше на рис, който се готви за скок върху жертвата си.

— Отговори направо — каза той заплашително. — Кой беше при тебе тази нощ? С кого говори?

— С никого.

— Можеш ли да се закълнеш в твоя християнски бог, че говориш истината?

Княз Борис се стъписа. Очите му, които досега храбро издържаха на вторачените в него зеници на хана, сега се отклониха и зашариха наоколо. Старецът наведе глава и дългите бели коси паднаха пред лицето му. С привично движение той прекара ръка през дългите власи на брадата си.

— За какво искаш да се закълна? — попита той, за да печели време. Самообладанието му бавно се възвръщаше.

— За това, което казваш — че никой не е бил при тебе тази нощ, че с никого не си говорил, че не знаеш кой е безчинствувал из Плиска. — Ханът сметна за удачно да вмъкне и последното в клетвата, макар че не бяха говорили за това.

Борис издигна глава. Погледът му бе застинал, устните — стиснати, лицето — пребледняло.

— Заклевам се — изрече той хрипливо, но твърдо.

Клетвата му изненада Владимира. Той бе очаквал извъртане, подигравки, студено мълчание и всяко от тях би означавало признание. Но тази клетва? Владимир познаваше добре баща си и знаеше, че той е

безумно доблестен и че искрено вярва в своя бог — такъв човек няма да даде лъжлива клетва дори и за да спаси живота си. И без да може да си обясни защо, ханът повторно изпита облекчение.

Той се облегна назад в престола, скръсти ръце на гърдите и каза студено:

— Добре, приемам клетвата ти. Но предупреждавам те: не ще имам милост към никого, който дръзне да въстане срещу мене. Разбираш ли? Към никого! Дори... към баща си!... Запомни това. — Напрегнатото му тяло се отпусна и Владимир пренебрежително извърна глава. — Сега можеш да си вървиш.

Старецът си тръгна, но след няколко крачки се обърна и вдигна костелива ръка към престола:

— И аз те предупреждавам — изрече той заклинателно. — Опомни се, докато е време. Опомни се, преди да е станало късно. Делата ти дотегнаха и на бога, и на хората. Пази се от часа на разплатата! Тя ще бъде ужасна!

И като повдигаше с ръка полите на власеницата си, Борис с твърди стъпки излезе от престолната зала.

Но като затвори вратата зад себе си, цялата му твърдост се стопи и той сякаш изведнъж грохна. Изправеното му тяло се преви, брадата му затрепери от сподавени ридания. Подпря рамо о една колона и дълго остана така, със затворени очи. После се огледа и като не видя човек наоколо, падна на колене върху студените мраморни плочи, издигна просълзеното си лице към небето и горестни думи се отрониха от устните му:

— Прости ми, господи, че с твоето име на уста излъгах. Ти виждаш отгоре — не за себе си го сторих, а за доброто на цялото ни племе. И за онзи, чрез когото ще възтържествува правдата...

Докато бащата и синът разговаряха в престолната зала, ичиргу-боилът Окорсис бе погълнат от занятие, съвсем неотговарящо на благородството, с което той често и навсякъде се хвалеше. Щом старият княз отиде на срещата с Владимира, Окорсис заповяда на Сондоке да пази пред вратата на княжеската покойнина, а сам се залови да претърси скромното имущество на Бориса.

Нямаше много за търсене — със завръщането си в Плиска Борис бе пренесъл в Малкия дворец манастирските си навици, живееше просто, далеч от всяко охолство и разточителство.

Окорсис прегледа няколко свитъка, лежащи върху скованата от неизгладени дъски маса, но те бяха разни жития на светци и не задържаха вниманието му, разгъна страниците на дебелия Четвероевангелие, прерови раклата с няколкото ката монашески одежди, надзърна по ъглите и зад иконите на стената. Нямаше нищо, никаква следа, уличаваща виновността на стареца. Разочарован, ичиргу-боилът понечи да си тръгне, но пачето перо, захвърлено на масата, привлече погледа му. Той го взе и го разгледа. По перото имаше още незасъхнало мастило — до последния момент преди повикването Борис бе писал нещо и написаното не се намираще на масата. Защо бе скрил старият княз изписания лист? Кое го бе накарало да прояви такава предпазливост? Какво бе писал, че да крие листа от чуждите очи?

Окорсис не намери отговор на тези въпроси. Но той знаеше: ако беше безобидно слово или записано житие на някой светец, Борис не би търсил секунда време, за да укрие ръкописа...

Боилът се огледа още веднъж, после отиде до одъра, където спеше старецът, и повдигна твърдия му сламеник. Върху дъските лежеше един пергаментов лист, до половината покрит с неравни писмена. Окорсис го грабна, с един поглед погълна съдържанието му, след това се усмихна студено и сви листа на руло. Отправи се към вратата, но една нова мисъл го спря и накара отново да разгърне и прочете недовършените Борисови слова. На листа пишеше:

„Българи и славяни, християни и братя,

Аз, вашият предишен господар Борис и божи служител Михаил, ви известявам: скоро ще дойде краят на тирана и богохулника, който се отрече от вярата Христова и опълчи брат срещу брата. От днес в старопрестолната Плиска ще има могъщ воин — отмъстител, който ще поведе българското и славянското племе на бран срещу потисника.

Братя християни,

Който мрази тиранията и още вярва в думата на своя стар княз, нека слуша. Делото на отмъстителя е право дело. Правдата, която носи отмъстителят, е Христова правда. Неговият глас е глас на истината. Който вярва мене, нека вярва и нему. Който е готов да тръгне подир мене, нека тръгне подир него. Нека всички честни люде видят в десницата му моята десница и чуят в словото му моето слово. Защото той...“

Дотук бе успял да стигне старият Борис.

Окорсис остана неподвижен, само хлъзна разсеян поглед през прозореца. Рояк противоречиви мисли зажузаха в главата му. Как трябваше да се разбират Борисовите писания? Имаше ли някаква връзка между стареца и тайнствения черен конник, който бродеше нощем из Плиска? Беше ли този конник оръдие, направлявано от ръката на Бориса? Или пък беловласият старик, който се бе заклек да свали Владимира, виждаше в делата на непознатия осъществяване на собствените си кроежи и затова го подкрепяше?

Първият порив на боила беше да занесе на хана намерения лист. Но сега изведнъж започна да се колебае — опитният интригант в него се залови бързо да преценява изгодите. Ако открадне и занесе листа на Владимира, щеше да спечели една суха ханска благодарност, но заедно с нея и опасността да изпита на собствения си гръб отмъщението на Черноризец Храбър за жестоката казън, която очакваше Бориса (Окорсис не си въобразяваше, че бе възможно деянието му да остане скрито). А ако премълчеше откритието си? Какво можеше да извлече от тайната, която беше завладял? Нямахше ли това да бъде едно богатство, което в бъдеще да има неоценима стойност?

Такива трескави мисли течаха през ума на ичиргу-боила, докато държеше в ръка Борисовия ръкопис и гледаше пролетната светлина, разляна обилно над престолния град. Най-после, взел решение, Окорсис мушна пак пергамента под сламеника, оправи чергата на одъра и излезе от княжеската покойнина.

VI

Марко, внукът на Симеоновия стар слуга дядо Продан, беше дванадесет-тринадесетгодишно момче, чипоносо, с непокорна рошава коса и блестящи дяволити очи. Целият град го знаеше като неуморим пакостник и главатар на всички немирници. По-рано той водеше една лудоглава и босонога дружина, която лете крадеше дини и ябълки, зиме устройваше посред града истински сражения със снежни топки, в които често си патеха и възрастните, а в останалото време кръстосваше из всички краища на престолнината и се чудеше каква нова пакост да направи. Но това беше някога. През есента дядо му го даде ученик при отец Наума и оттогава Марко стана неузнаваем — пак бе разрошена косата му и пак дяволито блестяха очите му, но ходеше чистичко и спретнато облечен, не правеше повече лудории, изостави дружината си и тя, останала без главатар, малко по малко се разтури.

Цялата си неуморимост Марко сега бе насочил към учението. Той идваше сутрин при отец Наума, шеташе му и му прислужваше, подостряше пачите му пера. А когато останеше свободен, отец Наум го извикваше при себе си и започваше да го учи на четмо и писмо, говореше му за земята и небето, за животните и птиците. Тогава Марко слушаше с широко отворени очи и всяка дума на учителя оставаше завинаги запечатана в сърцето му.

Той беше толкова прилежен и любознателен, че още до Коледа опозна азбуката, която около четиридесет години по-рано беше измислена от великите първоучители Кирил и Методий, научи се и да срича, да смята, знаеше наизуст всички молитви, само писането още не можеше добре да усвои. Всичко това той бе постигнал с любов и неспирен труд. А отец Наум се радваше на успехите му и докато пред него се мръщеше и недоволствуваше, пред всички околни го хвалеше щедро.

Късно следобед в деня след първите подвизи на Черноризец Храбър Марко весело подскачаше по застланите с камък улици на източния край на Плиска. Той свиркаше нещо с уста, дялкаше си

някаква пръчка и не обръщаше внимание нито на закачките на другите деца, нито на сновящите нагоре-надолу слуги, ратаи и роби.

По едно време той се огледа и като се увери, че никой не го наблюдава, хлътна във вратата на Лазаровия двор. Тук захвърли пръчката си и скри ножчето.

Великанът Лазар цял ден бе посрещал близки и познати и на всички бе разказвал за среднощните си приключения и за чудния спасител, който го бе отгървал от гибел. Той толкова се увличаше в тези разкази, че неволно бе започнал сам да ги украсява — между хилядите небивалици, които се ширеха из града, пламъците от ноздрите на коня положително бяха измислени от него самия. Сега Лазар бе останал най-послед сам и в топлата привечер седеше до ниска масичка на двора, пиеше си червено винце и от време на време се засмиваше доволно на нещо.

Марко се приближи спокойно и седна от другата страна на масичката.

— А, Марко — позна го домакинът, — и ти ли си дошъл да ти разказвам за Черноризец Храбър?

— Ами — отвърна момчето. — Аз толкова пъти слушах днес тази работа, че мога да я разкажа по-добре и от тебе. Къде са убитите стражи?

Лазар се ухили добродушно.

— А, за това ли си дошъл?

— Не съм дошъл за това, ама искам да ги видя.

— Не можеш да ги видиш, Марко. Още на утрото дойдоха, преброиха ги и си ги прибраха. — Лазар отпи още няколко глътки вино. — Е, кажи сега какво те води при мене?

— Чуден сън сънувах снощи, чичо Лазаре, та дойдох да ти го разкажа.

— Сън ли? — широко се ухили за втори път Лазар.

— Сън — настоя дръзко хлапето, — и то много особен. Да ти го кажа ли?

— Добре де. И тъй си дошъл, ами поне разказвай.

— Сънувах, чичо Лазаре, че тази нощ онези пак са дошли при тебе, а начело — сам боритарканът Хорациус Барка, бог да го убие. Та идват те, пък ти не спиш, а ги чакаш с всичките си слуги и ги погваш със стрели, камъни и мечове. Те се борят срещу тебе и тогава излиза

отневиделица Черноризец Храбър и ги удря в гърба и пак натръшква десет души на земята. — Момчето се изправи. — Това имах да ти кажа, чичо Лазаре.

— Чакай де — смееше се Лазар, — къде бързаш толкова! Е, не сънува ли и нещо друго?

— Не, и това стига. Но запомни, чичо Лазаре, че Черноризец Храбър се яви само когато видя как ти посрещаш хората на боритаркана. Ако ти легнеш да спиш, той и пръста си няма да мръдне за тебе...

С тези думи Марко изскочи отново на улицата и пак си зачурулика веселата песенчица.

След него Лазар продължи да се усмихва, но скоро лицето му стана угрижено и строго. Той мисли дълго, после стана и събра всички слуги около себе си.

Хорациус Барка стъпи на гърба на един воин и през високия зид огледа двора на Лазара. Там беше тихо и спокойно — след вълненията и умората на предната нощ всичко спеше непробудно. Боритарканът скочи леко на земята и за последен път разпредели хората си и им обясни задачите. И пак както миналата нощ един човек се прехвърли от другата страна на оградата и отвори тежката порта. Цялата група се вмъкна в двора.

— Сега — напред! — заповяда Хорациус.

Но никой не успя да направи и крачка. В същия миг към тях със злокобно свистене полетя облак стрели и предната редица на нападателите се сгромоляса с охкане и проклетия. Докато останалите се опомнят, от мрака на нощта се изсипа и втори смъртоносен облак.

— Напред! — извика повторно Хорациус Барка, но никой не изпълни повелята му. Неговата група бе престанала да съществува — онзи, който не бе още ранен или убит, бе обхванат от безумен страх и мислеше само как да спаси живота си.

Предните бързо се отдръпнаха към вратата. Но изведнъж някой изкрещя:

— Черноризец Храбър!...

Споменаването на това име, което за тях означаваше смъртна заплаха, им се стори по-страшно от невидимите стрели в двора.

Напразни бяха усилията на Хорациус Барка да въдвори някакъв ред — хората му се бяха струпали на купчина, блъскаха се, мушкаха се и се поваляха един друг, ръководени само от слепия ужас.

Като чу името на Черноризец Храбър, Лазар заповяда на хората си да оставят лъковете и да грабнат мечовете и тежките секири — той се страхуваше някоя от изпратените напосоки стрели да не улучи покровителя му.

— Хайде сега, момчета — викна той с такъв весел глас, сякаш ги канеше на игра. — Покажете как се влиза неканен в чужд имот!

Около остатъка от групата на Хорациус се сви смъртоносен обръч. Вратата бе заета от страшния Черноризец Храбър, а от другата страна хората на Лазар, въоръжени с мечове, брадви и вили, мушкаха и сечаха безмилостно. Самият Лазар бе уловил огромен прът, който жена или по-слаб мъж изобщо не биха могли да повдигнат, размахваше го яростно и под него се трошаха и късаха кости и мускули.

От четиридесетте души, с които бе тръгнал Хорациус Барка, скоро останаха на крака не повече от пет-шест. Тогава той си даде сметка, че за тях има само един избор — смърт или бягство. Не, боритарканът не беше страхлив и сега, докато се пазеше от тежката тояга на Лазар и същевременно се мъчеше да достигне до вратата, за да се разправи веднаж завинаги с тайнствения черен конник, той не беше уплашен, само хладно преценяваше безизходността на положението. И когато разбра, че са обречени на смърт, събра хората си и ги поведе:

— Бягайте след мене, иначе сме загубени!...

Той проби пръстена, склучен от Лазаровите люде, прекоси двора и сръчно се прехвърли през отсрещната ограда. Зад него се носеше мощният глас на Лазар:

— Дръжте го това немско куче! Той не бива да се изплъзне!

Но въпреки това Хорациус бе успял да им се изплъзне и сега безславно тичаше по улицата към „Ханската твърд“. Двама воина шляпаха уморено зад него. Само това бе останало от отряда, с който той се бе закарал да направи славянските кротки като овчици...

В същото време Лазар бе разбрал, че е изпуснал главатаря на злодеите и затова бързо се върна към мястото на битката, за да благодари на повторния си спасител. Той прескочи повалените воина

на боритаркана и излезе през още зеещата порта. Навън Черноризец Храбър спокойно прибираше меча си.

— Господарю — каза Лазар, като се поклони дълбоко, — позволи да целуна десницата ти.

— Кой съм аз, че да целуваш десницата ми? — тихо запита Черноризец Храбър. В жълтата светлина на месечината Лазар забеляза, че през дупките на маската очите на черния конник го гледаха с приятелска благосклонност.

— Не зная името ти и те зова, както те зове народът — Черноризец Храбър. Ти си покровител на слабите и преследваните. А мен ти спаси от смърт и разорение и затова животът ми ти принадлежи. Кажи ми как мога да умра за тебе?

— Не за мене, Лазаре. Само три неща заслужават да се умре за тях: бог, отечеството и справедливостта. А сега остани със здраве.

— Чакай! — извика Лазар. — Не си отивай! Вземи ме със себе си, та заедно да се борим за правдата.

— Не, остани си в къщи — отговори черният конник, като се отдалечаваше. — Когато настъпи часът, аз сам ще те потърся.

И черната му фигура се стопи в тъмнината на пролетната нощ.

VII

Като че ли единственият в Плиска, който днес бе запазил здравия си разум, беше Симеон. Не беше възможно да не е чул за новите подвизи на тайнствения Черноризец Храбър — всички, от стария княз Борис до последния просяк в града, говореха само за тях, — но това изглежда не му бе направило никакво впечатление. От ранно утро той вече бе превил гръб над книгите, спокоен и съсредоточен в ученолюбивите си занятия, и когато го гледаше, човек можеше да помисли, че светската суета не можеше да премине неговата врата.

Но за разлика от друг път този ден Симеон не остана до вечерта при книгите. Щом слънцето се вдигна високо над хълмовете, той повика Мостич и го накара да го заведе до дома на Есхач. Бяха минали три месеца от наказването на Наум с домашен затвор, а Симеон за пръв път решаваше да го посети.

Докато вървеше нататък, той с изненада забеляза, че почти никой не обръщаше внимание на дългата му, малко отпусната фигура, облечена в протритото по шевовете черно расо, а от всяка групичка хора по улиците се долавяше само едно-единствено име — Черноризец Храбър.

Същото завари и в дома на Есхач. Наум и старият боил бяха така увлечени в разговор за делата на черния конник, че едва обърнаха внимание на нечаканото посещение.

— Велико чудо става в нашата Плиска — казваше развълнувано Наум. — Какво ще речеш ти, Симеоне?

— Доволен съм, защото така се сбъдна вашето желание. Но, според мен, този лудетина, когото зоват Черноризец Храбър, не е нищо друго, освен един безумец.

— Как — възмути се не на шега Есхач, — ти го осъждаш?

— Всеки разумен човек ще го осъди.

— И защо, ако смея да попитам?

— Много просто. Един човек, ако ще и да е чутовен герой, не може да извърши сам онези дела, които очакват от него. Спасил

живота и имота на един славянин, защитил честта на някаква девойка...

— Не, „някаква девойка“, а родната ми дъщеря — сопна се Есхач и удари с пестник по масата.

— Не знаех, Есхач. Толкова по-добре. Е, какви дела са това? Ще променят ли те положението в Плиска и княжеството? Ще се изпълни ли мечтата на баща ми да бъде свален от престола Владимир? Не, нищо подобно няма да се случи. Черноризец Храбър ще полудува още малко, може и да спаси някой и друг нещастник, но после ще го пипнат, ще му отрежат буйната глава и всичко ще се свърши. А след това славяните и християните ще си изпатят, и то с горница. Повярвайте ми, брате Науме, и ти, Есхач. Не е дадено на сам човек да изменя пътищата на съдбата. Аз съм прочел много стари книги и съм промислил всички случаи, когато тиранин е бил свален от престола. Нито веднъж, разбирате ли, нито веднъж това не е направено от сам човек с две ръце.

— Е, и какво искаш да кажеш с това?

— Искам да кажа, че само народът може да извърши делата, за които жадувате вие. Ако народът поиска, той ще прати по дяволите и Владимира, и хранениците му. Но това не е по силите на нито един смъртен. И този Черноризец Храбър, който изглежда е добър и смел човек, ще заплати рано или късно с главата си за своите днешни подвизи.

— Много бързо го осъждаш — прецеди през зъби Наум, който в себе си признаваше правотата на Симеоновите думи.

— Не аз. Той сам ще се осъди, ако продължава да действа без подкрепата на народа.

— Но народът е с него — възкликна Есхач. — Какво говоря! Народът го боготвори. Да вземем за пример мене. Само да ми прати вест Черноризец Храбър, и аз начаса ще се отзова, за да умра под пряпораца му.

— А колко са такива като тебе? — запита Симеон. — Народът е напласен и смутен. Народът тайно роптае, но чака чудеса, а не мисли сам да измени нещата.

— А, ето ти сам се хвана в думите си — радостно потри ръце Наум, който имаше бърз ум и прозорливост. — С подвизите си

Черноризец Храбър ще събуди заспалото мъжество на народа, а после ще го поведе за славни дела.

— Добре, да кажем, че е така. Но между пробуждането на народа и превръщането му в годна за дела войска пътят е толкова дълъг, колкото отгук до луната. А може ли Черноризец Храбър да направи всичко това сам? Може ли във всеки дом да надникне, с всеки човек да говори? Не, не може — сам си отговори Симеон. — А онези, които биха могли да му помогнат, стоят като вас по тъмните кътчета, хвалят го тихичко, а от тях полза — никаква. Ти, брате Науме, се срещаш всеки ден със свещениците, най-прославените люде в княжеството. Ако ти би поговорил само с десет от тях, а всеки от тях — с по още десет души, ето че стават сто, цяла чета.

— Ей богу, прав си! — рече Наум. — Как не съм се сетил досега! Още днес ще започна и от всички ще искам най-голяма тайна.

— А ти, Есхач? Помагаш ли ти с нещо на Черноризец Храбър? Ти си известен, почитан и уважаван. Всеки благородник, българин или славянин, който е изпаднал в немилост пред княз Владимира, те слуша и ти вярва. Какво щеше да стане, ако ти, вместо да стоиш тука и да чакаш всичко наготово, поговореше с тези хора, а те — със слугите и другарите си? Цяла войска щеше да има в Плиска — войска тайна и скрита, но готова, щом Черноризец Храбър ѝ даде знак, да извърши големи дела.

— Дявол да го вземе, точно така е! — честно призна Есхач, като се плесна по челото. — Чуден човек си ти, Симеоне. Кротък си като овчица и прощавай, мекушав като жена, но говориш мъдро и вярно, като по книга.

— Защото казвам само това, което съм научил от книгите, Есхач. Един е силен с меч, друг — със словото. Аз съм от вторите. И ако някога...

Симеон не можа да довърши. В стаята влезе девойка с такава ослепителна хубост, че той втренчи възторжени очи в нея и забрави думите си. Но девойката не го и забеляза. Тя се приближи до Есхач, прошепна му нещо и веднага излезе, последвана от него.

— Коя беше тази мома? — запита Симеон.

— Какво, май ти се понрави, а? — многозначително се ухили Наум. — Видях как захласнато я гледаше. Брате Симеоне, брате Симеоне, нам не ни е дадено да се поддаваме на греховни съблазни.

— Аз нося расо, но не съм дал монашески обет, брате Науме. Наистина не съм още мислил да се женя, но след като катун умря, ако го сторя, съпругата ми би била първата жена в княжеството. Така или иначе, аз съм брат на княза и...

— Чакай, чакай — прекъсна го със смях другият. — Малко избързваш. Ако правиш такива сметки за тази мома, няма нищо да излезе от тази работа. Това е Кремена, дъщерята на Есхач.

— Ако сърцето ѝ прилича поне наполовина на лицето ѝ, това не е мома, а бисер!

— Дори още по-добро е сърцето ѝ, Симеоне, но май че го е дала вече на друг. Нали знаеш, че тя беше спасена онази нощ от Черноризец Храбър? Оттогава Кремена е все замислена, замечтана, унесена в сладки блянове. А снощи късно ми се стори, че говори с някого от чардака — сигурно е бил той, юнакът на юнаците.

— Нищо. Ако се случи сгода, запознай ме с нея. Аз...

Но Наум не успя да разбере какво смяташе да направи Симеон. Разговорът им се прекъсна от връщането на Есхач, който водеше със себе си великана Лазар.

Здрависаха се.

— Лазар е дошъл всъщност при тебе, отче Науме — каза Есхач. — С теб би искал да говори.

— Много хубаво. Какво има, Лазаре?

— Аз... такава... — Лазар безпомощно въртеше калпака из огромните си длани и се оглеждаше смутено. Всички разбраха, че той желае да остане насаме с отец Наума, но не знае как да му го каже. Симеон стана и понечи да излезе, но Наум го спря:

— Чакай. — После се обърна към новия гост. — Говори, Лазаре. Аз нямам тайни от тези люде.

Лазаровото лице изрази още по-голямо смущение.

— Говори, говори — подкани го пак Наум. — На тези хора може да се вярва.

Лазар се поколеба още малко и най-сетне се реши да започне:

— Дойдох да ти благодаря, господарю.

— Господар ли? — искрено се учуди Наум. — Хей, човече, какво става с тебе? Що за приказки говориш?

— Аз много мислих, господарю, и разбрах истината.

— Говори де, говори. За каква истина споменаваш?

Лазар преодоля и последните си колебания.

— Истината е, че ти си моят спасител. Ти си преславният и предобър Черноризец Храбър.

Всички в стаята занемяха учудено. Наум бе втренчил слисани очи в добродушното лице на великана и няколко мига изглеждаше така объркан, сякаш гръм бе паднал в краката му. После изведнъж избухна в неудържим смях.

Лазар се бе приготвил да отговори на всякакви възражения, но този искрен смях го смути и обезсърчи. Още преди Наум да отрече, той вече бе разбрал, че е направил грешка.

Най-сетне Наум се успокои и каза сериозно и убедително:

— Бих дал целия остатък от живота си, за да бъдеше това вярно. За съжаление обаче аз съм толкова Черноризец Храбър, колкото котката е лъв. Но как ти дойде тази мисъл в главата, Лазаре?

Едва сега Лазар отпусна огромното си тяло в един стол и бавно заразкава. Най-напред той още веднъж описа подробно събитията от двете нощи, после се спря на ролята, която бе изиграл малкият Марко, чипоносият вестител на Черноризец Храбър.

— Всички знаем Марко като твой ученик, отче Науме, а тебе — като защитник на Христовата вяра и на славяните. Можех ли да не помисля, че ти си пратил през деня Марко да ме предупреди, а вечерта си се преоблякъл и си дошъл да ме запазиш?

В разказите, които се носеха из града, не се споменаваха за Марко и затова Наум за пръв път чу за неговите подвизи.

— Ей сега ще научим истината — отсече той, излезе и след малко се върна с вечно рошавия си ученик. — Ти ли си предупредил Лазар за нападението над дома му? — запита той строго.

— Аз, учителю — призна тихо, но ясно Марко. В гласа му имаше нещо, някаква нотка на твърда и непреклонна упоритост, която подсказваше, че детето няма намерение да се предаде лесно.

— Кой те изпрати?

— Никой. Аз сам отидох.

— А откъде знаеше?

— Не знаех — упорствуваше момчето. — Сънувах сън. Така и казах на чичо Лазар.

— Сън, глупости! — ядоса се Наум. — Ти лъжеш мен, учителя си.

Разговорът продължи все така — с гняв, въпроси и заплахи от единия и със стиснати юмручета, хълцане и настойчивост от другия.

— Или ми кажи истината, или завинаги се махай от очите ми — отрязва накрая Наум.

Това беше зашеметяващ удар за момчето. То продължаваше да стиска устни, но се огледа тъжно, сякаш очакваше от някого подкрепа, и в очите му се появиха сълзи. Симеон не устоя и се намеси:

— Остави го, брате Науме. Защо измъчваш детето? Ако то не иска да каже, ние нямаме право да изтръгваме думите му насила.

— Но той лъже! — натърти учителят.

— Нищо. Има лъжи, които са по-благородни от много истини. — Симеон отиде до малкия Марко и поглади главата му. — Иди си, момко. Иди си и бъди спокоен — учителят ти ще те разбере и ще ти прости.

Симеон си тръгна почти веднага след излизането на момчето. Изпрати го само Наум, защото Есхач бе останал да побъбри с другия си гост — разговор, който беше първата последица от Симеоновия съвет. На двора Симеон забеляза Кремена, която чевръсто шеташе и пееше. Той я показа с очи на спътника си.

— Кремено — повика я Наум, — ела, моето момиче, и стори поклон на учения Симеон, брата на княза.

Девојката с привичен жест избърса ръце, приближи и се поклати пред знатния гост. В движенията ѝ имаше вродена, непреднамерена грациозност, горда простота и чужда на раболепността почит. Очите ѝ, сини като ведрото пролетно небе, гледаха право и чисто.

— Девојко — с възхищение каза Симеон, — щастлив е твоят баща, че очите му могат всеки ден да те гледат.

— Децата трябва да радват родителите си — отвърна тя и продължи с едва доловима ирония: — А ти радваш ли своя баща, княже?

Опитен в изкуството на словесните схватки, Симеон остана очарован от бързия ум и находчивостта на Кремена и се усмихна — тя вероятно бе чувала от баща си за споровете и несъгласията между Симеон и Борис и сега ловко се мъчеше да го уязви.

— С какво да го зарадвам? С расото ли? Или с брадата?

— Людете се възхищават не само от хубостта и премените на жените, а и от смелостта на мъжете.

— И от мъдростта им, Кремено. Дори повече от мъдростта. По-добре страхлив мъдрец, отколкото глупав храбрец.

— Това е мъдрост на слабите, княже.

— Онзи, който е силен в ръцете, а е беден в ума, е по-слаб от немощния, но с бистър ум и велико сърце човек. Имало е някога хроми и гърбави мъдречи, Кремено, които и днес, и след хиляда години ще бъдат славени от хората, докато никой вече не помни онези, които са печелили мимолетна слава само със силата на пестниците си.

Девојката чувствуваше, че е права, но не знаеше как да възрази да обори този противник, който сякаш имаше готов отговор и за най-мъчния въпрос. Тя поруменя, замълча и сведе очи. Наум слушаше с наслада хубавия спор и се смееше безгласно, но доволно. Симеон видя смущението на момичето, долови затруднението ѝ да продължава препирнята и се усмихна благо:

— Ти трябваше да кажеш, Кремено, че най-силен е онзи, който притежава едновременно и голям ум, и здрава десница. Такива люде се срещат рядко, но все пак се срещат. Ако ми бе казала това, аз с радост щях да призная, че правото е на твоя страна. А сега — остани със здраве.

Той се отдалечи, като продължаваше да се усмихва.

Зад него девојката остана неподвижна, унесена в мисли, с изпълнени със странна тъга очи изпрати надалеч високата му фигура, после въздъхна и бавно се върна в двора. Днес не запя повече.

VIII

Угрижено беше сърцето на Владимир и нищо вече не можеше да му върне предишната веселост. Пиршествата, уреждани от неуморимия гуляйджия Цок, бяха загубили старата си волност и сега вече представляваха посърнали сборища на загрижени и уплашени благородници, които се наливаха с вино, а мислите им бяха погълнати от онази невидима заплаха, проникнала във всяко кътче на престолнината. Не намираше утеха Владимир и при новата наложница, подарена му от Окорсис, мургавата витинка с алена като нар уста. Всичко, всичко му бе опротивяло — тишината на дворците, ловът и роговете на гончиите, поздравите на слугите и равномерният шум от стъпките на стражите пред вратата му.

Той не можеше да си даде сметка как дойде тази промяна в живота му, но чувствуваше, че нещо завинаги си е отишло, като е увлякло със себе си някогашната му самоувереност и спокойствие. Всичко бе започнало с проклетите „шеги“ на Хорациус Барка. Капризен и неблагодарен като всеки владетел, Владимир сега не обичаше да си спомня, че някога сам бе поощрявал своя боритаркан в устройването на „шегите“ и бе готов понякога да стовари на него гнева си за всички грижи, ядове и неблагоприятия, които се бяха струпали на главата му. Когато преди десетина дни рицарят Хуго фон Бернхайм най-после реши да си тръгне, Владимир недвусмислено бе заявил на боритаркана, че не ще има нищо против, ако той, Хорациус Барка, пожелае да се върне при крал Арнулфа. Но тогава Хорациус високомерно отказа — той нямало да тръгне, дори и да бъде лишен от великата милост на хана, и щял да стои тука, докато сложи ръка на онзи обесник. Владимир го разбра — мъжкото и воинското достойнство на боритаркана беше засегнато и той не желаше да се чувствува победен и опетнен. Разбра го и дори съжали за необмислената си нелюбезност.

Впрочем Хорациус не биваше да бъде корен. Той правеше всичко, което бе във възможностите на неговия сан и дори повече, защото влагаше и неуморимостта на своята амбиция. Да, за него

Черноризец Храбър не беше само една пречка на ханските желания, а личен враг, комуто се бе заканил да отмъсти жестоко. Ден и нощ той бдеше, устройваше хайки и засади, изслушваше „езици“ и претърсваше възможни скривалища, но проклетият Черноризец Храбър беше неуловим като привидение.

Когато беше искрен пред себе си, Владимир признаваше, че няма вина и Хорациус — нито за провалянето на последните „шеги“, нито за избиването на близо шестдесет души от най-верните му люде. Не, Владимир не вярваше в чудеса, но въпреки това тук очевидно имаше нещо необяснимо. Той не знаеше, че чипоносият ученик Марко бе станал нещо като вестоносец на тайнствения отмъстител и със своите „сънища“ предупреждаваше навреме онези, които щяха да бъдат следващата жертва на боритаркана. Ако би знаел, той не би се учудвал повече на горещите посрещания, устройвани на Хорациус при всеки от последните му среднощни набези.

Нещо ставаше в старата Плиска, нещо подмолно, отровно и пагубно. Когато нощем тревогата прогонваше съня от клепките му, той оприличаваше това „нещо“ на хиляди плъхове, които прегризваха стените на двореца, за да се строполи някой ден върху главата му. Той усещаше „нещото“ в хиляди дребни неща — в разюздаността на воините, в дръзките погледи на простолюдието, което доскоро го срещаше със смирено превити гърбове, в разпасаността на слугите и робите, в мнимите болести на някои от боилите и багаините, които с различни благовидни предлози предпочитаха да стоят настрана от престола му, сякаш с прозорливостта на страха вече виждаха как този престол се сгромолясва в дън земя заедно с всички около него.

Това „нещо“ отравяше живота на Владимир. Той бе извикал още две хиляди воители от областите, удвоил бе стражите пред дворците и по стените на Вътрешния град, но въпреки това безпокойството му не стихваше. Заплахата се носеше във въздуха на Плиска, разпространяваше се като чума и често най-верният вчера, днес беше обхванат от заразата.

Владимир чу плахи стъпки и се сепна, изправи снага. Той не желаше да го виждат такъв, какъвто бе, когато биваше сам. Един слуга се приближи до него и коленичи в краката му:

— Ювиги хане, прости, че нарушавам светлите ти мисли. Твоят брат Симеон иска да те навести.

— Пусни го да влезе! — заповяда той и побърза да се изкачи на подиума и да седне на престола си — в тези тревожни дни Владимир предпочиташе да разговаря с хората от височината на престола.

Симеон влезе в залата. Докато го наблюдаваше как бавно приближаваше, Владимир неволно помисли колко смешна шега си бе направила природата с тях, двамата братя. Въпреки годините си ханът беше силен, жилав и як, с прав гръб и сигурна ръка, докато Симеон, който сега беше в разцвета на младостта си, трябваше да бъде здрав като канара, а всъщност представляваше един преждевременно състарен буквояд, хилав и безпомощен, който бе натъпкал главата си с какви ли не книжни глупости и не бе годен дори и едно пиле да заколи. Впрочем братовото му безсилие съвсем не дразнеше хана. Напротив! Когато бе прочел писмото на баща си до Симеона, Владимир бе решил да се справи с брат си още в първия месец след завръщането му и той щеше да го стори, колкото и да му беше неприятно да се цапа повече с братова кръв. Но човек като Симеон не можеше да се смята за опасен противник и Владимир имаше защо да бъде благодарен за слабостта му, имаше защо да е доволен от глупавата шега, която природата си бе направила с брат му.

Симеон дойде до подножието на престола и направи дълбок и почтителен поклон.

— Братко — заговори пръв Владимир, — аз трябва наистина да те мъмря. Ти толкова рядко се сещаш да ми се обаждаш. Така ли чужд ме имаш, та месеци наред да нямаш какво да ми кажеш, какво да ме попиташ?

— Както виждаш — пак нуждата ме е довела при тебе...

— Да, сигурно пак някой мършав вол е нужен на слугите ти.

— Не, братко, този път за себе си съм дошъл. За съвет и подкрепа.

— Кажи, Симеоне. Ако това нещо, което искаш, е във властта на хана — ще го имаш.

Симеон беше очевидно смутен. Той пристъпваше несръчно от крак на крак, отбягваше погледа на брат си, а сплетените пръсти на ръцете му потреперваха.

— Братко аз... такава... аз искам да се оженя...

Това бе последното нещо, което Владимир бе могъл да очаква. Симеон, този свит и стеснителен монах, хилавият и немощен млад

ученолюбец, натъпкал главата си с какви ли не безсмислия, сега изведнъж се бе сетил, че е мъж и искаше да се жени. Владимир, който не обичаше, но умееше при нужда да мисли бързо, веднага съобрази изгодите, които една такава женитба би имала за него самия — щом един монах като Симеон, спечелил си славата на свят и чист божи служител, е готов да захвърли расото, за да прегърне сладостите на светския живот, то това ще бъде чудесен, да, просто чудесен удар срещу християните. Тази мисъл достави истинска радост на хана.

— Прекрасно, Симеоне! — възкликна той. — Прекрасно! Коя мома си избрал за своя булка и моя снаха?

— Тя е от добър род, братко. Казва се Кремена и е дъщеря на стария Есхач. — Симеон забеляза, че брат му смръщи вежди и запита: — Какво, не я ли одобряваш?

— Аз не я познавам — рече Владимир, — но щом ти си я избрал, сигурно ще е добра. Аз се мръщя заради баща ѝ. Не обичам този дърт заядливец... Е, не прави такива печални муцуни де. В края на краищата това няма значение — ти ще се жениш за Кремена, а не за баща ѝ. Разкажи сега как така избра тази мома?

— Срецнах я няколко пъти, като ходех при отец Наума. Хареса ми, пък като говорих с нея, просто бях очарован и от ума ѝ.

— Това не е особено предимство — ухили се ханът. — Умът у жената е като солта в гозбата — ако е малко, дава приятен вкус, но ако е много, я прави непоносима. Е, засмей се де. Аз се шегувах. Не исках да те обидя. Кога решихте да вдигнете сватбата?

Симеон отново се смути.

— Аз... не съм я искал още, братко. Най-първо с теб говоря за тези неща — твоето съгласие да взема, пък тогава...

— От теб не може да се очаква друго — прихна Владимир. — Аз съм съгласен, разбира се. Но дали Есхач ще ти я даде?

— Струва ми се, че няма да откаже. Но не зная дали тя ще ме иска за съпруг.

— Не може да бъде...

— Може, братко, може. Чух, че онзи нощен разбойник, дето го зоват Черноризец Храбър, бил завъртял главата на девойката. Ако ти можеш да премахнеш този човек, тогава всичко ще е наред.

„Ама че е глупав — помисли Владимир. — Като че ли досега не съм обърнал света, за да хвана този нехранимайко, та днес заради

женитбата на Симеон да хукна подир него...“

— Ще го уловя, Симеоне — продължи той гласно, — рано или късно ще го уловя. Но, според мен, ти няма защо да чакаш дотогава. Иди я поискай — ако откаже, още тази нощ мои верни хора ще я задигнат и ще я доведат кротка и покорна в спалнята ти.

— Стой, братко — уплашено извика Симеон. — Само това не. Бъди милостив към мене. Не бих могъл да гледам в очите жена, която ще вижда в мен един насилник и похитител.

— Твоя воля — вдигна рамене ханът. — Впрочем важното е да се разбереш с баща й. Момите се женят според бащината воля, а не по своята. За толкова малко ли си дошъл при мене?

— За две неща дойдох, брате, и едното вече получих — разрешението ти. А освен това те моля да ми дадеш някакви подаръци, та да пратя отец Наума да я иска.

— На драго сърце. Но ела веднага да ми кажеш какво е станало. Искам женитбата да стане час по-скоро.

Симеон изрече някакви благодарности, поклони се и се оттегли. Владимир му извика през залата:

— На баща ни говорил ли си?

— Не, не още. Първо исках с тебе да говоря.

— Кажи му, кажи му — засмя се ханът. — Той ще бъде сигурно много радостен...

И високият му смях заглуши последните стъпки на Симеона.

IX

Напоследък Хорациус Барка отбягваше да се мярка из двореца. Не че ханът му бе отказал милостите си — както и преди, Владимир не скъпеше своето благоволение към боритаркана. Но Хорациус изживяваше тежко последните си неуспехи в борбата срещу тайнствения черен конник и това го бе направило мнителен и озлобен към всички. Струваше му се, че всички му се подиграват — тази подигравка той усещаше в усмивката на хана, в поклоните на слугите, в погледите на войните.

Непримирима злоба мъчеше сърцето му. Ах, само да можеше веднъж да пипне този дяволски Черноризец Храбър!... Всяко мъчение би било бледо и недостатъчно, за да задоволи мъстта на Хорациус. Понякога той сънуваше, че е заловил тайнствения конник и че сам, с двете си ръце го изтезава. Тогава сърцето му се обливаше в буйно бликаща радост, а виковете на жертвата бяха най-сладката музика за ушите му. Но после внезапно се събуждаше и разбираше, че бе чувал собствените си стенания и несвързани брътвежи и от това злобата му ставаше още по-голяма, по-неудържима.

В последно време боритарканът се бе променил. Безсънните нощи, прекарвани в напразни засади и претърсвания из всички кътчета на Плиска, напрежението, умората и натрупаната у него злъч бяха направили мургавото му лице пепелявосиво, с тъмни кръгове около хлътналите очи, а устните му под тънките мустачки бяха винаги свити, стиснати и сякаш изразяваха цялата жестокост, която изпълваше сърцето му.

През деня отбягваше хората. Той или пиеше сам в просторното си каменно жилище, или обикаляше стражите из крепостта и тогава тежко на онзи, когото завареше, че е немарлив на поста си.

Но днес Хорациус сякаш бе решил да наруши мрачното си уединение. Изглежда бе намислил нещо, защото крачеше бързо между сградите на „Ханската твърд“. Целта му не беше Големият дворец — той го заобиколи, без дори да надникне вътре, и се отправи към другия, Малкия.

За съжаление първият човек, когото срещна в двореца, беше старият княз. Хорациус Барка не обичаше Бориса и дори нещо повече — без сам да знае защо, тайно се страхуваше малко от него. Не, това не беше страх, а някаква непреодолима боязън, като че ли в тази висока и съсухрена, но права и изпълнена с вътрешна мощ фигура имаше нещо демонично, властно-сурово и заплашително, от което човек трябваше да се пази. Боритарканът се опита да го избегне, но старецът го забеляза, измени пътя си и мина до самия него.

— О — каза Борис, като че ли беше изненадан от срещата, — та това бил боритарканът. Напоследък не бях чувал за тебе.

Хорациус мълчеше. Неуспехите му в тайната борба срещу Черноризец Храбър го бяха лишили от гордата му самоувереност, с която преди можеше да даде достоен отговор всекиму, човек или бог.

— Какво става с Черноризеца? — продължи старецът. — Чувам, че си го хванал вече, а?

— Има време — реши да отговори Хорациус. — Ще го пипна и ще ти го подаря нарязан на филии като самун хляб.

— Ще стане, ще стане, но не сега, а когато кокошките започнат да ловят лисиците. Наслука!

— Ще го пипна! — озлобено настоя боритарканът.

— Ще го пипнеш, ама гледай от това пипване да не си загубиш гащите — продължаваше заядливо да се подиграва старецът. — Досега мнозина отиваха като тебе да го пипват, пък не се връщаха, а ги донасяха.

И Борис се отдалечи с висок и предизвикателен смях, чрез който си отплащаше за всички претърпени мъки и унижения. Зад него Хорациус остана известно време неподвижен — думите и смехът на стария княз го бяха засрамили и смутили, лишили го бяха от вътрешното му равновесие и самочувствие, а за задачата, която си бе поставил за днес, той трябваше да бъде силен и самоуверен, да бъде предишният Хорациус Барка.

Той постоя така в сянката на една колона и за последен път премисли онова, което — според него — трябваше веднъж завинаги да тури край на подвизите на тайнствения Черноризец Храбър. После прекоси богато украсените ходници на двореца и спря пред вратата на една от стаите на слугите. Хорациус знаеше каква жертва беше това — той, рицарят, който бе посещавал дворовете на най-големите

европейски владетели, да наднича из стаите на слугите и да търси приятелството на разни недодялани простаци, на хора, които в себе си той не поставяше по-горе от животните.

Помъчи се да преодолее отвращението си, да надене маската на дружелюбност и едва тогава отвори вратата. Почервенял от удоволствие поради необикновеното посещение, вътре беше слугата Сондоке. Той скочи на крака и прегъна дебелото си трмаво тяло в дълбок раболепен поклон.

— Господарю — заговори веднага слугата, който не се скъпеше да титулува „господар“ всеки, от когото би могъл да извлече някаква полза, — велика чест е за мене твоето посещение. Аз съм цял на твоите заповеди.

— Не съм дошъл за заповеди. Аз просто си казах: „Какво ли става с моя приятел Сондоке багатур? Има цяла вечност, откогато не съм го виждал.“ И ето, щом ти не идваш при мене, дойдох аз сам да те навестя.

Хорациус Барка отдавна беше доловил, че в разплутото тяло на слугата искряха болна самовлюбеност и сляп стремеж към почести и сега хитро гъделичкаше тези негови слабости. С мнимото си приятелство той привързваше Сондоке към себе си, за да го направи след това оръдие на своите замисли.

Задъхан от радостно вълнение, слугата едва намери сили да произнесе:

— Господарю, за мен няма по-голяма радост от това да ти служа и да ти бъда верен.

— Аз мисля, че ти не си роден, за да служиш, Сондоке, а да заповядваш. Неведнъж съм се възхищавал от твоята мъдрост, наблюдателност и дълбоко прозрение. Не, не, твоето призвание е да направляваш със здравата си ръка едно княжество или даже цяла империя. Онзи ден си мислех: „Цок, този стар нескопосник, не е достоен да властвува. Кавханът трябва да бъде умен и далновиден, да има твърда десница и смело сърце, а всичко това липсва на Цок. Само един човек познавам, който заслужава кавханския пояс, и това е моят приятел Сондоке богатур.“ Така е, Сондоке, по заслуги и дарования ти рано или късно трябва да заемеш мястото, което ти подобава.

— О, господарю — възкликна пияният от щастие Сондоке, — аз никога не съм поглеждал толкова високо!...

— Защото си скромнен човек, приятелю, даже прекалено скромнен. Но въпреки скромността ти времето и аз ще направим нужното и ти... Ех, аз вече те виждам облечен във власт, обкръжен с почести и слава, сред богатство, красиви наложници и стотици слуги и роби, които дебнат да изпълнят всяко твое желание, преди още да си го изрекъл. Ала, разбира се, това не ще дойде даром от Тангра. Ти имаш вече големи заслуги, но...

— Какво трябва да направя? — бързо извика Сондоке, който вече бе започнал да се вижда на върха на могъществото. В този миг в него имаше наистина толкова плам, че би могъл да извърши какви ли не дела. — Готов съм на всичко, за да ти докажа, че не си се излъгал в мене, господарю.

— О, има какво още да извършиш. Първо, да не споделяш с никого това, което сега си говорим. Нека то бъде наша тайна. После... има още нещо, с което ти можеш да докажеш, че си роден за големи дела. Ти никога не ще напреднеш, докато из Плиска върлува този разбойник Черноризец Храбър...

Споменаването на това име изведнъж охлади разпалеността на Сондоке. Кръвта се оттегли от кръглото му лице, а очите му инстинктивно се огледаха уплашено наоколо.

— Не, не се страхувай — продължи Хорациус. — Аз не очаквам от тебе повече, отколкото ти можеш да дадеш. Ти не си човек на меча, знам. Остави меча на мене. — След това добави доверително, с тих приятелски глас: — Сигурно и ти си чул, че този разбойник плете тънка мрежа сред простолюдието на столицата, че събира хора за борба срещу тези като тебе и мене, които са родени да заповядват и властвуват. Аз имам верни люде в групичките на разбойника, но те са дребни риби и не могат да ми помогнат. Друго ще бъде, ако между тях е един умен човек, да речем... като тебе, Сондоке багатур. Ако ти успееш да се свържеш с разбойниците, няма да мине и една луна и песента на Черноризец Храбър ще бъде изпята. На тайните им събрания той не снемал маската си и не се издавал. Но достатъчно е да научиш някой от най-близките му помощници. Тогава аз ще го пипна и ще съумея да изтръгна от него името на дяволския им главатар.

— Това по̀ може — размисли се слугата. — Но дали няма да си докарам някаква беля на главата?

— Изключено. Пред тях ти не ще се скъпиш да ругаеш и хана, и мене и никой не ще се усъмни във верността ти. А ако случайно моите стражи те пипнат — аз сам ще те освободя, преди косъм да падне от главата ти. При мен изобщо ще избягваш да идваш, за да не те проследят онези. Ще дойдеш само тогава, когато ще имаш какво да ми кажеш.

Това вече бе удобно за Сондоке. Коварен и безчестен, той отдавна бе изучил всички похвати на предателя и подлеца. В предложението на Хорациус той веднага забеляза опитната ръка на човек, който не му отстъпваше по хитрост, ловкост и благоразумна предпазливост.

— Да, не е невъзможно — каза той, след като помисли. — Но не би ли било по-добре, господарю, ако ти ме задържиш и разпространиш слух, че съм говорил срещу хана? После, като ме освободиш, онези вероятно сами ще ме потърсят.

— Прекрасна мисъл! Ще го сторя още следобед. Ето, ти вече доказваш, че съм имал право да ти вещая бляскаво бъдеще. Имаш ли още нещо да ме питаш?

— Нищо, господарю. Ще видиш, че няма да те разочаровам.

— Добре. Тогава доскоро виждане и близък успех.

Хорациус излезе от стаята на слугата, затвори вратата след себе си и разтърси глава с погнуса — преголямо усилие му бе коствал този разговор. „Господи, колко е гнуснав“ — прошепнаха устните му с отвращение.

Направи няколко крачки, но един глас го накара да се обърне:

— Хорациус!

Беше ханът, който все още посещаваше понякога стаите си в Малкия дворец. Той го повика с пръст.

— Къде се губиш напоследък, Хорациус Барка? Защо не се явяваш при мене? — Гласът на Владимир не беше нито груб, нито ироничен, но въпреки това срещата беше неприятна за боритаркана.

— Аз имам само една грижа, светли хане.

— Зная, зная. Тя е грижа за всички ни, но това не ти пречи да идваш при мене, та заедно да намерим начин за отървяване от нея. Има ли нещо ново около Черноризец Храбър?

— Два пъти го издебвах — призна с горчивина Хорациус, — но и двата пъти успя да ми се изплъзне. Но аз ще то хвана, господарю,

заклевам се в рицарската си чест, че ще го хвана. Може да се каже, че вече съм в дирите му.

— Вярвам ти — кимна Владимир. — Все пак, ако бях на твое място, аз бих си сторил труда да устроя няколко нощи засада около дома на Есхач. Струва ми се, че дъщерята на този дъртак обича да разговаря нощно време с тайнствени конници, които хленчат под прозорците ѝ.

С тези думи ханът отмина нататък. С бавни стъпки и Хорациус продължи по своя път.

Какво ли знаеше ханът? Този хитрец изглежда беше по-умен, отколкото можеше да се предполага за него. Дали не беше се добрал до някоя следа, за която Хорациус дори и не предполагаше. Ако е така — кой ли е тайният доносчик на хана?

Боритарканът не би могъл да предположи, че тази мисъл бе подсказана на Владимир от неговия брат, невзрачния монах Симеон, който бе решил да се жени.

Х

— Разбирам те, Лазаре, хубавичко те разбирам — каза Есхач, като търкаше с пръст бръчките по челото си. — Но все пак...

— Знам какво ще кажеш, боиле — гръмогласно го пресече Лазар. Той изобщо не можеше да говори тихо. — Знам и още отсега ти казвам: не си прав. Черноризец Храбър не е самозванец, не ламти за господарство. Има десет пъти да съм го чувал досега да казва, че той не е вожд, а прост воин на княза Бориса. Колчем се срещне с хората, все това повтаря: господар ще бъде Борис, Борис и никой друг. Пък и спомни си: преди време тук, в този дом, ти сам ми казваше...

— Казвах ти, да, ала после размислих. Ами ако лъже? Ако си служи с името на стария княз само за да привлече народа към себе си?

— Не може да бъде! Ти не четеш ли приглашението на княз Бориса?

— Четох го, Лазаре. По-право — един препис на приглашението попадна в ръцете ми. Може да е писано от княжеската ръка, може и да не е.

Този разговор се водеше един топъл следобед на просторния чардак в дома на Есхач. Лазар бе наминал уж случайно, но скоро думата дойде от само себе си на онова, което ставаше напоследък в Плиска.

Умълчаха се. Лазар придърпа стакана с вино към себе си и шумно отпи няколко глътки, после избърса рунтавите си мустаци с ръкава на кафтана си.

— Слушай, Лазаре — поде пак Есхач. — Аз съм дал свята клетва на княз Бориса. Без негова повеля нищо не мога да сторя.

— Но ти пък защо си си наумил, че княз Борис не подкрепя делото на Черноризец Храбър? Чел си приглашението, думаш, пък...

— ... пък ден през ден съм при княза и нито веднъж той не ми е рекъл, че Черноризец Храбър е негов верен човек. Затуй!

— Е, твоя воля, боиле. — Лазар на един дъх пресуши стакана и се изправи. — Ако слушаш мене, ръката си в огъня слагам, че княз

Борис не е чужд на делото. Пък да съм на твое място, не ще чакам князът да ми го каже, а аз пръв ще попитам.

С тези думи багаинът Лазар си тръгна. Есхач остана неподвижен, замислен над току-що разменените приказки.

Привечер великият боил Есхач облече кафтана с лисичите кожички, обу високите жълти ботуши и отиде в Малкия дворец на посещение при стария княз. Завари го на крака — Борис имаше обичай, когато размишлява напрегнато за нещо, да се разхожда с широки крачки из стаята. След обичайните поздравления те се настаниха от двете страни на простата маса и Борис подхвана:

— Е, какво, Есхач? Имаш лице на човек, който носи важни известия.

— Не известия, господарю, а въпроси.

Гласът на стария воин издаваше вътрешното му напрежение. Доловил необичайния тон, Борис издигна предупредително пръст до устните си, после излезе от стаята и изпрати слугата Сондоке да потърси някаква вещ по сергиите на Долния град. Есхач разбра — князът не желаше някой да подслушва разговора им.

— Казвай сега, Есхач — рече старецът, след като се върна на мястото си до масата. — Какви въпроси те доведоха? Какво те развълнува толкова?

— Не съм наясно със себе си, господарю. А за патила глава като моята да не е наясно — не е леко.

— И какво те обърка толкова?

— Дойдоха при мене люде на Черноризец Храбър. Познават ме и не се страхуват да говорят пред мене. Искат ми хора, оръжие, пари. С една реч — искат подкрепа за делото на Черноризеца.

— А ти? Какво им отвърна ти, Есхач?

— Не мога да им отвърна нищо, господарю. Аз уважавам този неизвестен герой, възхвалявам подвизите му, величая името му...

— Какво те спъва тогава?

— Че не зная бъдните му замисли. Кой е този човек? Какви са целите му? Днес той е воин на истината и справедливостта. Но утре? Какво ще поиска той утре?

Борис гладеше с ръка брадата си — белег, че се е углъбил в мислите си.

— Продължавай, Есхач, продължавай. Слушам те — каза той след малко.

— Народът го въздига във вожд, господарю. Сега го зоват народен вожд, а мнозина виждат в него човека, който трябва да заеме мястото на Владимира на престола. Аз съм дал клетва на тебе, княже. Клетва съм ти дал и макар този човек днес да служи на твоите цели, не мога сляпо да му се доверя. Кажи само една дума и аз ще му дам всичко — имота си, людете си, живота си дори. Но без твоята дума, без твоето изволение аз нищо не мога и няма да сторя.

Борис не отговори веднага. Той стана, дълго се разхожда из стаята, най-сетне застана прав пред боила. Изразът му беше строг и донякъде гневен.

— Туй ще ти кажа, Есхач: не очаквах това от тебе. Ти, най-верният от верните ми люде, най-мъдрият и най-прозорливият от всички, ти, именно ти не си могъл досега да прозреш една истина, която вече достигна до сърцето на последния бродник от Плиска. — Есхач не бе очаквал такива остри думи. Те го смутиха и го накараха гузно да сведе очи. А Борис продължи: — Верен си, зная. Но защо не се научи да мислиш със собствената си глава? Чакал си дума от мене, казваш. А не виждаш ли сам? Сляп ли си за истината? Ти си дал клетва на мене и мене признаваш за свой господар. Но кой съм аз? Не съм ли един осемдесетлетен старец, дал монашески обет пред бога? Или мислиш, че съм вечен? Че мога тепърва да поема съдбините на княжеството в ръцете си? Не, Есхач, лъжеш се — отговори сам на въпросите си Борис. — Аз съм стар, уморен, тежък е за моята десница княжеският скиптър. Да видя само погрома на оня злодей, Владимира, тогава ще сметна, че делото на живота ми е завършено и ще мога спокойно да умра. Сега бог изпрати сред нас човек, който да изпълни възжеленията ни, моите, твоите, на целия народ възжеленията, а ти чакаш дума от мене. Е добре, слушай. Ето думата ми: да бях по-млад, аз пръв щях да се наредя зад Черноризец Храбър и да умра за делото му.

— Ще рече, прави са били Лазаровите думи — като на себе си продума боилът. — Навярно и приглашението от твоята ръка е писано...

— От моята, разумява се. Днес всеки трябва да подкрепи с всичко, каквото има, борбата на Черноризеца: юнакът с меч, богатият с имота, а аз — аз имам само името си и с радост му го давам.

— А защо нито веднъж досега?...

— Защото е бранно време, а не време за приказки, Есхач. Днес и стените имат уши. Една непредпазлива дума и... Ето затова.

Есхач се изправи. Той, обикновено твърдят и спокоен боил, сега изглеждаше зашеметен и смаян. Коленичи чинно пред Бориса за сбогуване, после отиде до вратата.

— Благодаря ти за словата, господарю. Сега зная какво трябва да направя.

— Чакай, Есхач — спря го старецът. — Почакай малко. Сега ми дойде на ума, че освен името у мен има и още нещо, което в този върховен час може да подпомогне борбата. — Борис откочи от врата си тежък златен кръст с драгоценни камъни и го подаде на боила. — Вземи! Продай го на купците, превърни го в остри мечове и здрави щитове.

— Как! — извика Есхач. — Ти ще продадеш светия кръст!

— Ние се борим за Христовата вяра — с двусмислена усмивка отговори Борис. — Редно е и кръстът да подпомогне нашата борба...

Боилът излезе от стаята и си тръгна. Беше все още замаян, зашеметен, но се чувствуваше някак лек, ободрен, сякаш се бе освободил от голяма тежест. И едва когато влизаше в къщи, той се сепна — много бе чул в този ден, много научил, но само едно остана тайна за него — знаеше ли Борис кой се крие зад маската на Черноризец Храбър или само подкрепяше един непознат и неизвестен герой?

XI

От няколко дни Наум сякаш криеше някаква тайна. Той пак четеше по цял ден в стаята си, пак гълчеше и наставляваше ученика си Марко, пак разговаряше надълго и нашироко с гости-свещеници от града и цялото княжество, но в притулената в мустаците му усмивка, във веселите пламъчета в очите му имаше нещо, което караше околните да го гледат с любопитство и да очакват от него нещо ново, необикновено.

Една сутрин трима дворцови слуги донесоха в дома на Есхач няколко големи вързопи и ги оставиха в стаята на Наума. Веднага след това Наум изпрати Марко при домакина, за да му каже, че иска да се срещнат. Малко изненадан от тази официалност, Есхач отиде при просветения си гост.

— Скъпи брате — започна тържествено Наум. — Днес имам да говоря с тебе за нещо много важно.

— Говори направо, Науме. Какво се е случило, та приказваш с такава велелепие, сякаш си на патриаршеския престол?

— Не ти говоря като свещеник, а като сватовник. Дошъл съм да сватосваме дъщеря ти Кремена.

— А — възкликна Есхач и се засмя, — такава ли била работата. Добре, добре, това да се чува. А кой я иска?

— Симеон.

— Симеон! — В гласа на Есхач имаше толкова почуда, че Наум се почувствува неудобно, сякаш бе изрекъл някаква нетърпима нелепост. — Учудваш ме, брате Науме. Ти искаш дъщеря ми Кремена за Симеон?

Сега Наум даде воля на езика си. Той описа най-добрите черти на Симеона, неговата духовна чистота, учеността му, не пропусна да спомене близкото му родство с владетеля.

— Всичко това го знам — махна с ръка Есхач. — Но чудно ми е как защитаваш Симеона, когато той, божият служител...

— Симеон не е монах — прекъсна го Наум и без да съзнава, повтори доводите на Симеона, — само живее скромно и праведно

живот.

— Няма значение — отсече старият воин. — Може да има глава за десет люде, но сърцето му е заешко. Защо не послуша баща си и не поде борбата срещу езичника? Защо търпи славяните да бъдат тъпкани и мачкани? Защо служи на бога, пък гледа и с дявола да е добре? Защо? Отговори ми, ако можеш.

— Всеки не е роден за велики дела, Есхач. И аз отначало го корях и осъждах, но размислих и разбрах, че нямам право. Пък и защо трябва да дадеш дъщеря си непременно на герой? С него тя ще има спокоен и духовно богат живот. Какво искаш повече?

— Аз не искам зет ми да е непременно герой, както ти казваш, но не искам внуците ми да бъдат страхливци и домоседи.

— Понякога умът на умния служи по-добре от смелостта на глупавия. Помниш ли какви мъдри съвети ни даде Симеон? Благодарение на тях ние с тебе малко ли хора събрахме за делото на Черноризец Храбър, да му даде бог здраве и сила.

Есхач се замисли. Простосърдечен и праволинеен, той никога не беше поглеждал на нещата от тази страна. За него, прекаралия живота си в битки воин, людете се делиха на две — воини и страхливци. Първите трябваше да бъдат уважавани и почитани, за вторите изобщо не заслужаваше да се говори.

Той дълго хапа замислено устни, преди да отговори:

— Не зная, може и да си прав, Науме. Но какво да се прави, на мен Симеон не ми харесва за зет. Все пак — говори с Кремена, брате, може би тя не мисли като баща си.

— Защо да говоря с нея? Щом като ти не даваш...

— Има нещо, което никому не съм разказвал, Науме, но на теб ще го кажа. Ти не знаеш жена ми Неда, пък и малцина я помнят. Тя умря при раждането на Кремена. Не бе щастлива при мен тя, братко. Не бе щастлива и затова така си отиде, тъкмо когато трябваше да живее. И знаеш ли защо? Защото я взех против волята ѝ. Тя обичала друг, пък баща ѝ я даде на мене, зер нали бях боил, богат и славен... При мене Неда намери всичко, хубава къща и слуги, богатство и почести, но това не я излекува от мъката по първата изгора. — Есхач разтърси глава, сякаш искаше да пропъди нерадостни видения. — Та като умираше, Неда ме закле да не постъпя с дъщеря ни така, както постъпи нейният баща. И тогава аз ѝ обещах, че Кремена сама ще

избере мъжа си. Това е брате. Затуй те пращам да говориш направо с Кремена.

Този прост разказ, който беше по-човечен от разбиранията и нравите на онова време, развълнува Наума. Той мълчаливо стисна ръката на приятеля си и го остави сам със спомените му.

Същия следобед той потропа на вратата на Кремена и влезе, а след него се вмъкнаха и няколко слуги с вързопи в ръце.

— Какво е това, отче Науме? — с искрящи от любопитство очи питаше девойката. — Какво има тука?

— И аз не знам, Кремено, но ей сега ще проверим — отвърна той и заизважда скъпите подаръци. — Ето едно топче кадифе. Ех, че е тежко, сигурно е византийско. А това е сукно, хубаво зелено венецианско сукно, за да си направиш нов сукман. Атлазени чехлички, просто да ти е жал да ги обуеш. Пфу! Това пък трябва да е свила, но така тънка и нежна, същата паяжина... Де да бях мома, да си ушия дрехи от тези платове — и мъртвите в гроба щяха да се обръщат от завист, като минавам покрай тях! А в тази ракличка какво ли има, а? Я отвори сама. Олеле — ослепях: златна огърлица, тежки златни гривни и обички със скъпоценни камъни, предназначени за нежни, много нежни ушенца...

Докато Наум разгъваше един по един скъпите подаръци, девойката подскачаше около него, чуруликаше като птичка и възторжено гледаше хубавите предмети. Кремена беше жена, а нито една жена не би могла да остане равнодушна при вида на прекрасните чуждестранни платове и красивите украшения.

— А за кого е всичко това, отче Науме? — запита тя.

— За теб, Кремено. За теб, момичето ми.

— За мен ли? — искрено се зачуди тя.

— За теб, всичко е за теб. Пратен съм сватовник, Кремено, и това са първите дарове на жениха.

Девойката се смути и поруменя.

— Кой... кой те прати?...

— Един прекрасен мъж. Симеон. — Наум забеляза как лицето ѝ се измени, посърна и затова побърза да добави: — Да, Симеон те иска, Кремено. Като се ожените, ти ще станеш първата жена в княжеството.

Тя отмести поглед от скъпите дарове и отговори глухо:

— Жалко, не са били за мене тези хубави неща.

— Как? Отказваш ли? Че можеш ли да намериш по-добър човек от Симеона? Той е умен, добър, справедлив, честен. Всички добродетели са се събрали в него.

— Знам. Така е — въздъхна тя. — Колкото пъти съм говорила с него, винаги съм се удивлявала на мъдростта на ума и благостта на сърцето му. Но да се удивляваш е едно, а...

— ... а да любиш е друго. Това ли искаше да кажеш?

Девојката не отговори. И това мълчание беше по-красноречиво от много думи. Наум се отпусна на един стол и дълго не сне очи от нея.

— Отговори ми честно, Кремена. Отговори ми и аз ще те разбера. На друг ли си подарила сърцето си?

— И аз не знам — призна тя искрено. — Понякога мисля, че наистина съм срещнала човека, когото съм виждала в бляновете си. Друг път си казвам, че той е само половината от онова, което мечтая да бъде.

— Щом се удивляваш на Симеона, той вероятно е едната половина. Така ли?

Кремена кимна утвърдително.

— А каква е другата половина, онази, която му липсва?

— Ох, трудно ми е да обясня. Той е така добър и сякаш умее да чете направо в сърцата на хората. Но... Опитай се да ме разбереш, отче Науме. Симеон има възвишена душа, но всичко у него е някак си книжно, отвлечено, като че ли той не живее в нашия свят, където всеки трябва да се бори, да се сражава и да побеждава, а в някакъв друг несъществуващ свят, в който е достатъчно да живееш със съзерцания и да... — Девојката започна добре, но сложността на онова, което искаше да каже, я обърка и тя не можа да продължи. Затова завърши изведнъж: — С една дума, Симеон е прекрасен човек, но не е мъж. А аз искам да дам сърцето си на един истински мъж, който да е и прекрасен човек. Разбери ме, ако можеш.

Наум наистина я разбираше. Дори още когато се бе нагърбил с мисията на сватовник, дълбоко в себе си той мислеше по същия начин. Кремена беше права — с вродения във всяка жена инстинкт тя бе доловила най-съществените качества и недостатъци на Симеона. Да я разубеждава би значело да лъже, а Наум и лъжата бяха чужди един на друг. Затова той стана, отиде до вратата и оттам заключи:

— Не мога да настоявам повече. Сърцето си има свои пътища, на които никой не трябва да се препречва. Помисли си пак. Може би бъдещето ще ти подсказе друго решение.

— Вземи и подаръците, отче Науме.

— А, не, Кремено. Те са си за тебе.

— Но... като му кажеш моите думи...

— Те не са цена за съгласието ти, а дар от добра воля. Не ги връщай на Симеона. Той не е заслужил такава обида.

И Наум полека затвори вратата зад себе си.

XII

Беше нощ, но Кремена не спеше. Тя лежеше облечена, с широко отворени очи и от време на време въздишаше така тежко, сякаш бе преживява някаква голяма, много голяма загуба.

Тя знаеше, че тази вечер ще я навести Черноризец Храбър, но за пръв път тази мисъл не ѝ доставяше радост, а я изпълваше с някаква неясна и смътна тъга. Тя се мъчеше да си представи разговора, който щеше да води с черния конник, търсеше думите и изразите, които трябваше да му каже, но не успяваше.

Кремена бе казала истината на добрия отец Наум. От онази ужасна нощ, когато едва се спаси от страшните люде на Хорациус Барка, тя бе започнала да мисли, че наистина в тайнствения маскиран конник е открила човека, отдавна чакан и търсен от моминското ѝ сърце. Тя се възхищаваше от неговата смелост, от доблестта и воинското му майсторство и се радваше, когато чуваше как народът го тачи и едва ли не боготвори. И мисълта, че този мъж, бляскав герой на много сражения и идол за хората, е избрал и харесал именно нея, я бе изпълвала със скрито чувство на задоволство.

Но всичко това бе продължило само докато в живота ѝ се бе появил Симеон. Чуден човек беше този Симеон наистина! Нищо в него не можеше да се сравни с Черноризец Храбър — докато единият имаше снага и сила на приказен юнак, другият изглеждаше отпуснат, хилав и свит; единият беше отличен майстор на меча, другият умееше да държи само пачето перо; Черноризец Храбър бе изпълнен с лъвско безстрашие, а Симеон — с прекалена, дори малко женствена благодост, с търпение и кротост. Но всъщност всичко това можеше да се каже за Симеон само ако човек го наблюдаваше отстрани. Достатъчно бе да поговориш малко с него, и изведнъж той започваше да изглежда съвсем, съвсем друг: вълшебното му слово го правеше да израства като чутовен герой, зад невзрачната му външност се появяваше един човек с необикновена, макар и само духовна мощ, с мъдрост и благоразумие, което може би беше по-ценно от воинското безстрашие.

Той се появи и от този миг сякаш сърцето ѝ се раздвои — всичко, каквото липсваше у единия, тя го намираще у другия и вече не можеше да каже кой от двамата ѝ харесваше повече. О, колко пъти бе мечтала тя да може да съчетае, да събере в едно възвишения дух на единия с мъжествеността на другия! Но не, те бяха тъй различни и може би именно в това различие беше тяхната сила.

Понякога ѝ се струваше, като че ли държи в ръка жълтица, на едната страна на която бе отпечатан ликът на Симеона, а на другата — стройната и силна фигура на Черноризец Храбър. Можеше ли да избере само едната страна на жълтицата? Как да направи избор, когато тя харесваше цялата монета с най-хубавото, което се намираще от двете ѝ страни?

Днес Кремена бе отказала сърцето си на Симеон, защото знаеше, че една част от него невъзвратно принадлежи на Черноризец Храбър. Но ако избере за свой съпруг и другар маскирания конник, дали някога щеше да забрави добротата, човечността и безкрайната мъдрост на Симеона?

Едно леко подсвирване прекъсна мислите ѝ. Черноризец Храбър бе дошъл и я зовеше, а тя все още не бе намерила онези думи, които трябваше да му каже. Девојката въздъхна отново и бавно пристъпи до прозореца.

Топла и тиха нощ бе обгърнала в ласкавите си обятия старопрестолния град. Въздухът бе изпълнен с някакъв чуден упоиващ мирис — вечният и винаги свеж лъх на пролетта, който сякаш изтича от пробуждащата се земя и от разпукващите се пъпки на дърветата.

— Кремено!

В сянката на къщата девојката различи фигурата на Черноризец Храбър — гривестия шлем със спусната маска, украсената със сребърен лъв черна ризница, върху която се очертаваше великолепната мускулатура на тялото му, стройният му кон Арап, който безшумно пристъпваше на едно място.

— Тук съм — каза тя глухо.

— Защо говориш така, Кремено? Гласът ти звучи тъй отпаднал, сякаш никак не се радваш, че съм дошъл.

— Ах, не — въздъхна тя, — радвам се. Но днес ми се случи нещо особено. Дойдоха сватовници да ме искат.

— За кого? — бързо попита Черноризец Храбър.

— За Симеон, брата на княз Владимира.

— Ха-ха-ха — избухна той в смях. — Онзи благочестив поп ли?

— Той може да е благочестив, но не е поп — припряно се застъпи Кремена.

— О, как го защищаваш! Изглежда, че не случайно са идвали сватовниците.....

— Няма защо да се подиграваш на човека. Той може да не е нито много храбър, нито много силен. Но той е добър, умен и честен и трудът му може би е по-полезен от мечовете на сто воини.

— Ако същото си говорила и пред сватовниците, вероятно вече трябва да те поздравя като бъдеща княжеска снаха? — мрачно запита черният конник.

— Не, аз отказах — тихо рече Кремена. Тя не виждаше лицето му, но почувствува как той се усмихна при тези думи.

— Защо? Ти толкова се възхищаваш от него... — В гласа на конника имаше някаква особена присмехулност, която можеше да се отдаде или на самонадеяността му или на желание да я подразни. — Нали той е така добър, умен и честен?...

Ето това беше Черноризец Храбър: човек дързък, самоуверен, който не винаги се стремеше да вложи в словата си внимание и почит. Неговите думи раздразниха девойката.

— Да, прав си. Аз почти съжалявам, че отказах.

Той замълча, сякаш преценяваше думите ѝ. После изведнъж заговори с друг, променен глас:

— Не исках да те разсърдя, Кремено. Прощавай! Но не ми беше приятно да чуя, че са те искали за друг... Още повече днеска, когато бях решил да те питам нещо много, много важно.

Смътен страх сви сърцето на девойката. С чисто женското си предчувствие тя веднага разбра какво щеше да последва и се уплаши. Тя много пъти бе мечтала за този миг, но сега, днес, бе неподготвена за него.

Арап изпръхтя тихо и потропа с крак. Черният конник поглади шията му и му прошепна:

— Спокойно, Арап, спокойно. Чувам ги. — После се обърна към момичето. — Кремено, отдавна исках да те питам нещо. Искаш ли... би ли искала да станеш моя жена?

Ако мракът не беше толкова гъст, той сигурно щеше да забележи как лицето ѝ пламна като божур.

— Защо мълчиш? Защо не отговаряш, Кремено?

— Не мога да ти отговоря веднага — най-после успя да изрече тя. — Искаш да стана твоя жена, казваш. Но кой си ти? Откъде идваш на свижданията с мене? Къде отиваш след това? Та аз дори и името ти не зная. Хората те зоват Черноризец Храбър, но това не е име.

Тя пак долови беззвучния му смях, но продължи настойчиво:

— Искаш да стана твоя жена. Но кажи ми, моля те — жена на кого? Къде бихме живели? Ще махнеш ли някога маската си пред своята жена или ще трябва и аз да се крия?

— Значи отказваш?

Кремена долови крадливи стъпки и след миг забеляза недалеч от тях няколко смътни сенки, които се промъкваха предпазливо. Сърцето ѝ се смръзна от ужас.

— Бягай! — задавено изхриптя девойката. — Бягай!

— Знам отдавна — с пресилено спокойствие отвърна той. — Има още време да ми отговориш.

— Няма време, бягай! Тези хора не идат за мене...

— Нищо, отговори ми. Ще станеш ли моя жена? Или може би този Симеон... Кажи ми истината направо.

— Не знам, не ме карай да ти отговоря. Но бягай, моля те, бягай!...

Той нямаше желание да отстъпи, преди да е чул отговора от нейната уста. Но не успя да продължи разговора — с къс вик няколко конника се втурнаха към него и ако верният му Арап не бе отскочил настрана, щяха да го повалят и прегазят. В общия шум прозвуча гласът на Хорациус Барка:

— Обградете го! Обградете го и го притиснете към стената!

— Късно е, боритаркане! — извика подигравателно Черноризец Храбър. — Няма стена, до която да може да бъде притиснат Черноризец Храбър.

— Къде си, куче? — крещеше Хорациус. — Няма да ми избягаш.

— Няма, боритаркане, няма. Някой път ще дойда нарочно за тебе.

Докато се водеше този словесен двубой, черният конник се биеше едновременно с няколко души, най-близките около него, а

Хорациус напразно се мъчеше да се доближи през пръстена на людете си до своя смъртен враг.

— Бягай! Бягай! — долетя гласът на Кремена.

Черноризец Храбър отби два меча, после десницата му се стрелна напред и с глухо стенание един от нападателите падна от коня си. Той не чака повече — смушка Арап, втурна се в пролуката на обръча и с предизвикателен смях полетя напред. Хорациус, последван от няколко души, се спусна подир него. Започна луда, неவிждана гонитба, за която в Плиска се говори дълго след това. Черноризец Храбър летеше като стрела из пустите улици на столицата, завиваше рязко настрани, обикаляше около едни и същи места. Напразни бяха опитите на Хорациус да го обкръжи или дори достигне — конят на Черноризец Храбър сякаш се бе превърнал в хвърковатия Пегас^[1] и нищо не бе в състояние да го догони. Няколко стрели, които преследвачите пуснаха в движение, бяха погълнати от тъмнината на нощта.

Надпрепускването продължи дълго. Черният конник премина през селището на купците, с хиляди заобикалки прекоси и селището на занаятчиите и достигна в Горния край на Плиска. Тук изглежда свърна по само на него познати пътеки, защото преследвачите му го изгубиха из очи. Напразно Хорациус Барка десет пъти претърси околността, погледна зад всеки камък, зад всеки шубрак.

От Черноризец Храбър нямаше и следа.

[1] **Пегас** — митически крилат кон, роден от кръвта на Медуза, след като Персей отрязал главата ѝ. Служил на легендарните герои Персей и Белерофонт, а по-късно Зевс го впрегнал в колесницата, в която носел светкавиците си. ↑

XIII

Няколко сенки предпазливо се промъкваха по улиците на Плиска. Те пристъпваха тихо, оглеждаха се внимателно и се ослушваха в най-малкия шум, който нарушаваше мълчанието на нощта. Те достигаха до една едва очертаваща се над земята землянка, някакъв невидим часовей ги запитваше нещо, отговаряха му уговорената дума и изчезваха вътре.

Сондоке отдавна бе очаквал този час. Бе минало повече от месец, откакто Хорациус Барка бе устроил комедията на задържането му, последвана веднага от свързането му с хората на Черноризец Храбър. За първи път те му оказваха доверие да го поканят на едно от тайните си събрания. Сондоке се радваше, защото така се приближаваше към заветната цел, но същевременно изпитваше и смъртен страх — това бяха все отчаяно смели хора, неспособни нито да просят, нито да дават милост; не биха се поколебали начаса да свалят главата от раменете му, ако предположеха нещо за неговата роля. Той си повтаряше хиляди пъти, че трябва да бъде предпазлив, да постъпва точно както постъпват другите и да се разкъса на четири, но да не се издаде.

Часовейт му извика:

— Кой е?

— Братство или смърт — отговори той и сам се прокле за уплахата, която прозвуча в гласа му.

— Влез, братко. Долу са се събрали вече.

И Сондоке влезе. В тясната землянка имаше около петнадесетина души, които дружелюбно отговориха на поздрава му и му сториха място да седне на една от пейките до стената. В мъжделивата светлина на кандилцето Сондоке ги разгледа внимателно. Всички бяха груби и прости хора, бедно облечени, с обгорели от слънцето и вятъра лица. Всеки носеше някакво оръжие — меч, нож или топор.

„Първа грешка — помисли предателят, като отново усети как страхът свива гърлото му. — Съзаклятниците идват готови за битка, а аз съм дошъл с празни ръце, като че ли на сватба...“

Той продължаваше да ги разглежда. Повечето бяха голтаци от Горния край и недодялани чираци. Но освен тях имаше и двама или трима воители, от дрехите на които личеше, че са от новите войски, извикани от хана. Тук беше и един слуга от двореца, когото Сондоке познаваше — тих и невзрачен наглед човек, последният, който би могъл да бъде заподозрян във връзки с бунтовниците.

В землянката бяха в безопасност, но въпреки това говореха шепнешком. От честите им погледи към входа Сондоке разбра, че чакат още някого.

— Кой ще дойде? — запита той съседа си.

— Не знам — беше отговорът. — Никога не се знае кой ще дойде.

„Непременно трябва да узная кой им е главатарят — помисли пак слугата. — Ще го кажа на боритаркана и повече не ми трябва да се бъркам в тази работа. Стигат ми днешните страхове“.

Най-сетне часовоят откряна чергата, която закриваше входа на землянката, подаде глава и прошепна възбудено:

— Идат!

Разговорите секнаха и настана напрегната тишина. После чергата отново се отмести и в землянката скочи сам Черноризец Храбър, последван от двама души, които Сондоке знаеше добре — багаинът Лазар, висок и мощен като дъб, и Мостич, слугата на Владимировия брат Симеон. Черноризец Храбър беше в обичайните си одежди, със спусната пред очите маска.

Людете се развълуваха — за пръв път те се срещаха лично с приказния герой, когото народът сравняваше с Архангел Михаил, а хората на хана — със сатаната. По техните лица се изписа толкова възторг и непоколебима решителност, че ако сега Черноризец Храбър пожелаеше да ги поведе на бран, те биха могли да извършат чутувни подвизи.

Черният конник седна, а от двете му страни се настаниха неговите придружници. Той не беше още проговорил нито дума. Очите му преминаха по двете редици на събраните люде и като достигнаха до Сондоке, се спряха настойчиво. От този поглед слугата примря — стори му се, че той прониква до най-скритите гънки на душата му, разголва мислите му и чете в тях като по разтворена книга. За миг помисли, че вече чува как този обвит с мрачна слава главатар на

бунтовниците го посочва като предател и от тази мисъл тялото му се вцепени — той знаеше, че преди да може да преброи до десет, тези страшни хора щяха да го разкъсат на парчета.

За Сондоке този поглед продължи цяла вечност, но никой друг не забеляза нищо. Черноризец Храбър премести очи нататък и огледа до края на редицата. Едва тогава заговори:

— Братя! — Той говореше особено, глухо, и всеки разбираше, че това не е истинският му глас. — Всеки час, прекаран между верните на делото люде, е велик и свят за мене.

Тих одобрителен шепот отговори на тези думи.

— Нека първо да се запознаем — продължи Черноризец Храбър и Мостич и Лазар го изгледаха смаяни. За пръв път в среднощните срещи той повеждаше по този начин разговора. — Как се казваш?

— Той се обърна с този въпрос към първия човек в редицата, който отговори веднага:

— Курт.

— Виждам, че си воин. Къде служиш?

— В стражата на източната порта на Вътрешния град. Началник ми е десетникът Исбул.

— Онзи Исбул ли, дето се спаси от Лазаровата къща?

— Същият — ухили се Курт, като разкри две редици ситни и гъсти зъби. — Той и досега не може да спи от страх.

— Добре — кимна Черноризец Храбър и се обърна към следния: — А ти?

Така той разпитваше наред. Заредиха се български и славянски имена: Алекси, Петър, Деян, Умар, Славун, Домета — воини, кожари, купци, просяци, грънчари, земеделци, всякакви хора имаше тука и на всекиго намираще Черноризец Храбър какво да каже, какво да го запита. Най-послед дойде редът на Сондоке, който през цялото време бе мислил напрегнато дали трябва да скрие името си или да го каже, защото дворцовият слуга и Мостич навярно го бяха вече познали.

— Аз се казвам Сондоке — каза той. — Слуга съм на стария княз Борис в Малкия дворец.

— Ти ли бе задържан от боритаркана?

— Аз.

— Защо?

— Защото му казах, че на Расате песента е изпята. И неговата, на Хорациус Барка, също.

Отново се разнесе одобрително шумолене, но през дупките на маската очите на черния конник останаха съсредоточени, студени, изпитателни. Силната му челюст беше стисната.

— Чудно, че те е освободил след тези думи — рече бавно той и се обърна към следващия.

„Втора грешка — с уплаха си каза Сондоке. — Увлякох се в лъжите си, дявол да ме вземе“.

Черноризец Храбър поговори с всекиго поотделно, след това се обърна към всички заедно:

— Братя, радвам се, че ви виждам готови за великите дела, които ни очакват. Тук чух различни имена, български и славянски, но ние не сме нито българи, нито славяни, а братя. Това е нашата сила. Великата повеля на днешния ден е да забравим, че по род сме различни и да станем единни, сплотени, верни един на друг. Нас ни насъскват като кучета, мъчат се да ни озлобят, да ни смразят. И защо е това? Какво целят? Защо се дразнят от единството ни? Защото шепя лентяи и тунеядци искат да живеят на гърба ни, искат да смучат нашата пот, да благоденствуват върху нашите мъки.

Той започна тихо и някак уморено, но постепенно гласът му се оживи и заприлича на сдържан рев на лъв. Заговори пламенно и този плам зареди и слушателите му, сякаш от него се излъчваха невидими лъчи, които разгаряха буря в душите на околните. Говореше за Христос и за неговото учение, за славянската писменост, която великите братя Кирил и Методий бяха създали и разпространили, за великото дело на княз Бориса, за любовта и единството между славяни и българи. Той им разкри как крамолите и вътрешните ежби отслабваха княжеството и как алчният византиец, вековният враг на славяните и българите, с нетърпение дебне часа, за да удари отслабеното от раздори княжество, да го победи и пороби.

Той говореше с прости, но силни думи, които достигаха направо до сърцата на хората. Те го слушаха със зяпнали уста, а ръцете им неволно стисваха по-здраво дръжката на меча или топора.

— Да тръгваме на бой! — изведнъж извика Курт. — Народът е с нас, а войската ще ни последва. Води ни, храбри Черноризецо.

— Води ни! Води ни! — подеха отвсякъде.

— За една нощ ще пометем и Владимир, и омразния на всички боритаркан, и цялата им паплач. Само ни поведи!

— Защо искате аз да ви вода, братя? — укоризнено запита човекът, когото всички призоваваха за вожд. — Кой съм аз, че ме поставяте начело?

— Как кой? — обади се един дрипав и очернен въглищар, който се бе назвал Славун. — Ти си главата на българи и славяни, ти си онзи, който утре ще бъде...

— Не, не — прекъсна го Черноризец Храбър. — Не изричай тази дума, човече. И аз съм като вас обикновен бранник на правдата и на онзи, който пръв издигна глас срещу тирана и богохулника, онзи, който по право е ваш и мой господар — княз Борис. В негово име аз вода борбата.

— Да живее княз Борис! — не се сдържаха и извикаха людете. — Да живее свящото му дело! Да тръгваме срещу тирана!

Черният конник отново поклати глава с несъгласие:

— Не, братя. Не сме готови още. Радва се сърцето ми, че сте решени за бран и велики подвизи, но не е настъпил още часът. Послушайте думата ми. Не е настъпил часът. Малко сме. Има още много люде, които поради облаги или неразбиране вярват и служат на Владимира. Ако започнем борбата сега, ще избухне вътрешна война, ще се опълчат брат срещу брата и много скъпоценна кръв ще се пролее напразно.

— Тогаз какво да правим ние? — викна буйният Курт. — Със скръстени ръце ли да стоим?

— Вие трябва да чакате, братя. Да чакате и да сте готови. Привличайте и нови люде за делото, но се пазете от предатели и изменници. Посвещавайте само онези, които са сигурни и верни. Нека нито един честен човек, без значение дали в жилите му тече българска или славянска кръв, да не остане извън нашите редове.

— А как ще разберем кога е настъпил часът?

— Ваш начелник ще бъде Мостич. Познавате ли Мостича? — Черноризец Храбър потупа по рамото седящия до него Мостич. — Той ще има връзка с вас. Когато имам да ви казвам нещо, аз ще го казвам нему, а той — на вас.

„Охо, значи Мостич — радостно помисли Сондоке и отново усети кавханския пояс на кръста си. — Още тази вечер Мостич ще

лежи в окови...“

Мостич веднага раздели хората на петорки и определи по един старшина за всяка петорка. Тогава Черноризец Храбър се сбогува и излезе. Един по един се заизнизаха и останалите.

Тръгна си и Сондоке. Мракът скриваше доволната усмивка на широкото му лице. Той отиде към Малкия дворец, където беше стаята му, но не влезе вътре, а сви покрай него и забърза нататък. Заобиколи няколко сгради и похлопа на вратата на боритаркановото жилище.

Черната сянка, която бе вървяла по петите му от землянката до къщата на Хорациус Барка, видя как той влезе вътре, почака малко, после изчезна в нощния мрак.

XIV

Бодър и свеж, със самодоволна усмивка, която се виждаше не толкова на устните, колкото във веселите пламъчета на очите му, Хорациус Барка бързо изкачи стълбите на Големия дворец и влезе вътре. Той сякаш не приличаше на себе си — напоследък ходеше все небрежно облечен и брадясал, а сега бе чист, гладко избръснат, с добре подредени тънки мустачки и в най-хубавите си празнични дрехи. Имаше нещо тържествуващо във вида му — вътрешно доволство, което личеше в гордо вдигнатата му глава, в напетостта на походката му и в изяществото на всяко негово движение.

— О, та това е боритарканът — извика ханът, който беше в престолната зала, заобиколен от Цок, Паган и Окорсис. — Просто да не повярваш на очите си! Пременил се като за сватба...

— Какво се е случило с тебе, Хорациус? — Запита Цок. — Да не си пипнал онзи обесник?

— Или някакво наследство? — подхвърли Окорсис.

Със свойствената си надменност Хорациус не обърна внимание на боилите, сякаш те изобщо не се намираха в залата.

— Господарю, имам да ти съобщавам нещо изключително важно.

— Говори, боритаркан. Аз отдавна чаках да заговориш по този начин. Какво се е случило?

— Не може ли да говорим на четири очи? Може би трябва да ти кажа нещо за твои близки люде...

— Говори — заповяда ханът. — Близки са ми само тези люде, които са тук, около мене. Аз нямам тайни от тях. Да не би да си научил нещо за Черноризец Храбър?

— Да. Мисля, че зная кой се крие зад това име.

При тези думи Паган обърна благодарствени очи към небето и зашепна хвалебствия към Тангра; Окорсис недоверчиво вдигна вежди; Цок потри ръце. Ханът заплашително стисна обсипаната със скъпоценни камъни дръжка на меча си.

— Продължавай! — рече Владимир.

— Господарю, прости ми, ако онова, което ще ти кажа, предизвика твоя гняв. Истината може да е горчива, но е истина.

— Говори без заобикалки. Кой е Черноризец Храбър?

— Твоят брат Симеон.

— Хи-хи-хи — изкиска се Окорсис. — Защо пък да не е Паган? Той е по-голям мухльо от Симеона...

Лицата на Цок и Паган изразиха разочарование, само Владимир остана сериозен.

— Думите ти звучат като шега, Хорациус — каза той. — Симеон не е способен на такива дела, каквито върши този разбойник. При това ти не знаеш, но не друг, а сам Симеон ме накара да те изпратя на засада край дома на Есхач. Кой ще устройва засади сам на себе си? И ако беше той, защо щеше да ни казва всичките кроежи на баща ми?

— Изслушай ме, господарю. Имам сигурни доказателства. Изслушай ме и ще разбереш защо казвам, че истината е горчива, но е истина. Ето първото доказателство. На три пъти почти залавях Черноризец Храбър. И трите пъти той избяга в Горния край и там сякаш потъна в земята. И знаеш ли кой живее там, където той изчезваше? Старецът Продан, верният слуга на Симеона.

— Това е улика, но не е доказателство — вдигна рамене Владимир. — Не претърси ли къщата на дядо Продан?

— Претърсих — призна Хорациус, — но не намерих никаква диря, като че ли този разбойник се бе превърнал в дим и изчезнал през комина.

— А Симеон е човек като тебе и мене или даже още по-негоден за такива работи — каза ханът. — Друго?

— Второ, Черноризец Храбър винаги знае кроежите и плановете, които ние решаваме тука. Кой има право на свободен достъп в Големия дворец? Само Симеон. Той е идвал тайно, подслушвал е по вратите и после е предупреждавал набелязаните хора.

— Да — замислено рече Владимир, — предположението е основателно, но е само предположение. Дворецът е пълен с наши верни слуги и роби. Виждал ли е някой от тях Симеон да подслушва по вратите? Помнят ли стражите на вратата той да е влизал в двореца, пък да не е идвал направо при мене?

— Аз не мога да говоря с тебе, щом така предубедено го защищаваш, господарю.

— Глупости! Ти ме познаваш добре, Хорациус. Аз премахнах двама свои братя и не би ми трепнало окото, ако трябва да отрежа главата и на третия. Впрочем аз отдавна щях да го сторя, ако той не беше такъв, какъвто е. Пък и сега съм готов да го направя. Дай ми доказателство, но истинско, сигурно доказателство, и още днес главата на Симеон ще отхвъркне от плещите.

— Слушай ме нататък, светли хане. Аз открих кой е дясната ръка на Черноризец Храбър, кой служи за връзка между него и хората му. Това е Мостич, когото още на времето трябваше да убия.

— Мостич? Това име ми напомня нещо...

— Един доста сръчен воин, господарю — намеси се Цок, — който понякога се биеше тука, за да развеселява гостите ти. Но откак Хорациус го направи за посмешище, ти го изгони, а Симеон го прибра за свой слуга.

— Да, спомням си. Защо не го заловиш веднага?

Боритарканът се засмя високомерно:

— Това е сторено. Той се намира вече долу. — Хорациус показва пода под краката си и всички разбраха движението му — под престолната зала имаше каменни килии с дебели зидове, където се поставяха най-опасните престъпници. — Лежи с окови на краката и скоро ще каже и майчиното си мляко...

— Да слезем веднага — отсече ханът. — Аз сам искам да чуя признанията му. Но първо заповядай няколко здравеняци да пазят около стаята на Симеона. Ако се окаже, че той е Черноризец Храбър, трябва да бъде заловен. Жив или мъртъв!

За втори път високомерната усмивка се плъзна по лицето на Хорациус Барка, когато отговори:

— Вече е направено, господарю.

Те слязоха в подземията на двореца — студени и влажни стаи със стени, покрити с плесен и петна съсирена кръв. Малцина можеха да влязат тук и да не изтръпнат от ужас — сякаш зидовете бяха всмукали в себе си човешките страдания, на които са бивали свидетели, сълзите и предсмъртните вопли, и ги излъчваха по някакъв невидим и необясним начин.

Колкото и да изглеждаше странно, тук най-добре се чувствуваше Паган. Към неговите длъжности спадаше и разпитването на по-важните за княжеството престъпници, задължение, което обичаше,

защото от мъченията над вързаните хора той получаваше самовнушението, че е силен и храбър човек, сиреч какъвто мечтаеше да бъде, но не беше.

Влязоха в стаята за изтезания, в която имаше различни уреди със страшно предназначение — станове за разпъване телата на затворниците, железни клещи, остри като бръснач ножове, шишове и още много други неща, измислени сякаш от чудовища, а не от хора. Насядаха. След малко въведоха Мостич. От окървавеното му лице и разкъсаните дрехи личеше, че той не се бе оставил лесно да го заловят. Мостич огледа бързо стаята и остана прав, неподвижен, с вперени някъде в далечината очи. Паган се приготви да започне разпита, но ханът му направи знак да почака.

— Погледни ме, Мостич — каза той. — Ти ме познаваш и знаеш, че съм човек, който държи на думата си. Отговори на въпросите ми и, заклевам се, нито косъм няма да падне от главата ти. Познаваш ли човека, когото наричат Черноризец Храбър?

Мостич помисли малко, после отговори ясно:

— Да. Познавам го.

— Ти на него ли служиш?

— Да. И ще му служа до гроб.

В гласа му имаше някаква лека подигравка, примесена с твърда решимост, която разяри хана, но той се опита да продължи спокойно.

— Ти си получил не една кесия жълтици от мене. Кое те накара да се продадеш на разбойника?

— Ти сам, княже. За тебе аз никога не съм бил човек, а някакво животно, което трябва да лее кръвта си пред очите ти, за да те забавлява. А Черноризец Храбър е човек и гледа и на мене като на човек. Затова аз не му продадох, но му посветих живота си.

— Това, което казваш, е глупаво, но аз не ще споря с тебе. Сега отговори на най-важния ми въпрос.

— Кой е Черноризец Храбър, нали? — подигравателно запита Мостич. — Кажете на палачите си да започват, княже. Това никога няма да изтръгнеш от мене. Никога!

Това „никога“ той изрече тихо, студено, но с толкова вътрешно убеждение, че дълбоко в себе си Владимир разбра — и да го нарежеха на хиляди парчета, Мостич не би изказал името на вожда си.

— Симеон знае как да накара хората си да мълчат, а?

Напразно Владимир бе очаквал някакво случайно трепване да издаде истината. Мостич прихна в смях, който не изглеждаше престорен:

— Симеон ли? Ха-ха-ха... Защо не каза баба ми? Тя май е по-юначна от твоя брат...

Владимир прехапа устни. Мостич беше силен човек, който не можеше да бъде победен с думи.

— Почвай, Паган!

— Почвай, почвай, палачо! — извика и Мостич. — Нито звук не ще изтръгнеш от мене.

И Паган започна. Няколко страхотни часа той прилага върху вързаната си жертва своето зверско майсторство, като се наслаждаваше от нейните страдания. Нито един човек не би устоял на тези адски мъчения, но храбрият воин сякаш не бе човек — той стискаше зъби и мълчеше.

Смаян, Паган се обърна към хана:

— Господарю, ще опитам и с ножа. Ако и това не помогне — остава само секирата на палача.

— Добре — кимна Владимир. — Продължавай!

Паган разголи гърба на Мостич и с остър нож одра няколко ивици от кожата му. Под тях се показа червено, кърваво месо, което той обилно наръси със сол. Нечовешка болка сгърчи лицето на воина. Той трепереше от напрежение, разтърсваше вързаните си ръце, но продължаваше да мълчи.

— Кажи! Говори! — повтаряше за хиляден път Паган, като го мушкаше с острието на ножа си.

Но Мостич вече не можеше да говори.

Той потрепера, изскимтя неистово и припадна.

— Да го заколя ли? — запита плувналият в пот Паган.

Ханът стана и тръгна към вратата.

— Не. Това ще направи утре палачът сред града. Нека глашатаи да разгласят навред за утрешната казън — искам хората да разберат какво им носи Черноризец Храбър. — Владимир се обърна към Хорациус: — А ти, боритаркане, продължавай да следиш Симеона. Ако докажеш, че той е Черноризец Храбър или че дори е само във връзка с него, аз сам ще му отрежа главата. А този — той посочи с очи

безчувственото тяло на Мостича — го пази добре. Остави най-верния си страж пред вратата на килията му.

— А онези, които пазят стаята на Симеона?

— Махни ги — рече ханът. — Симеон не трябва да знае, че го следиш.

Хилядно множество се събра на сутринта да гледа обезглавяването на „опасния бунтовник“, както глашатаите наричаха Мостича. Людете от първите редици, предимно близки на хана или боритаркана, се поздравяваха като на голям празник и доволно потриваха ръце. Но зад тях настроението беше друго. Там прости и отрудени хора гледаха мрачно изпод навъсените си вежди, ругаеха полугласно, проклинаха. Може би единственият безучастен човек в Плиска беше само палачът. Той стоеше на високия подиум, издигнат през нощта, за да се види от всички посичането, и безстрастно чакаше, облегнат на секирата си.

Сам Хорациус Барка с няколко стражи отиде да доведе жертвата. Това всъщност не беше негово задължение, но той се нагърбваше с него доброволно — днес бе истинско тържество за боритаркана, ден на първа победа срещу омразния му Черноризец Храбър. Той искаше всички да видят тържествуването му, та враговете да се уплашат, а приятелите да споделят неговата радост.

Едва слязоха в подземиято, и Хорациус още отдалеч забеляза, че вратата на килията беше откряната и пред нея нямаше пазач. Обхванат от страшни предчувствия, той изтича нататък и блъсна с крак вратата. С един поглед разбра всичко — Мостич бе изчезнал по чудо! Ала килията не беше празна. В единия ъгъл лежеше вързан стражът, с натъпкани в устата парцали. На другата страна на килията, закачен на една греда на тавана, висеше обесен Сондоке. На гърдите му бе закачено листче с големи и ясни славянски букви:

ТАКА ЗАГИВАТ ПРЕДАТЕЛИТЕ.
СЛЕДНИЯТ Е ПАГАН.
ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР

Хорациус Барка почувствува, че е на прага на лудостта и потърси спасение в бясна деятелност, в успеха на която сам не вярваше. Той заповяда да се претърси подземие и сам го разрови така, като че търсеше игла, а не възрастен мъж. Развърза стража и го разпита, но той не можа да му каже нищо съществено:

— Не зная нищо, господарю. Стоях на пост и изведнъж силен удар по главата ме повали. — И наистина голяма подутина на главата му потвърждаваше неговите думи. — Повече нищо не помня. Когато се свестих, вече бях вързан и Сондоке висеше там горе...

Човекът не беше виновен, но Хорациус го възнагради с ритници и юмруци. После под страх на смъртна казън забрани на хората си да издават какво се бе случило.

Но всичко беше напразно. Мълвата полетя из Плиска с бързината и неудържимостта на пожар в гора и след час целият град обсъждаше случката, тълкуваше я, разкрасяваше я. И се смееше главоломно.

Не се смееше само Паган.

Същия ден той умря. От страх...

XV

Те не се срещнаха, а просто налетяха един на друг. И тази среща бе така внезапна, че за няколко дълги мига и двамата останаха стъписани, изправени един срещу друг, прилични на каменни статуи.

Черноризец Храбър бе излязъл от едно събрание на съзаклятниците и сега бързаше за друго, на отсрещния край на града. Той бе закъснял и затова бе оставил обикновените си предпазни мерки.

Ала Хорациус Барка изглеждаше по-изненадан от него. Той не бе мигнал нито в една от десетте нощи, които бяха изминали от изчезването на Мостич, а със своите най-верни воители прерови всяко ъгълче на престолнината. Не говореше нищо, само от време на време размахваше юмрук към Малкия дворец, където беше онзи, който според него беше източникът на всичките му ядове. Без сам да съзнава, той така бе свикнал с мисълта за неуловимостта на Черноризец Храбър, че сега, като го видя изведнъж пред себе си, остана като вкаменен. Но това вцепенение, продължи много малко. Той измъкна меч си, извика на своите придружници и се хвърли напред.

Мисълта на Черноризец Храбър работеше трескаво. Неговата смелост бе доказана неведнъж и сега той пак не се уплаши. Но да приеме сражението на голата улица беше лудост — людете на боритаркана щяха да го обградят и да го убият или заловят. Той бе храбър, но и благоразумен и не смяташе за унижение да избяга от многобройния неприятел. Да избяга, но как? Той нямаше време да обърне коня си, защото щеше да бъде застигнат от Хорациус, чиято сръчност съвсем не беше за подценяване, и да му изложи незащитения си гръб. Тогава?

Той също извади меч си и спокойно посрещна яростната атака. Наведе се напред, за да защити главата на коня, и с ловко движение на ръката отби страхотния удар на Хорациус, който прелетя с коня си покрай него. В същия миг той смушка верния Арап и се нахвърли върху другите нападатели. Ала не стана нужда да се бие срещу тях — името му бе обкръжено с толкова слава, че те, като се видяха без водача си, предпочетоха да се отдръпнат и да му сторят път. За тях

смъртта от меча на Черноризец Храбър беше по-страшна от ругатните и наказанията на боритаркана.

И пак, както три пъти досега, започна луда гонитба из спящите улици на престолния град. И пак, както три пъти досега, Черноризец Храбър успя да достигне до Горния край на града и там да изчезне, сякаш погълнат от земята.

Но този път Хорациус Барка бе намислил да направи друго. Той остави половината от людете си да претърсят наоколо, а с останалите препусна обратно, към Вътрешния град. Не след дълго той стигна до Малкия дворец, скочи от коня и с изваден меч влезе вътре. Вървеше толкова бързо, че спътниците му едва успяваха да го следват. В този момент като че ли всички демони на ада се бяха заселили в тялото му — той подтичваше със злокобна решителност, очите му мяха светкавици, а устните му бяха свити в зла усмивка. За него часът на разплатата бе настъпил.

Пред вратата на стаята, заемана от Симеон, един човек се изправи пред него.

— Стой!

Беше дядо Продан, който, след изчезването на Мостич, отново се бе върнал като слуга при Симеона.

— Махни се, старче! — изръмжа Хорациус. — Идвам при Господаря ти!

— Който идва посред нощ с меч в ръка, не идва за добро. Върви си, човече, и ела утре, когато тъмнината не ще крие намеренията ти.

Упоритостта на слугата още повече затвърди убеждението на Хорациус. Той кимна на хората си:

— Махнете го!

Те се нахвърлиха върху бедния старец, надвиха слабата му съпротива и го повалиха. Хорациус беше сигурен, че стаята на Симеон ще бъде празна. Затова той не си даде труд да почука, а блъсна вратата и влезе вътре.

На голямата дървена маса, отрупана с книги и обемисти свитъци, горяха две дебели восъчни свещи. До нея една висока черна фигура обърна глава и в трептящата светлина на вощениците боритарканът видя пред себе си бледото брадато лице на Симеон. По всичко личеше, че братът на хана отдавна бе стоял надвесен над книгите, защото очите му изглеждаха уморени и блуждаещи. При тази неочаквана гледка

Хорациус замръзна на мястото си, като че ли за миг се бе превърнал в каменен идол.

Странен, много странен човек беше този Симеон. Той бе така завладян от книгите си, че сякаш се бе преселил в някакъв недействителен мир, където господствуваше мисълта и нищо извън нея нямаше значение. И сега той бе така спокоен и безразличен, като че ли на света няма нищо по-обикновено и всекидневно от това да отворят с трясък посред нощ вратата на стаята ти и вътре да се вмъкне човек с гол меч в ръката.

Той примигна няколко пъти, като напрягаше уморените си очи, и позна боритаркана.

— А, ти ли си, Хорациус Барка? — Гласът му бе спокоен и не изразяваше никакво учудване. — Заповядай, седни. — Той освободи един стол от струпаните върху него книги и ръкописи. — При мен е малко тесничко и неподредено, но ти прощавай.

Хорациус още не можеше да се отърси от вцепенението си и не бе способен нито да помръдне, нито да проговори. Сгромолясването на убежденията му беше така страшно, че той не успя да се опомни.

— Влез, влез — настояваше Симеон. — При мене толкова рядко идват хора...

Най-сетне боритарканът се съвзе, изръмжа нещо и се обърна към вратата. Но гласът на Симеон го накара да спре:

— Чакай, не си отивай, боритаркане. Точно е сгода да те помоля нещо. Иначе щях да те диря...

Ще не ще, Хорациус трябваше да остане и да изслуша Симеоновата молба.

— Виж за какво се отнася — кротко продължи Симеон. — Има една девойка, за която искам да се ожения, пък този разбойник Черноризец Храбър, дето върлува нощем из улиците на Плиска, я обикаля и ѝ завърта главата. Та, моля те, боритаркане, да хванеш този негодник и да го премахнеш, за да не пречи на...

Това вече преля чашата на търпението. Хорациус Барка излезе от стаята и затръшна вратата зад гърба си, докато ругаеше с цяло гърло на латински:

— Ама че идиот, дявол да го вземе! Щял да се жени... Нямам аз други грижи! Пфу!...

Никой от людете му не разбра смисъла на тези думи.

ТРЕТА ЧАСТ
КНЯЗЪТ

I

Претъркули се лятото. Дойде ухаещият на плодове месец руен^[1] със своите натежали от ябълки клони и с кичурите сочно грозде...

[1] **Руен** — месец септември според старославянския календар. ↑

II

Кремена линееше. Външно тя се опитваше да изглежда непроменена, да шета и тананика веселите си песнички, които някога бяха огласяли от сутрин до вечер дома на Есхач, но зад привидното ѝ веселие всеки внимателен наблюдател можеше да открие пресиленост, издаваща душевния ѝ смут. Винаги, когато знаеше, че не я гледат, тя се отдаваше на мъката си, лицето ѝ посърваше и очите ѝ се изпълваха с горест и тъга. В такива случаи тя търсеше някое скрито местенце, сгушваше се там, облягаше глава на ръцете си и се замисляше.

Беше ли сбъркала Кремена, като отказа ръката си и на Симеона, и на Черноризец Храбър? Не беше ли им отговорила прибързано, необмислено? Не беше ли сбъркала, вслушвайки се само в гласа на сърцето си и пренебрегвайки такива мъдри съветници като отец Наум? Хиляди пъти тя си повтаряше все същите въпроси, даваше им ту един, ту друг отговор, а спокойствие все не намираше. Спокойствието ѝ бе изчезнало невъзвратно, сякаш изпепелено от жарта на лятното слънце.

Понякога девойката съжаляваше за онези хубави детски години, когато в живота ѝ не беше се появил нито мъжественият и силен Черноризец Храбър, нито благият и човечен Симеон. Тогава тя бе весела и волна като птичка и не познаваше терзанията на любовта и раздвоението. Но в следния миг си спомняше топлите очи на Симеон или украсената със сребърен лъв широка гръд на Черноризец Храбър и веднага си признаваше честно, че всъщност съжаляваше не за безгрижието на детството, а за тези двама забележителни мъже, по различен начин силни и с различно величие.

Не, тя не беше сгрешила, като отказа и на двамата. Тя им бе казала истината, а казването на истината никога не е грешка. Благодният Есхач, в миналото на когото нямаше нито една подлост, неведнъж ѝ бе повтарял: „Радостта от лъжата е по-мъчителна от страданията, които може да доведе истината“. Но защо те не оцениха честността ѝ? Защо вече два месеца я отбягваха упорито? Нима бе засегнала гордостта им? Симеон посещаваше своя приятел Наум, но

идваше само в онези часове, в които бе сигурен, че няма да я срещне. А много вечери бе преседяла тя, облакътена на прозореца си, с надежда, че пак ще чуе познатото подсвирване и ще види тъмната фигура на черния конник. Но той не идваше. Кремена знаеше, че той пак броди всяка нощ из спящия град, за да бди над живота на застрашените от хана люде, но нито веднъж от онази злополучна среща, в която едва спаси живота си, не я потърси, не пожела да размени дума с нея.

И още нещо я измъчваше. Тя знаеше, че под всекидневната си залисия Плиска представляваше един кипящ котел, в който бушуваше народният гняв, че се готвеха велики дела. Всеки честен човек вземаше участие в това начинание — богат или сиромаш, стар или млад, мъж или жена. Тя беше сигурна, че и хората около нея не бяха чужди на общото дело. Баща ѝ, Наум, слугите, дори и този чипонос палавник Марко бяха посветили силите си на общото дело, а само тя, Кремена, която преди бе слушала и споделяла дръзките мечти на Черноризец Храбър, бе останала настрана, като че ли тя единствена не заслужаваше да ѝ се доверят.

Баща ѝ не даваше и дума да се продума за нея. Това, според него, „не беше женска работа“. Веднъж тя бе заприказвала отец Наума, но той ѝ бе отговорил със смях да си гледала премените и накитите, защото още не се били свършили мъжете в Плиска. Дори бе достигнала дотам да търси доверието и приятелството на малкия Марко, но хлапакът унищожаваше с охота сладките и плодовете, които му подаряваше тя, ала не проговаряше нито дума, когато Кремена започваше да го разпитва издалеко.

След като мисли дълго, един ден Кремена се нарочи за нещо и отиде у Лазарови, защото в мълвата на людете той бе близък човек на Черноризец Храбър. Посрещна я добре. Този великан, който я надвишаваше с две глави, беше иначе сърдечен и простодушен добряк. Той поговори с нея, поразпита я за това-онова и тя се окуражи да му каже:

— Чичо Лазаре, искам и аз...

— Какво, Кремено?

— Не знам как да ти го кажа. Знам, че всички се готвите за големи работи и искам и аз да помогна според силите си.

Той я изгледа със сините си добряшки очи и изведнъж прихна в смях, от който къщата се разтресе, сякаш навън бе избухнала буря.

— Ти? Ти? — задъхано повтаряше той. — Ти искаш?...

Кремена го гледаше разсърдено и обидено.

— Аз. Щом посвещавате и децата, няма защо да пренебрегвате мене. Кажете право, чичо Лазаре, няма ли между вас жени?

Простосърдечният и пряк човек не се опита нито да скрие истината, нито да отрече своето участие в делото.

— Има. Но те са такива жени — наложници на хана и боилите и продажници, — че ти не можеш да се сравняваш с тях. — Той бе забелязал, че смехът му я огорчи и затова бе престанал да се смее. — Те ни донасят какво си говорят другите. А ти? Какво би могла да ни помогнеш ти?

Девојката се изчерви и сведе поглед надолу, Лазар взе един подпрян до стената меч, извади го от ножницата и ѝ го подаде.

— Дръж! Протегни го напред. Ако ръката ти го удържи, докато преброя до десет — ще направя всичко, каквото поискаш.

Кремена се оживи. Тя съвсем не беше от онези момичета, дъщери на богати бащи, изнежени и крехки, които стояха по цял ден пред желязното огледало. Дъщерята на Есхач бе поела върху себе си цялото домакинство на голямата си къща, ръководеше слугите и сама работеше колкото тях, а трудът я бе направил напета, силна, със здрави ръце. Тя бе уверена, че изпитанието ще се окаже леко за нея и с радост го прие. Грабна меча и протегна ръка. Лазар веднага започна да брои на глас. Но едва бе казал „три“ и мечът затрепери в ръката ѝ, а при „пет“ девојката се предаде.

— Не успях — рече тя засрамено. — Ти нарочно ми даде меч, който само твоята мечешка лапа може да държи...

Той отново избухна в гръмогласен смях.

— „Мечешка лапа“ ли? Ха така, добре го каза. Само че сбърка — този меч не е мой. Не ме гледай така недоверчиво. Наистина, честно слово, не е мой.

— А на кого е тогава?

Той се поколеба малко, преди да отвърне:

— Чакай, сега ще ти покажа, ама първо ще ми обещаеш, че никому не ще издадеш кого си видяла тук. — Той излезе от стаята и

след малко се върна с още един човек. — Ето на кого е мечът, Кремено!

— Мостич! — извика девойката.

— Шшшт! — предупреди Лазар. — Говори тихо. Познаваш ли го?

Кремена познаваше Мостича само по външност, но никога не бе говорила с него. Ала откакто той така чудодейно успя да се измъкне от лапите на боритаркана, и тя като всички жители на Плиска бе започнала да гледа на него като на познат и близък човек. Сега въпросът на Лазар я смути, но Мостич забеляза смущението ѝ и побърза да ѝ се притече на помощ:

— Няма значение. А коя си ти, девойко?

— Кремена, щерка на Есхач — отговори вместо нея Лазар.

— На Есхач ли? Я виж ти, от добро дърво издънка.

— А ти, Мостич — пристраши се девойката, — тук ли се криеш? Преобърнаха Плиска да те дирят.

Той се усмихна загадъчно.

— Един ден тук, един ден — другаде. Сега за мен в Плиска къщи — колкото искам. Така ли е, Лазаре?

— Така е. Сега друг вятър вее в престолнината. Знаеш ли защо те повиках, Мостич? Хубавицата Кремена не вярва, че този меч е твой. Много бил тежък, казва, за тебе. Я ѝ покажи...

Мостич се засмя, улови оръжието и го завъртя чевръсто. В неговата силна ръка на воин мечът бе сякаш лек като перце. После замахна към една дебела воценица, закрепена върху тежък бронзов свещник на масата, но тя не се и помръдна.

— Не улучи — ухили се Лазар.

Но той бе забравил, че по-рано Мостич минаваше за най-добрия боец на княза. Младият човек приближи до свещта, вдигна я и смаяният Лазар разбра, че майсторският удар на Мостич я бе срязал на две по цялата ѝ дължина, без да събори двете половини.

— Нечувано! — възторжено възкликна великанът. — Ти си знаменит воин, Мостич. Само ти и Черноризец Храбър можете да извършите подобно нещо!

— Уви, има и трети — тъжно призна Мостич. — Хорациус Барка.

— Не говори за това немско куче. Черноризец Храбър ще му превиє врата, щом му дойде времето. Е, какво ще кажеш, Кремено?

В очите на девойката се четяха едновременно свян и възхищение.

— Загубих облога, чичо Лазаре. Отивам си и няма да ти додявам повече.

— Какъв облог? — попита Мостич.

— Девойката искаше да стане от нашите, но не издържа на изпитанието. Карах я да държи меча ти, докато броя до десет, но тя и до пет не смогна... Не е за жени нашата работа, Кремено.

Поруменяла като ябълка, Кремена се поклони за сбогом, но Мостич я повика обратно в стаята.

— Не си прав, Лазаре, не си прав. Щом човек иска да ни помага, все ще се намери работа за него, пък бил той воин или мома. Така ли е, девойко?

— Ама аз... — без сама да разбира защо, Кремена започна да възразява, сякаш не разбираше, че намери подкрепа у Мостича.

— Онзи ден говорихме с Черноризец Храбър — продължи боецът, — че часът вече настава, а ние още си нямаме пряпорец. Как ще поведем хората, като нямаме пряпорец? С конските опашки на Расате ли? Та тъй казваше Черноризец Храбър: „Някоя чиста и непорочна девойка трябва да направи пряпореца. Със сърма върху свила трябва да го извезе, та отдалеч да се вижда.“ Е, кажи, Кремено, можеш ли ти да го измайсториш?

От радост Кремена не можеше да отговори уста, но Лазар отново отвърна вместо нея:

— Може ами, как да не може! По-добра везбарка от нея няма в цялото княжество.

— На зелена свила един сребърен лъв — обясняваше Мостич. — Това ще е нашият пряпорец. Знаеш ли как да извезеш лъва, Кремено?

Наяве и насън, Кремена хиляди пъти бе виждала разярения лъв, който красеше гърдите на Черноризец Храбър. Затова отговори високо и ясно:

— Знам. Ще го направя.

III

Никой не разбираше по-добре от Окорсис онова, което ставаше в Плиска. От разгулен живот и излишества той бе преждевременно грохнал, но бе надарен с острото обоняние на хрътка, с което долявяше нещата много по-ясно от господаря си или боритаркана. За него катастрофата беше неизбежна — въпреки суровостта на хана и жестокостта на Хорациус Барка народът, тази невзрачна сган, която живелият в изтънчено охолство Окорсис открито ненавиждаше, се бе превърнал в тайна и мощна войска, която някой ден щеше да въстане и да помете всичко пред себе си. Наистина той понякога се заразяваше от самоувереността на хан Расате и започваше да вярва, че всичко още не е загубено и че верните на хана воители биха могли да сразят един бунт на простолюдие, но дори и в такива моменти той не беше напълно спокоен — бунтът е кръвопролитие, а ичиргу-боилът никак не бе склонен да рискува живота си. Той бе себелюбив, мислеше единствено за собственото си благополучие и затова си казваше, че ако падне жертва на бунта, за него не ще бъде никаква утеха вероятната или възможна победа на Расате.

Окорсис се страхуваше за живота си и този първичен страх превръщаше дните му в един непрекъснат кошмар. Той се съмняваше във всичко и всички — караше слугите да опитват пред него гозбите му, защото се страхуваше да не бъде отровен, разравяше вечер завивките в леглото си, защото си бе втълпил, че те ще скрият змия, ходеше денем с телохранители, а нощем поставяше възглавници в леглото си, пък сам спеше свит като просяк в някое ъгълче. Макар че бе велик боил, той не бе участвувал в нито едно сражение през живота си, а с удоволствие бе предоставял възможността да се умре за отечеството на другите. И сега, когато за пръв път бе заплашен от насилствена смърт, той се превърна в жив труп — косата му побеля, ръцете му трепереха, загуби охотата си към оргиите и пиршествата, не можеше вече нито да яде, нито да спи.

Много пъти вечер, когато се връщаше с размътена глава от пиршествата в двореца, той бе кроил хиляди планове, „за да излезе сух

от водата“, както гласеше основното правило на живота му. Понякога възбуденото му от виното въображение раждаше съвсем фантастични идеи — веднъж искаше да тури отрова във водата и да предупреди само най-верните привърженици на хана, та всички други да измрат и да ги освободят от заплахата, друг път мислеше да прободне с нож в гърба хана, за да спечели благоволенieto на бунтовниците. Но щом изтрезнееше, той виждаше нелепостта на тези мисли и отново изпадаше във властта на черното си униние.

След безкрайни размисли най-после той намери единствения изход и една привечер сам, без пазачите си, отиде в дома на Есхач. Той бе решил да се спаси и цената на спасението му щеше да бъде самоунижението.

Почука. Отвори му едно чипоносо и кърдокосо момче, което веднага го позна и го изгледа подигравателно.

„Ето — помисли Окорсис, — дори и за този хлапак аз не съм ичиргу-боилът, а един пропаднал и осъден човек, чиято песен е изпята. Преди една година то би треперило като шумка пред мене, а днес ме гледа нахално и дръзко, като че завися от неговото благоволение...“

— Тук ли е боилът Есхач? — запита той гласно.

— Тук е — отговори Марко, защото чипоносото момче бе именно той.

— Заведи ме при него — прекрачи Окорсис, но Марко остана препречен на вратата и го принуди да отстъпи.

— Почакай тук — отсече хлапакът. — Първо ще попитам дали великият боил ще изволи да те види и изслуша. Как се казваш?

Окорсис трябваше да преглътне и тази обида — той, ичиргу-боилът, да стои като божек пред вратата и да чака благоволенieto на човек, който доскоро бе смятан за низвергнат. Затова той се опита да вложи много достолепие в отговора, който — велможата бе убеден в това — съвсем не бе нужен на момчето:

— Кажу ми на Есхач, че е дошъл ичиргу-боилът Окорсис.

— Добре — заключи Марко с тон, който показваше, че това име и титлата не му правеха никакво впечатление. После хлопна портата пред носа на благородника.

Не мина много време и сам Есхач дойде да посрещне високия си гост. В държанието на стария боил нямаше никакво предизвикателство или учудване, сякаш за него беше съвсем естествено да бъде посетен

от един от заместниците на хана. Въпреки болезнената си мнителност Окорсис трябваше в себе си да признае, че в Есхач имаше някакво естествено, вродено благородство, съчетано с простота на воин, и че нямаше нищо чудно в това, дете беше признат любимец на войската.

Настаниха се на меките миндери по чардака на къщата, размениха обичайните приветствия и с прямотата на войник Есхач запита направо:

— Е, какво те води при мене, Окорсис?

Обмисляйки разговора си с боила, Окорсис бе смятал да подхване нещата отдалече, със заобикалки, да спечели първо разположението на стария Есхач и едва тогава да достигне до главното. Но този воин не бе свикнал да говори с дворцовата изтънченост на ичиргу-боила и с прекия си въпрос го принуждаваше да изостави първоначалния си план.

— Есхач, ти не ме броиш между най-близките си приятели, нали?

— Нима, според тебе, би трябвало да те броя?

— Всичко е от времената, Есхач. Ако не бяха такива времената, между нас би имало най-сърдечна дружба. Ние и двамата сме синове на славни предци, които винаги са били заедно, в победи и поражения. Защото аз съм от рода Чакарар, който не е нито по-млад, нито по-малко славен от Кувиар, твоя род. В миналото много пъти е имало и родство между вашите и моите люде.

— Това ли дойде да ми кажеш, Окорсис? — за втори път Есхач не позволи да бъде отклонен разговорът.

— Това и друго нещо. Всъщност ти не би трябвало да ме смяташ за враг. Честно слово, без ти да знаеш, аз съм ти направил не една услуга. Ако не те пазех, ти надали би останал жив досега... Така е и със стария княз. Четох пригласението му още в деня, когато го написа. Е, какво щеше да стане, ако кажех и за него на Владимира?

— Съмнителни са благодеянията, за които сам благодетелят напомня.

— Сега ще разбереш, че казвам истината. Дошъл съм да ти предложа още една услуга, за която може би ще рискувам кожата си. — Окорсис почака да провери действието на думите си, но другият не изрази нищо, нито недоверие, нито нетърпение. — Есхач, да говорим честно. Ти си човек на Черноризец Храбър, нали?

Нито един мускул не трепна по слабото бръснато лице на Есхач. Въпреки необикновеността на въпроса то оставаше безизразно и студено. За Окорсис това самообладание беше нова, непозната черта от характера на Есхач и сега той разбра защо някога княз Борис го предпочиташе за най-трудните пратеничества при другите владетели.

— Кое те кара да мислиш така? — запита безстрастно Есхач в отговор.

— Много неща. Нима ти ще го отречеш?

Старият воин не отговори веднага. С присвити очи той наблюдаваше събеседника си, сякаш се мъчеше да проникне в душата му. Същевременно той бързо преценяваше какво трябва да каже, за да не се изложи на опасност, а и да не пресече излиянията на Окорсис.

— Не съм на твоето мнение — рече той предпазливо, — но да предположим, че е така.

„Стара лисица — помисли си ичиргу-боилът с яд и възхищение. — Не ще е лека борбата срещу него. Благоградумен е като заек, а има зъби на вълк.“

— За тебе предположение, за мене — сигурност. Но да не спорим сега за това. Слушай, Есхач. Аз знам какво иска вашият Черноризец Храбър. Но кокалът е много голям за неговата уста. Каквото и да мислите, князът — за да не предизвика раздражението на боила, Окорсис бе решил да избягва да нарича Владимира хан — е още много силен и борбата срещу него не ще прилича на игра с ашици.

— Един княз трябва да бъде силен — неопределено отвърна Есхач. — Това е негово право и негово задължение.

— Но борбата ще бъде лесно спечелена, ако един от най-близките му люде премине на страната на Черноризеца.

— Например ичиргу-боилът? — подхвърли Есхач.

— Например ичиргу-боилът — потвърди Окорсис, без да мигне. В живота си той бе извършил толкова подлости, че една повече или по-малко нямаше никакво значение за него.

— И, разбира се, след това ичиргу-боилът ще си остане ичиргу-боил?

— Да, ако новият княз ще има нужда от неговите знания и опит. Ако не — ще бъде оставен на спокойствие. Това е малка цена за такава услуга.

Есхач се облегна на възглавниците си и скръсти ръце. Най-после той бе разбрал целта на посещението, а това беше главното. Останалото щеше да бъде вече много по-лесно. Боилът мълча продължително, отдаден на мислите си.

— Ще ти разкажа една приказка, Окорсис — рече най-сетне. — В къщата на един добър стопанин живеел хитър плъх. Той познавал всички капани и умело ги избягвал, а налитал на най-добрите храни на стопанина. Като не успял да улови плъха, стопанинът решил да обърне с добро — да се сдружи с животното, да го храни, а то да го пази от другите хищници. Така и станало. Те сключили договор и отначало всичко започнало добре. Доволен бил плъхът, доволен бил стопанинът. Но после плъхът си взел жена, народили му се и плъхчета. И стопанинът трябвало да не ги закача, защото те били все поколение на стария плъх. Какво станало накрая? Плъховете толкова се умножили, че изяли всичките храни на стопанина, подгризали дори и основите на къщата му и един ден тя рухнала върху главата му. Това е приказката.

— Не я разбрах. Какво искаш да кажеш с нея?

— Че онзи, който се сдружава с плъхове, рано или късно става тяхна жертва.

— Нима наричаш плъх мене, Окорсис, от рода Чакарар?

— Нали знаеш какво разправят моряците, Окорсис? Не? Те казват, че когато корабът започне да потъва, първо побягват плъховете...

Ичиргу-боилът прехапа устни. Плесницата беше толкова оглушителна, че дори той, закоравелият в подлостите Окорсис от рода Чакарар, се почувствува обруган и оплют. Но страхът от смъртта беше по-силен от гордостта му и той каза хрипливо:

— Все пак ти би направил добре да поговориш с Черноризец Храбър. Може би той ще е по-умен от своите пророци.

Есхач се усмихна с престорено състрадание. Сега, когато конците на играта бяха преминали в неговите ръце, той отлично знаеше как да ги тегли.

— Ти забравяш, че моите връзки с Черноризец Храбър са само предположение. Казах ти го още в началото. Всъщност те не съществуват.

Окорсис се изправи. Лицето му бе пребледняло като на смъртник.

— Сбогом, Есхач. Дано бъдещето да не покаже, че си се лъгал.

— Бъди спокоен. Аз не се излъгах дори и тогава, когато беше много лесно да спечеля благоволение, ако подобно на пес лочех от лицата на... Как му викате?... Расате.

Гостът си тръгна. Фалшивата му самоувереност, с която беше дошъл, бе изчезнала и сега бе превил гръб под тежестта на своята орис. Есхач го изпрати до дворната врата.

— Ще ти кажа още две думи, Окорсис — рече на вратата старият Боил. — Плъхът е силен, когато постъпва като плъх. А добрият плъх знае да бяга, преди корабът да е потънал напълно.

Със сведена глава вървеше към дома си ичиргу-боилът. Рояк мисли жужеше в мозъка му.

„Плъхът е силен, когато постъпва като плъх.“ Колко прав беше старият Есхач, дявол да го вземе! Да, Окорсис беше плъх и за пръв път през дългия си живот на човешки плъх той го признаваше честно пред себе си.

Но Есхач беше казал: „Добрият плъх знае да бяга преди потъването на кораба...“ А корабът на Расате и Хорациус Барка потъваше, потъваше безвъзвратно и Окорсис чувствуваше с цялото си същество, че никоя земна сила не можеше да го задържи още дълго на повърхността. Корабът потъваше. Какво още чакаше той, плъхът Окорсис? Спасение имаше и той не беше човекът, който да не се възползува от него.

Същата нощ Окорсис избяга от Плиска.

С него бяха само един верен телохранител и два коня, натоварени със злато и скъпоценности.

IV

— Избягал е! — крещеше Владимир, обзет от гняв. — Избягал е! Помислил е, че ние сме пред удавяне и е побързал да се измете. Долна, лъжлива твар!... И това писмо — и то е открай докрай лъжливо, също като душата му.

Князът крачеше из просторната престолна зала, ръкомахаше, а гласът му отекваше в мраморната облицовка на стените. Цок и Хорациус Барка го следяха с поглед, но мълчаха, защото знаеха, че гневът на Владимир беше страшен и страшна беда очакваше онзи, върху чиято глава се изсипеше.

— Тръгнал си да гониш таласъмите^[1] на Плиска — продължаваше да фучи Владимир, като се обръщаше сега към боритаркана. — Глупости! Такива като Окорсис са най-опасни за престола ми. Те въртят опашка, ближат ръката ми, а са готови да обърнат гръб в същия миг, в който се промени вятърът. Ето от такива люде идва истинската опасност!

Хорациус се наведе, вдигна захвърленото от хана писмо и го прочете още веднъж гласно:

— „Светли господарю, най-велик от владетелите. Прости ми, че трябва да замина, без да ти се обадя. Тази нощ пристигна бърз пратеник от Велбъжд^[2], който ме извести за страшни бедствия в имението ми — придошли реки, мор погазил добитъка, а людете ми се разбунтували. Реших веднага да отида, преди да съм се разорил съвсем. Прощавай! Пожелавам ти крепко здраве и спокоен живот. Твой верен слуга. Окорсис.“

— Бедствия, вятър! Единственото бедствие е за мене, че съм вярвал на хора като Окорсис. Какво казват стражите, Хорациус, идвал ли е тази нощ човек откъм запад?

— Не, господарю. Това е заблуда. Окорсис нарочно ти е писал за Велбъжд, за да го гоним към запад, докато той бяга към морето на изток. Селяни от далечни села, които от тъмни зори са тръгнали към Плиска, разказваха, че са видели ичиргу-боила да препуска презглава към Варна. Ще заповядаш ли да го преследваме?

— Не, късно е. Той вече сигурно плува към далечна Скития^[3] или към Византия, рая на всички предатели.

Верен на себе си, Цок побърза да предложи един глупав план:

— Все пак аз казвам да заколим някой нехранимайко, да обезобразим лицето му и да пуснем мълва, че това е ичиргу-боилът Окорсис. Така ще покажем на всички, че имаме достатъчно сили да смажем предателите.

— Или пък ще станем още веднъж жертва в устата на шегобийците.

Владимир седна на престола, облегна се и затвори уморено очи. Всичко, всичко се рушеше около него. Цялата величествена сграда, която той бе наследил от баща си и която мечтаеше още повече да разшири и издигне, сега се разпадаше къс по къс, стена по стена. Един човек с черни дрехи и маска на лицето бе донесъл заразата и тя бързо бе обхванала града, който от две столетия бе непревземаема твърдина на българските ханове.

И само градът ли?

О, ако заразата беше само в Плиска, Владимир щеше да съумее да я изреже, да я изгори с нажежено желязо, пък дори и с цената на стотици живота. Ръката му все още бе достатъчно твърда, за да извърши това сурово, но целебно прочистване.

Не, заразата бе възникнала тук, в престолния град, но бързо бе прелетяла по четирите краища на огромното княжество, разпростряно между Синьо море и Черно, между Карпатите и Беласица. Владимир знаеше: тя пъплеше с лъжесмирнените стъпки на монаси и проповедници, които кръщаваха в името на Христа и дръзваха с висок глас от амвоните да анатемосват него, господаря и самодържеца на българи и славяни; тя се ширеше чрез словото на разни просветители, които говореха по-малко за писмената на Кирилицата, отколкото за подмолната бран на враговете му в Плиска; разнасяха я преоблечени в дрипи верни люде на Черноризеца; външните боили, изпълнени с ревност към новата вяра или само останали предани на Бориса, открито насъскваха хората си срещу престола и стягаха бранници и оръжие.

Всичко, всичко знаеше Владимир. Всичко виждаше и всичко чуваше. Страшният Климент гърмеше в Охрид и гръмотевичният му глас сипеше огън и жупел върху старата вяра и господаря,

привързваше людетe към Бориса и кръста. Плъвдивските славяни прогониха боила си, защото той бе послушал повелята на хана и бе върнал първенците им, удостоени с различни милости и права от Бориса, в старите им колиби. Комитът на Средец, уж раболепно превивал гръб в Плиска, начаса̀ се отрече от думите си, щом портата на неговата твърдина се затвори зад гръба му. Боилите в Браничево и Никопол дръзнаха да изпъдят с тояги и кучета ханските люде, дошли да приберат даждиите. „Да дойде сам вашият хан — бяха казвали те, докато ги налагаха по гръбините, — и него така ще посрещнем“.

Знаеше, а нищо не можеше да направи, с нищо да противостои. Та кой щеше да се уплаши от думите на един хан, който тук, в престолния си град, бе обкръжен от врагове и се държеше свит и притеснен като при обсада?

Какво можеше да стори? И с кого? Повечето боили и багаини усещаха накъде клони везната и под различни предлози се отстраняваха от него и от престола. Кой остана още? Сондоке увисна на въжетo. Заешкото сърце на Паган се пръсна от страх. Двуличникът Окорсис избяга. На кого още можеше да има доверие?

Владимир поотвори очи и през мигли изгледа двамата си служители. Слугите бяха несигурни. Но и тези, Хорациус и Цок, бяха ли по-сигурни от слугите? Можеше ли да повери спокойно живота си в техните ръце?

На червендалестия дебел Цок още можеше да се разчита. Не поради сходство на мислите, не. В Цок изобщо нямаше мисли. Кавханът притежаваше само безпримерна лакомия, превърнала цялото богатство на дедите му в месо и вино. Иначе нямаше нищо — беше гол като тояга и на това се дължеше верността му. Защото за него нямаше друг изход — верността му беше заплащана с много злато и с непрекъснати пиршества, без които Цок не можеше да живее. Но кавханът беше глупак, кръгъл и неповторим глупак, който нито веднъж дори случайно не бе измислил нищо умно. За какво можеше да се разчита на един глупак? Дори и да имаше добро желание, Цок бе неспособен за действие — каквото и да предприемеше, беше предварително осъдено на неуспех.

За кавхан той бе удобен — едно чучело, което да се разправя с чуждите пратеници и да устройва гощавките, докато цялата му власт почива в десницата на хана-самодържец. Но за действия?

Владимир премести очи върху боритаркана, който сега стоеше неподвижен, облегал ръце на дръжката на меча си. Хорациус Барка? Верен ли му беше този странен чужденец?

Всъщност кой беше той? Откъде бе дошъл? Какво търсеше тук? Непроницаем мрак обгръщаше всичко, свързано с личността на боритаркана. Човек без вяра и род, със златни шпори на рицар и с хищност на рис, с ръка на воин и с помисли на наемен убиец, Хорациус Барка беше истинска загадка на загадките. Верен? Не, такъв човек не можеше да бъде верен. По същия начин, по който изостави краля Арнулф и рицаря Хуго фон Бернхайм, той можеше да изостави и него, хана Расате, стига да намери човек, който да пусне повече злато в шепите му. Способен? Може би, но неговата способност се проявяваше само срещу дребни овчици, а беше безсилна срещу хитър вълк като Черноризец Храбър. Но Хорациус имаше едно безспорно качество — беше смел. Неведнъж Владимир се бе запитвал дали именно на тази смелост не се дължеше ненакърнената досега привързаност на боритаркана към него. Как ли би постъпил той, ако не смяташе омразния Черноризец Храбър за свой личен враг? Дали все още би споделял грижите на хана или вече отдавна би намерил по-спокойна служба при друг владетел?

И друго се питаше в този час Владимир — кой беше за предпочитане между двамата? Глупавата вярност на Цок или невярната, преследваща само лични облаги храброст на Хорациус Барка? Ако Плиска бе предишната весела и безметежна престолнина, той безспорно би предпочел кавхана. Но сега, когато вилнееше неуловимият дух на бунта? Да даде ли неограничени права на боритаркана, за да се справи с бунтовниците? Ами ако той после обърне оръжието срещу самия него?

Мислите му бяха прекъснати от гласа на Хорациус:

— Господарю, има още едно нещо, което не знаеш.

— Говори — рече твърдо Владимир, който от всичко най-много се боеше да не издаде своята слабост пред хората си.

— „Езици“ ми донесоха, че снощи ичиргу-боилът е бил на гости при Есхач. Никой не знае какво са говорили, но след този разговор Окорсис реши да изчезне.

— Есхач? — замислено запита Владимир. — Между Есхач и Окорсис никога не е имало особена дружба...

— Така или иначе, снощи са били заедно.

„Какво става в Плиска? — за хиляден път се запита ханът. — Всички ли тъмни сили са се сдружили срещу мене? Кое е това нещо, което успя да събере под един покрив така различни хора като Есхач и Окорсис?“

— Е, какво ще правим сега? — каза той гласно.

— Нека първо аз да запитам нещо, господарю — рече вместо отговор Хорациус. Той очевидно бе мислил върху случката и сега искаше да провери заключенията си. — Защо трябваше досега да пазиш и покровителствуваш този Есхач?

— Аз съм покровителствувал Есхач? — искрено се учуди ханът. — Кое те кара да мислиш така?

— Това, че той е още жив. Всеки друг на негово място отдавна би се преселил при дедите си — той поддържа връзки с твоя баща Борис, който съвсем не е между доброжелателите ти; към тебе се държи дръзко и предизвикателно; даде подслон на явния подстрекател Наум; дъщеря му, а може би и не само дъщеря му се среща с Черноризец Храбър; вчера разговаря с ичиргу-боила и той изчезва още същата нощ... Да изреждам ли повече? От това, което казах, не личи ли, че Есхач, дори и да не е ламята, то положително е една от главите ѝ? А щом тази глава още не е отсечена, значи, че ти, господарю, си я закрилял.

— Есхач е идол на войската — без да ще, се заоправдава Владимир. — Посегнем ли на него, войската ще се обърне срещу нас.

— А така го оставяме да беснее и да заразява и други със своя бяс. Преди малко ти питаше какво да правим. Ето моето мнение — първо Есхач — Хорациус направи движение, като че ли преряза гърлото на някого, — после на всички като него.

Защо Владимир се чувствуваше така уморен? Какво бе станало с него? Само допреди няколко месеца той решаваше бързо, без колебание, с царствена твърдост на самодържец, а сега бе нерешителен, мек и неуверен. Всяко предложение му се струваше съмнително по стойност, а сам бе неспособен да даде по-добро.

— Как смяташ да стане това? — запита той.

— Ще го извикаме довечера, за да го разпитаме за разговора му с Окорсис. Ще го пуснем да си отиде сам, без свидетели. Останалото ще направя аз.

Хорациус забеляза, че Владимир продължава да се колебае, и побърза да добави заплашително:

— Това е последното средство, господарю. Не се ли възползуваме от него...

— Добре — отпуснато реши ханът. Но той си спомни одевешните си мисли за себичната храброст на Хорациус и глупавата вяръност на Цок и прибави: — Но с тебе ще дойде и кавханът.

Боритарканът трепна. За пръв път към него се изказваше подобно недоверие.

— Кавханът? Нима вече нямаш вяра в мене, господарю?

— Не е въпрос за недоверие, а за сигурност — бързо отговори Владимир и веднага съжали за думите си — нелепо беше да се каже, че в сражение Цок може да бъде с нещо полезен на човек като Хорациус. Затова завърши: — Сега ме оставете сам. Да видим какво ще направите довечера.

[1] **Таласъм** — зъл дух, който обитава големи сгради, воденици и пр. и пакости на хората. ↑

[2] **Велбъжд** — старото име на днешния град Кюстендил. ↑

[3] **Скития** — днешните причерноморски части на Съветския съюз. ↑

V

Силни удари по вратата разбудиха стария Есхач. Той скочи, грабна меча и както беше по долни дрехи, изскочи навън. На чардака се сблъска с Наума.

— Кой тропа? — високо попита боилът.

— Стражи на хана. Търсим великия боил Есхач.

— Аз съм. Какво има?

— Ханът те вика, боиле. Изпрати ни да те придружим.

Есхач се замисли. Това твърде приличаше на клопка, но същевременно беше невъзможно да не се подчини.

— Почакайте малко — извика той пак в тъмнината. — Ще се облека и ще дойда. — После се обърна към Наума: — Трябва да отида, Науме. Тази работа не ми мирише на добро, но няма как да откажа. Пък ако се случи нещо...

Той облече кафявия кафтан с лисичите кожички, нахлупи самурения калпак, препаса меча и излезе. Тримата стражи, които бяха дошли за него, му се поклониха и тръгнаха на три крачки след него. Есхач беше нащрек. Вървеше по средата на улицата, оглеждаше се на пресечките, а ръката му не слизаше от дръжката на меча. Но нищо не се случи. Те прекосиха безлюдните улици на Външния град, преминаха през източната порта на „Ханската твърд“ и стигнаха невредими до Големия дворец. Тук стражите се поклониха повторно и оставиха боила да влезе вътре.

Владимир беше сам, но въпреки това стотина машали осветяваха цялата престолна зала. Есхач спокойно приближи до него и стори сдържан, но почтителен поклон.

— Викал си ме, господарю?

Князът го гледаше смръщено. Всъщност той не беше гневен, но със сърдития си вид искаше да скрие мислите си от хитрия и прозорлив ум на стария боил.

— Ти сигурно знаеш, Есхач, че ичиргу-боилът е заминал снощи във велбъждкото си имение?

— За имението не зная нищо — иронично отвърна Есхач, — но чух за заминаването на Окорсис.

— Дали не знаеш и нещо повече?

— Не, нищо. Аз не съм от най-доверените люде на Окорсис.

— А може би в навечерие на заминаването е споделил нещо с тебе?

Есхач мислеше бързо. Въпросът показваше, че Владимир знае за посещението на ичиргу-боила, но дали знаеше и за същината на разговора? Бе чул от приказките на хората, че Окорсис е оставил някакво писмо за княза, но доколко беглецът бе споделил истината с господаря си, оставаше тайна за него.

— Той беше при мене, но не е говорил за заминаване.

— Значи друга бе целта на посещението?

Въпросът не търпеше повече извъртания и Есхач разбра това.

— Окорсис дойде да ме моли да бъде причислен към людете на Черноризец Храбър. Срещу обезпечаване на сигурността му той предлагаше да подпомогне превземането на Плиска.

— И ти? — бързо попита князът, но Есхач бе живял твърде дълго и бе патил твърде много, за да се хване на такава проста уловка.

— Аз му отговорих, че не познавам такъв човек и нямам никаква връзка с него — каза той и се засмя хитро.

Князът бе изненадан от неочакваната искреност на боила.

— Ти казваш истината, защото тя вече не може да навреди на Окорсис, нали?

— Да — отговори Есхач с онази войнишка прямота, която му бе спечелила уважението и любовта на войската.

„Жалко, че не успях да спечеля този човек на моя страна — помисли Владимир. — Жалко. Но вече е много късно.“

— Добре, Есхач. Щом ми отговори истината, аз нямам какво повече да те питам. Можеш да си отидеш.

Тази неочаквана развръзка учуди боила. Тя изглеждаше неестествена и подозрителна — за толкова малко думи в Плиска не будеха хората посред нощ. Но князът бе приключил разговора и на него не му оставаше нищо друго, освен да се поклони и оттегли.

Навън той се огледа, но не видя тримата си придружници. Това му се стори чудно. Запита за тях стражите, които охраняваха главната порта на двореца, но и те не можаха да му кажат нищо повече. За миг

Есхач се поколеба дали да се върне и да поиска охрана от княза, и веднага схвана безсмислието на такъв опит — ако имаше нещо да се случи, то не би било чуждо на Владимир, пък и среднощното му повикване очевидно е било с волята на княза. Затова Есхач сложи ръка на дръжката на меча и закрачи в нощта.

Оставаха не повече от стотина крачки до дома му, когато внезапно пред него се изправиха две фигури. Есхач изтегли меча, спря и запита високо:

— Кой сте вие?

— Аз съм Харон^[1], Есхач. Дошъл съм да пренеса душата ти в ада.

Есхач позна гласа на боритаркана. Значи това е била целта на среднощното му повикване! Мигновено боилът разбра, че трябва да умре. Не, той не се уплаши — участникът в десетки сражения, воинът с осемнадесет белега от рани, които бяха всичките отпред и нито един на гърба, отдавна не се плашеше от смъртта. Но той съжали, че не е с двадесетина години по-млад, за да освободи българското княжество от този злосторен пришълец или поне да продаде скъпо кожата си.

— Не — каза Есхач. — Ти си вампир-лешояд^[2], който броди нощем да търси мърша.

Тази обида, шибната като камшик в лицето на боритаркана, го разгневи. Той извади меча си и направи няколко крачки напред.

— Ще платиш за невъздържаните си думи, старче. Пази се!

— Ще бъде честен двубой — намеси се Цок. — Аз ще следя да се спазват правилата.

В жълтата светлина на луната Есхач позна кавхана.

— Честен двубой? Този младеж, който живее от меча, ще се бие срещу един старец и това наричате честен двубой, а не убийство?

— Няма значение — каза Цок. — Никой не те е карал да остаряваш.

— Добре, но искам първо да се бия срещу тебе, лалугер такъв, пък нека тогава боритарканът ме заколи.

Този обрат не беше по вкуса на кавхана. Неволно той се скри зад гърба на Хорациус и оттам извика:

— Не може. Ти обиди него, не мене...

— Достатъчно бърбихме — рязко отсече Хорациус и вдигна меча. — Да почваме вече.

Старият боил зае бойна стойка и протегна въоръжената си десница напред. С нехайна стъпка боритарканът се приближи до него. Мечовете им се срещнаха със зловец звън.

В този миг, сякаш изникнала от недрата на земята, край тях се появи една черна фигура.

— Стой! Не предпочиташ ли да се биеш срещу мене, Хорациус Барка?

— Черноризец Храбър — извика Хорациус. В гласа му се долавяше искрена радост. — Ах, негоднико. Падна ли ми най-сетне в ръцете?

— Паднах ти — присмя се с престорен глас Черноризец Храбър. — Бях ти обещал да дойда нарочно за тебе и ето дойдох. Под кафтана ти носиш ризница, нали? Значи сме при равни условия. — Той се обърна към стария боил: — Дръпни се, Есхач. С този човек имаме да уреждаме стари сметки.

— Приемам — съгласи се боилът. — Но аз пък ще разчистя сметките си с този лалугер. Извади меча, Цок. Извади меча, ако не искаш да те заколя като агне.

За Цок нямаше друг изход. С ужасни проклетия на уста той изтегли меча и застана срещу Есхач.

Под меките лъчи на месечината четирима души кръстосаха мечове и се впуснаха едни срещу други в борба на смърт. Отстрани изглеждаше, като че ли това не бе битка между хора, а ужасна разплата между нощни привидения, свирепи, кръвожадни и хищни, напуснали своите потайни скривалища, за да се сблъскат в титанична схватка.

Двубоят между двамата боили не продължи дълго. Есхач беше нисък и слаб, но жилест и с крепка за годините си десница. Някога той бе завоювал слава на изкусен майстор на меча, а скромният му и умерен живот, чужд на разгулност и излишества, бе запазил силата на ръката и верността на окоето му. Кавханът му отстъпваше във всичко. Угоен и разплут, отровен от виното и гощавките, на които той бе посветил живота си, под бляскавите си одежди Цок представляваше човешка развалина. Ръката му, привикнала само да вдига стаканите, бе отвикнала от тежестта на меча.

Битката между тях бе решена скоро. Цок нападна. Есхач отбягна меча и веднага отвърна с удар върху оръжието на противника си. В удара вложи цялата си сила, но това бе силата на един

шестдесетгодишен човек. Ако в жилите си Цок имаше здрава кръв, той лесно би го отблъснал. Но неговата кръв бе размесена с толкова вино, че ръката му се разтрепери и изпусна меч. Есхач пристъпи напред, за да го довърши. Но един нетърпящ възражение глас го спря:

— Не го убивай! — извика му между два удара Черноризец Храбър. — Трябва да има кой да разкаже на хана Расате!

И стана така, че двамата боили се изправиха от двете страни на сражаващите се млади хора и с удивени очи наблюдаваха двубоя им.

Още от първата схватка Хорациус разбра, че е срещнал достоен за себе си противник. Той беше започнал със стремителна атака, за да свърши изведнъж с този маскиран човек, обграден със славата на непобедим. В тази атака той вложи цялото си умение, спечелено от стотиците двубои по всички краища на Европа — нападана яростно, с великолепно отмерени по време и сила движения. Ала стана невероятното — черният конник не само устоя, но дори и не помръдна назад, а със съкрушителен удар отблъсна вихрената атака. Нещо повече — в отбраната му не пролича никакво напрежение. Той се биеше с лекота и подчертана самоувереност, като че ли срещу него не беше прославен фехтовач, а начеващ юноша.

Вместо да принуди противника си да отстъпи, Хорациус сам бе принуден да направи крачка назад. И за пръв път в сърцето му се промъкна съмнение в изхода на двубоя.

— Какво? — засмя се Черноризец Храбър. — Изглеждаме това не прилича на клането на мирни славяни, а?

Боритарканът не отговори на предизвикателството, а се втурна в ново, още по-настървено нападение. Мечът му, направляван от неговата сигурна ръка, блясваше едновременно от толкова страни, като че ли не беше меч, а железен облак с хиляда острия. Но и тази атака се разби в стоманената защита на черния конник, сякаш срещу Хорациус не стоеше човек, а гранитна скала, яка и непробиваема. Боритарканът не беше суеверен, не вярваше нито в бога, нито в дявола, но сега за миг си помисли, че е срещнал някаква тъмна сила на небитието, приказен възшебник, против когото всичко, дори и неговото майсторство бе безсилно.

Той се отдръпна повторно. Бе задъхан и в ръката си усещаше вече лека умора. Дали не сънуваше? Дали той, Хорациус Барка, героят от стотици двубои, който обичаше да се нарича сам „крал на меча“, не

бе срещнал преоблечения и маскиран бог на войната? Внезапно го обзе гняв, стихиен и неудържим гняв. Той предпазливо приближи врага си и каза хрипливо:

— Внимавай сега, черноризче. Испански удар! До днес никой не е успял да се спаси от него.

Той направи измамно движение, хвърли се напред и мушна там, където трябваше да бъде сърцето на противника му. Но случи се нещо неочаквано. Черноризец Храбър отговори с късо, едва доловимо движение, което беше достатъчно, за да отклони меча на Хорациус, подскочи напред и в миг се озова зад защитата му, като пълен господар на положението. Но маскираният воин не се възползува от предимството си, а се отдръпна и каза просто:

— Мавританска защита. — Гласът му звучеше така безстрастно, сякаш не се биеше на живот и смърт, а преподаваше уроци по фехтовка.

Хорациус гледаше слисано, местеше поглед от меча до противника си и като че ли не вярваше на очите си.

— Този човек е луд! — възкликна Есхач, който в дългия си живот на воин не беше виждал нищо подобно.

— Бъди спокоен, Есхач. Свършвам. — Черноризец Храбър се обърна към боритаркана. — Сега внимавай ти, Хорациус Барка. Славянско нападение!

По-късно Есхач много пъти напразно се опитваше да обясни онова, което последва. Черноризец Храбър нападна, нанесе няколко бързи, добре пресметнати удари, които целяха да отклонят оръжието на боритаркана, после се стрелна така стремително напред, че снагата му прелетя успоредно на земята и в следния миг мечът му прониза шията на Хорациус точно там, където свършваше ризницата му. След още един миг Хорациус лежеше в краката на победителя си, а от раната му бликаше черна кръв. Тялото му потрепера, изпъна се и замръзна неподвижно.

Боритарканът, страшилището за всички славяни, беше мъртъв.

Черноризец Храбър прибра меча си.

— Иди разкажи всичко на твоя господар, Цок — обърна се той към изумения кавхан. — Кажи му още, че е дошъл неговият ред.

Щом разбра, че е спасил живота си, Цок побърза да се отдалечи по посока на „Ханската твърд“. Тогава Есхач поиска да благодари на

спасителя си, но не успя.

Черноризец Храбър махна ръка за сбогом и с бързи безшумни стъпки се отдалечи.

От съседните къщи се показаха първите любопитни.

[1] **Харон** — митически лодкар в ада, който прекарвал с лодката си по река Стикс душите на мъртвите. ↑

[2] **Вампир** — зъл дух, който, според поверията, произлиза от прескочен от животно мъртвец („вампириясал“ мъртвец). Пиел животинска кръв и правел различни злини на хората. ↑

VI

С най-ранните лъчи на утринното слънце Есхач излезе от дома си. Още от първите крачки по улиците той усети, че в Плиска цареше необикновено оживление — стъгдите и пътищата бяха пълни с народ, който шумеше и се вълнуваше. Боилът разбра, че нощната случка не беше вече тайна за никого. Това личеше в по-дълбоките от друг път поклони на людете, в съучастнически усмихнатите лица, в приветливите погледи. Плиска тържествуваше и старият Есхач бе един от виновниците за това тържество.

Той премина покрай мястото на нощната битка. Трупът на Хорациус беше вдигнат и кръвта — засипана със суха пръст. Явно беше, че хората на княза са поработили добре до утрото. Но въпреки това групички се тълпяха околоръст, сочеха следите по земята и шушукаха. Мнозина се обръщаха към него с желание да го заговорят, но Есхач знаеше, че наоколо гъмжеше от шпиони, и затова благоразумно отклоняваше всички разговори.

Скоро беше при княз Бориса и на него разказа открай докрай нощните си преживелици. Докато го слушаше, дългото и бледо лице на стария княз постепенно се оживяваше, покриваше се с руменина, като че ли той сам вземаше участие в случката. От време на време възклищаваше шумно или размахваше войнствено ръка, сякаш забравяше, че е един стар като Матусалем^[1] монах, а се виждаше пак млад и в онези бранни доспехи, в които някога бе водил войската към победи.

— Ах — възкликна старият княз, когато боилът завърши разказа си. От вълнение бялата му брада трепереше. — Защо, защо не съм двайсет лета по-млад, за да се боря рамо до рамо с него...

— Той и сега не е сам, господарю. С него е целият наш народ.

— Така е, Есхач, така е. И народът е прав, защото никога до днес той не е имал по-велико чадо. Никога не е имало по-достоеен човек да бъде негов вожд в мир и бран.

— Не избързваш ли много, господарю? Владетел е все още Владимир и той съвсем не мисли да се сбогува с престола.

— Ще се сбогува той, скоро ще се сбогува. Ако не си отиде сам, Черноризец Храбър ще го изхвърли... Песента на Владимир е изпята, Есхач. И колкото по-рано го разбере, толкова по-добре за него. — Тези думи сякаш наведоха Бориса на една необикновена мисъл. Той смръщи вежди и се загледа в някаква далечна точка. — Да, толкова по-добре за него — повтори той гласно. — Ще отида и ще му го кажа. Той, вярвам, има още достатъчно разум в главата, за да разбере. Нека, дорде е време, последва своя Окорсис, иначе... иначе и една аспра^[2] не давам за живота му.

Старецът се изправи. Развълнуван, изплашен от думите му, Есхач го улови за ръката — нещо, което никога досега не беше си позволявал да направи.

— Чакай, господарю. Не решавай прибързано! — От тревога и напрежение старият боил с мъка изговаряше думите си. — Сега Плиска прилича на наръч сухи съчки и една искра стига, за да пламне огън.

— Е? Толкова по-добре тогава.

— Но огънят може да се стовари на твоята глава. Никой не знае на какво е способен Владимир в тези часове...

— Точно в тези часове, Есхач, никой няма право да мисли за себе си, за животеца си. Никой, а най-малко аз.

— Но твоят живот не ти принадлежи, господарю. Цял народ води борбата с твоето име на уста, днес ти не си нито Борис, нито Михаил. Ти си пряпорец на онези, които са се заклели да умрат за правдата.

Старецът се замисли за миг, но после разтърси глава.

— Не, ще отида. Трябва да отида и ще отида!

С припрени движения той се залови да облича най-хубавата си сукнена власеница, сякаш се гласеше за тържествена литургия. Есхач понечи да каже нещо, но изглежда си спомни прочутата Борисова упоритост, защото затвори уста и без дори да се сбогува, изхвъркна от княжеската горница. Въпреки годините си той се затича през смълчаните ходници на двореца, а мечът му изтръгваше искри от мраморните стъпала на стълбите.

Дядо Продан, който стоеше пред вратата на Симеона, му се поклони дълбоко. Всеки друг път Есхач би намерил време да размени няколко думи с този предан слуга, когото помнеше от старите далечни походи. Но днес бе така развълнуван, че дори и не го забеляза. Без да

почука, той отвори вратата и влезе в библиотеката. Както винаги, Симеон стоеше наведен над книгите си.

— Симеоне!

Едва сега младият мъж вдигна глава и забеляза боила. На лицето му се изписа нескрито съжаление, че прекъсваха четенето му.

— А, ти ли, си, Есхач — каза той равнодушно.

— Ти, разбира се, четеш — недоволно започна боилът. — А в това време баща ти отива на явна саможертва.

— Как! — трепна Симеон. — За каква саможертва говориш, човече?

— Решил е да отиде при Владимир. Щял да го прикани, казва, сам да се откаже от престола. Слушай, Симеоне! Съдбата на целия народ сега е в ръцете ти. Ако не спреш баща си, Владимир ще излее гнева си върху неговата глава. Ще го погуби! Той...

Есхач не успя да довърши думите си. Вратата се отвори и в стаята с твърди стъпки прекрачи Борис. Благородна решителност грееше в очите му.

— Татко! — скочи на крака Симеон.

— А, Есхач навярно е побързал да ти каже. — Кой знае защо, присъствието на боила сякаш бе неприятно на Бориса. — Аз наистина ще отида при Владимира.

— Но защо, татко? Защо?

— Знаеш ли какво става сега навън? — запита в отговор бащата.
— Чу ли за Хорациус Барка?

— Чух, татко. Целият град говори за това.

— Е? — цял един свят имаше в тази кратка думичка.

Симеон хвърли бърз поглед към Есхач, който се бе оттеглил крачка назад, но не изпущаше нито дума от разговора.

— Бог да го прости — прекръсти се Симеон. В гласа му имаше нещо непроницаемо. — Хорациус Барка не беше добър християнин, но умря от насилие, а бог не одобрява насилието.

— Само това ли имаш да кажеш?

— Ще кажа още, че е безумие да отиваш сега при Владимира, татко. Не говоря така от богоспасно смирение, не. Ти нямаш право да излагаш живота си на опасност.

— Значи и ти... — скръбно рече Борис.

— Какво всъщност искаш да постигнеш? — запита Симеон. — Мислиш ли наистина, че Владимир ще те послуша? Или вярваш, че за една нощ вълкът се е превърнал в хрисима овчица?

Есхач не се сдържа и се намеси:

— И аз ти казвах същото, господарю. Владимир сигурно сега беснее в Големия дворец и търси върху кого да излее яда си. Не отивай! От сърце те моля, не отивай! Безразсъдно е начинанието, което си намислил.

Борис поклати глава и бавно премести поглед от Есхач върху сина си.

— И двамата не ме разбирате — рече той тихо. — Единият е живял само с книгите, другият — само с меча. Не разбирате нито мене, нито онова, което става в престолнината. — Той помълча малко, сякаш търсеше думите си. — Настъпил е решителният час. Пропуснем ли го — пропускаме всичко. Право казваше одева Есхач: Плиска сега е като сноп сухи съчки. Яви ли се искрата, огънят ще лумне. Не се ли яви, всичко сторено ще рухне.

— И ти искаш...

— Да — кимна Борис. — Народът е в небивал подем. Великият час е назрял. Сега нищо не е по-пагубно от бездействието. Ще отида при онзи окаяник. Ако ме послуша, добре. Ако не ме послуша, той сам ще подпали огъня, който ще го помете.

Симеон направи крачка напред. Великата саможертва на баща му превърна в прах книжовното му безстрашие.

— Тогава и аз ще дойда с тебе, татко. По ще слуша Владимир, като сме двама.

— Не! — рязко извика бащата. — Не! Забранявам ти да ме следваш. — Той видя как Симеон послушно отстъпи, затова добави с променен глас: — А вие... прощавайте. И помнете, никоя жертва не е достатъчна, когато се касае за отечеството.

— И все пак... — опита се да заговори Есхач.

Но Борис не слушаше, а вече крачеше към Големия дворец.

Стражите пред вратата не посмяха да го спрат — в библейски стария мъж имаше нещо толкова властно, че въпреки пренебрежението на Владимир околните неволно му се покоряваха. Той надникна в престолната зала, но вътре нямаше никой. Затова спря един слуга и запита строго:

— Къде е князът?

Човекът се поколеба. Той знаеше, че Владимир бе заповядал никой да не го безпокои, и сега се страхуваше от гнева му.

— Питам те къде е князът — кресна Борис. — Отговаряй!

Този глас, който не търпеше възражения, уплаши слугата.

— Горе, господарю. Оттегли се в покоите си с кавхана Цок и повели никой да не го тревожи.

— Тази повеля не се отнася за онзи, който му е дал княжеския скиптър. Води ме!

Разтрепераният слуга го поведе към горния кат на двореца. Пред стаите на Владимир стояха двама стражи с алебарди. Те препречиха пътя на стареца.

— Тук ли е князът? — запита Борис и като чу утвърдителния им отговор, заповяда: — Идете да му кажете, че аз, монахът Михаил, а по прежнему — княз Борис, искам да го видя.

Единият от стражите влезе в стаята и след малко отново се появи, като отвори широко вратата.

— Хан Расате благоволява да те приеме — обяви той церемониално, като се поклони.

Борис прекрачи покрай него. При влизането му Цок се изправи, но Владимир остана седнал. Старият княз заговори веднага:

— Дойдох да поговоря с тебе, Владимире.

— Расате — поправи го Владимир многозначително. Дори и сега, когато се чувствуваше в смъртна опасност, ханът бе запазил царственото си високомерие. — Онзи, който се казваше Владимир, сега се нарича Расате.

— Както онзи, който преди се казваше Хорациус Барка, сега се нарича „мъртвец“ — заядливо подхвърли Борис.

— Това ли дойде да ми кажеш?

— Не, това ти го припомни онзи, комуто ти дължиш княжеската си корона. А сега трябва да изслушаш баща си. — Старецът се обърна към кавхана: — Цок, остави ни сами.

Цок беше готов да послуша тази заповед, но Владимир го спря:

— Остани, Цок. Тук само аз имам правото да заповядвам. Говори, старче. Аз нямам тайни от кавхана.

— Дойдох да те предупредя, Владимире. — Гласът на стария княз бе толкова тържествено — повелителен, че този път Владимир се

въздържа да го поправи. — Животът ти е в опасност.

— Защото един маскиран разбойник безчинствува нощем ли?

— Не. Защото дотегна на народа с безчислените си престъпления. А княз без народ е нищо. Народът му дава княжеската корона и пак народът може да му я отнеме. Но короната рядко пада сама. Обикновено тя повлича и главата на неразумния владетел. Може да я задържи само онзи, който е умен, честен и предан на народа си. Ти измами своя народ, Владимире, и ще заплатиш това с главата си.

— Да не си дошъл да ме убиеш? — насмешливо попита ханът.

— Не, дойдох да ти предложа последната възможност за спасение. Ако милееш за живота си — откажи се доброволно от престола. Откажи се доброволно от престола и аз ти се заклевам, че ще запазя живота ти. Ако искаш, остани тук, ако не — вземи достатъчно злато и избягай в чужбина. Не го ли сториш — ще загинеш.

Ханът не беше човек, който ще се уплаши от подобни думи. Той дори се усмихна високомерно:

— Много си сигурен в смъртта ми, старче. Не избързваш ли с пророкуванията си?

— Сигурен съм — убедено отговори Борис. — Днес аз ти предлагам да те спася. Ако не ме послушаш, утре сам ще поведе народа против тебе.

Владимир се замисли. Да, имаше истина в думите на баща му. Не за отказването от престола — тази мисъл беше толкова нелепа, че ханът изобщо не се спираше на нея. Истината беше в това, че ако народът се вдигнеше на бунт, недоволният от Владимира предишен княз щеше естествено, по силата на простия ход на нещата да се озове начело. А тогава в очите и на най-верните бунтът не би бил вече бунт, а законно сваляне на един владетел. Не беше ли лудост, че досега бе търпял злоезичията на стареца?

Имаше и друго. Сигурността на Бориса не се ли дължеше на тайната му връзка със злокобния Черноризец Храбър? Даже повече — не беше ли Черноризец Храбър скрито и сляпо оръжие в ръцете на стареца? В този висок и беловлас мъж, скрит зад дрехите на монах, се криеше демоничният дух на един прославен с решителността си владетел. Владимир ясно помнеше твърдостта и непоколебимостта, с която преди тридесетина години Борис, същият този привидно смирен християнин Борис удави в кръв бунта на недоволните от него боили. В

събитията, които сега разтърсваха Плиска, не личеше ли същата желязна и неумолима десница?

И под влияние на тези мисли Владимир направи най-голямата грешка в четиригодишното си властвуване.

— Очакваш да ти отговоря, нали?

— Да. И от отговора ти зависи твоят живот.

— Добре, ето моя отговор. — Ханът отиде до вратата, повика двамата стражи и им посочи баща си. — Отведете този човек в тъмницата. Оковете го във вериги и останете на пост пред килията му. Отговаряте с живота си за него.

Няколко мига старецът остана неподвижен, зашеметен. После гордо изправи побелялата си глава и тръгна към тъмницата. Стражите го последваха с алебарди в ръце.

[1] **Матусалем** — легендарен еврейски патриарх, който, според Библията, живял 969 години. ↑

[2] **Аспра** — дребна монета на старите източни държави, включително Византия. Вероятно е била в обръщение и по нашите земи. ↑

VII

Като буря премина над Плиска вестта за трагичната злочестина, сполетяла стария княз.

— Отиде си праведният монах Михаил — шепнеха бабичките, като редяха молитви и се кръстеха. — Изгориха душицата му!

— Враг не можа с пръст да го докосне, а сега родният му син го окова във вериги — ругаеха мустакатите воители.

— Затуй ли доживя до старини, да гние в тъмницата! — роптаеха безименни гласове.

Небивало възбуждение обхвана мало и голямо. Занаятчиите затвориха работилниците си, купците прибраха стоките и всички излязоха навън, на улиците стъгдите, където хилядното множество шумеше, вълнуваше се и гневно трепереше, обхванато от желание за мъст и разплата. За час Плиска заприлича на клада сухи дърва, на която трябваше само една искрица, за да лумне стихията и неудържим пламък.

И искрицата не закъсня. Появи се тя първо при Източната порта. Курт, храбрият и буен воин Курт, за когото името на княз Бориса беше свято като бранен пряпорец, не се въздържа и високо занарежда клетви и ругатни срещу хана. Начелникът му Исбул му възрази! Двамата се скараха, изтеглиха мечовете и не след дълго пронизаното тяло на Исбула полетя от височината на крепостната стена. Но с това не се свърши. Много от стражите бяха верни на хана люде. Те нападнаха Курт и неговите другари и скоро върху площадките на стражевата кула се разгоря ожесточена битка. Паднаха хора и от двете страни. Притисната от по-многобройния противник, групата на Курт се добра до витата стълба на кулата и се заизниза един по един. Сам Курт остана последен, да прикрива другарите си.

Но битката не остана незабелязана от множеството. Хората се струпаха в подножието на портата и като не знаеха кои от бранниците са за Владимира и кои — за Бориса, окуражаваха и едните, и другите. Тогава сред тълпата проехтя гръмотевичният глас на Лазар:

— Братя, докога ще търпим тирана! Докога ще робуваме на Владимира! Грабвайте мечовете, братя! Да живее княз Борис! Да живее Черноризец Храбър!

Веднага около Лазар се появиха храбри мъже, въоръжени с мечове и сърпове, с копия и алебарди, с коси или лъкове. Към тях се присъедини и Курт с другарите си.

Изглежда Черноризец Храбър разбра, че е настъпил решителният час на борбата, защото по същото време всички негови помощници се разшетаха из старопрестолния град. Вестоносците засноваха по домовете, старшините на тайните петорки подириха людетe си, а сред тълпата се появиха хора, които говореха:

— Няма живот под ботуша на Владимира! Кой от нас ще заспи спокоен довечера, щом дори и преславният княз Борис е в тъмницата? Напред, братя! С кръста и Борисовото име — напред!

От този призив всеки грабваше, каквото му падне под ръка — воинско оръжие, тояга или камък, — и викаше с цяло гърло по-скоро да се разправят с тирана. Небивало оживление обхвана града. Нито един мъж не бе останал в къщи.

Постепенно отделните групи се сляха и на просторните ливади на Горния край на Плиска се образува нестройна и пъстро въоръжена, но грамадна и страшна войска. Лазар, зачервен и с искрящи от възбуда очи, отново издигна глас:

— Напред! Долу тирана!

И тълпата се залюля и се втурна като пълноводна река към крепостта. Неочаквано срещу тях излезе кавханът Цок, придружен от двадесетина стражи. Тази среща стъписа първите редици. Те спряха, а зад тях спря и множеството.

— Къде сте тръгнали, люде? — извика Цок. — На своя княз и баща ли сте решили да вдигнете ръка? Какво искате вие?

— Искаме да освободим княз Бориса — отвърна нечий глас. А друг допълни: — Само него признаваме за наш княз!

— Вас са ви измамили — смело излъга Цок. — Княз Борис е свободен. Той сам ме изпроводи да ви го кажа.

Тълпата, предимно прости и неуки люде, несвикнали с дворцовото лицемерие, се разколеба. Цок усети това колебание и побърза да добави:

— Идете си с мир, добри хора. Не удавяйте Плиска в братска кръв.

Може би тълпата би го послушала, ако Цок не беше направил една груба грешка. Пред него излезе едно рошаво момче, в което людете познаха Марко, ученика на Наум. То първо се изплези на кавхана, а после взе да говори, като наподобяваше гласа му:

— Идете си, добри хора. Пък утре аз един по един ще ви изпия кръвчицата...

Думите му раздразниха кавхана и той удари една плесница на момчето. Тази плесница не само възвърна, но и удесетори гнева на народа. Изведнъж редиците се разкъсаха и отпред излезе висок мъж в черни дрехи, със спусната от шлема маска и със сребърен лъв на черната ризница. Той вдигна един зелен пряпорец със сребърен лъв на него и извика.

— Виждате ли тяхната доброта, братя? С една ръка мажат, с другата удрят. Ще търпим ли още? Ще превиваме ли врат?

— Черноризец Храбър! — възторжено се обади един глас.

— С нас е Черноризец Храбър!

— Да живее! Да живее!

— Напред с Черноризец Храбър! Свобода на княз Бориса!

Пъстрата тълпа се люшна напред. Напразно двадесетте стражи се опитаха да защитят кавхана. Може ли крехка преграда да спре страшния ураган? Може ли със слабият плет да удържи напора на буйните пролетни води? А потокът на тези хора, увлечени от приказния герой Черноризец Храбър, бе по-страшен от водата, понеудържим от вятъра. Хиляди гърла подеха дружен боен вик, хиляди крака се понесоха напред.

Бедняците горнокрайненци се оказаха начело. С тояги и камъни пометоха те стражите на кавхана, смазаха ги под тежестта на стъпките си. Пред Цок застана един невъоръжен грънчар. Под запретнатите ръкави на конопената риза ръцете му още бяха изцапани с лепкава глина. За момент те спряха един срещу друг, срещнаха погледи. Имаше нещо символично в тази среща на кавхана с простия занаятчия: единият уплашен въпреки скъпите дрехи, позлатената броня и меча, другият — само с жилести ръце и корави юмруци, но изпълнен с отчаяна смелост.

Грънчарят пристъпи с оголени гърди срещу меча. Изведнъж Цок изпищя, хвърли оръжието и се втурна да бяга. С няколко скока грънчарят го настигна и повали на земята. Така загина велможата Цок — под краката на простолюдието и бедняците.

Народът се разля около „Ханската твърд“, но всички порти бяха здраво затворени.

— Стълби! Дайте стълби! — извика Черноризец Храбър.

Като изневиделица се появиха много стълби, къси и удобни за шурмуване на крепост. Сръчни ръце се заловиха да ги свържат една за друга. Опушени от сажди ковачи завъртяха звънки чукове. Голтаци свалиха дрипавите си ризи, раздраха ги и ги насукаха на въжета. И всеки гледаше да помогне час по-скоро стълбите да се изправят до стената. От кулите долетяха стрели, но никой не им обърна внимание, пък и те скоро престанаха — там на малките площадки зад зъберите на крепостната стена се разгоряха кръвопролитни схватки между хората на Черноризец Храбър и верните на хана стражи. Това бяха малки, но яростни сбивания, ограничени върху площадката на стената, в които не се искаше и не се даваше милост и които личаха предимно по звъна на железните мечове и по падналите през зъберите мъртви и ранени стражи.

Няколко набързо сглобени стълби се опряха на стената. С меч в ръка Черноризец Храбър пръв се изкачи на стената. Почти веднага до него застана и верният му Мостич, развял над главата си извезания от Кремена зелен пряпорец, а зад тях се проточи пъстра върволица — дрипави бедняци, въглищари с очернени лица, воители с железни шлемове на главата, селянци с криви сърпове, занаятчийци със запретнати ръкави слуги. Защитниците не бяха нито малко на брой, нито страхливи. Повечето от тях бяха стари воители, изпитани в не една битка. Но тази страшна в своя гняв войска и видът на нейния легендарен предводител ги смути и уплаши. Те хвърлиха мечовете и секирите и се предадоха.

Веднага няколко души се уловиха за веригите и желязната врата на крепостта се издигна със скърцане нагоре. Други се спуснаха долу и отвориха вътрешната врата.

Като от отприщен яз се изля хилядното множество в крепостта. Във въздуха витаеше някакво незапомнено опиянение, което изпълваше всяко сърце с мъжество, сила и готовност за саможертва,

превръщаше мирните жители на престолния град в смели и непреклонни бойци. В този миг нямаше богати и бедни, знатни и прости, млади и стари, българи и славяни. За пръв път, откакто съществуваше българския род, всички бяха единни, сплотени, обединени от общата си омраза срещу потисничеството и тиранията.

На едно място дребният, но още пъргав Есхач, който бе сварил да надене върху кафявия кафтан своята позлатена броня, бодър и подмладен водеше група дрипльовци, въоръжени с камъни и тояги. Тринадесетгодишният Марко се бе озовал начело на няколко старци, ветерани от Борисовите воители. На друго място фучеше гръмотевичният глас на Наум. Дори и крехката девойка Кремена бе сред множеството. Тя не носеше оръжие, но с присъствието и с думите си въодушевяваше бойците.

Хората на Владимир разбраха, че крепостта е изгубена, и се оттеглиха към Големия дворец. Сам князът в бляскавото си въоръжение бе между тях, подреждаше бойния им ред, ободряваше ги със слова и пример. Той все още смяташе, че борбата не е загубена за него, и очакваше тук, пред стените на двореца, да се разправи с бунтовниците.

Но и Черноризец Храбър нямаше намерение да спре до половината на пътя. Той застана в средата на своята пъстра войска, изпрати великана Лазар да води лявото, а Мостич — дясното крило и с могъщ глас призова:

— Напред, братя! Долу тирана!

Народът послуша неговия зов и се хвърли в нападение. Пред стените на двореца се завърза люта битка. Защитниците бяха само няколко стотици, но опитни във войната и с отлично въоръжение. А Владимир, който ги водеше, имаше много пороци, но не бе страхлив и не обръщаше гръб срещу опасността. Дори нещо повече — сега, когато се бореше срещу живи хора, а не срещу привидения като черния конник, той бе обладан от дива решителност, която се предаваше и на воините му.

Три пъти людетe на Черноризец Храбър се втурва напред и три пъти се принуждаваха да отстъпят, като всеки път оставаха десетки убити и ранени. Мястото пред двореца беше тясно и тяхната превъзхождаща численост се оказваше безполезна пред плътния пръстен на защитниците. Едва сега и най-недоверчивите разбраха защо

Черноризец Храбър винаги приканваше към търпение — ако битката бе станала преди няколко месеца, те биха били малцина, шепа хора, които биха намерили своята безполезна гибел, а делото им би останало неосъществено.

Преди да поведе за четвърти път хората си на щурм, Черноризец Храбър извика Мостич и шепнешком му даде някаква заповед. Без възражение или повече въпроси Мостич взе със себе си двадесетина души и изчезна нанякъде. Неговото място на дясното крило зае опитният в битките Есхач.

Хората отново се подредиха и връхлетяха като стихийна морска вълна към двореца. Битката се превърна в яростно кръвопролитие — като че ли и двете войски бяха решили да измрат до един, но да не отстъпят. Исполинът Лазар, който пак бе предпочел да се въоръжи с огромна тояга, налетя с хората си като хищен звяр и успя да разкъса редиците на защитниците, но зад тях дойдоха други и запълниха отвора.

И от двете страни бойците падаха с десетки. Бойните линии се огъваха на места, напредваха на други.

Владимир беше корав противник, опитен в битките. Сражаваше се в първите редици и с примера си увеличаше и верните му воители. Те отстъпиха срещу Лазаровите люде, но удържаха дясното крило, а в центъра успяха да напреднат, като заплашваха да разделят линията на нападателите. Напразно Черноризец Храбър се биеше като лъв за всяка педя земя. Край него падна Курт, паднаха и много други неизвестни бранници. Добре въоръжените и обучени в бранното изкуство воители на Владимира сечаха, промушваха и крачка по крачка напредваха.

Черноризец Храбър се огледа. Положението ставаше тревожно. Той вече се колебаеше да заповяда ново оттегляне на храбрите му ратници, когато се разнесе мощен вик:

— Дръжте се, братя! И ние сме тук! Дръжте се! Удрете!

Веднага след вика на стъгдата пред двореца се втурнаха няколко стотици селяни с коси, вили и голи овчарски криваци в ръце. Те бяха от съседните на Плиска села, които, щом чули за битката, оставили добитъка и ралата и хукнали презглава към престолнината на помощ.

— Дръжте се! — викаха те. — Идват още хора! Конници от Варна, пешаци от Червен... От цялата българска земя идват бранници. Дръжте се, братя! Удрете!

Може би не толкова подкреплението на тези почти невъоръжени селяци, колкото думите им разколебаха людетe на Владимира. Те се стъписаха, заоглеждаха се, после сами, без заповед се отдръпнаха назад. Вече нито виковете на начелниците, нито примерът на хана можеха да възвърнат мъжеството и яростта им. Какво могат да сторят шепа воини срещу цял народ?

Внезапно вратата на двореца се отвори и със страшен вик от нея изскочиха Мостич и неговите другари.

Това беше краят. Ударени в гърба, защитниците се огънаха, уплашиха се и побягнаха да спасяват живота си. С една част от тях Владимир успя да се скрие в двореца. Подир него се спусна Лазар, докато Есхач побърза да слезе в подземиято, за да освободи окования Борис.

В ходниците на двореца Владимир се биеше с отчаяно настървение. Нападатели и защитници един по един падаха в краката му, но докато числото на нападателите непрекъснато се попълваше с нови хора, все по-малко и по-малко оставаха онези, които го подкрепяха. Най-после стана неизбежното — със страшен удар на тоягата си Лазар изби меча от ръката на княза, после се хвърли върху него и го притисна в мечешката си прегръдка, от която нито един човек не можеше да се освободи.

VIII

Никой не мислеше да си отива.

Трупове на падналите воители бяха отнесени и на площадката пред двореца, около която множеството бе сключило плътен обръч, стояха главните герои на събитията — обезоръженият Владимир, Наум, подмладеният от битката Есхач, Мостич, Лазар, който още не желаше да се раздели със своята тояга. Дори Симеон бе решил да напусне своето усамотение и бе застанал настрана в своето дълго избеляло расо. Липсваше само един — Черноризец Храбър. Щом битката се пренесе в ходниците и залите на двореца, той сякаш потъна в земята. Напразно воитите го търсеха из целия Вътрешен град. Напразно глашатаи викаха до прималяване неговото име по всички кътчета на двореца. Напразно го дириха между онези, които бяха дали живота си за победата. Черноризец Храбър беше изчезнал.

Изведнъж се разнесе вик. Няколко воити се показаха от вратата на двореца и върху раменете им се крепеше беловласият княз Борис. Калпаци и шлемове полетяха към небето. Мечове, алебарди, коси и сърпове се издигнаха нагоре за поздрав. Людете пристъпиха напред — всеки искаше да приближи до княза, да го поздрави за победата, да му изрази радостта си. Воитите го пренесоха сред множеството. Борис говореше нещо, но думите му потънаха и се стопиха във всеобщата гълчава.

Най-сетне му позволиха да слезе на земята. Симеон се приближи до баща си и двамата заговориха оживено. Толкова голям бе шумът наоколо и толкова напрегнати бяха лицата на бащата и сина, че никой не можа да разбере дали взаимно се поздравяваха за успеха или отново спореха и се караха.

После Борис се изкачи по стъпалата на двореца и оттам се обърна към народа. Неговата висока и слаба осанка се откри ярко между белите колони. Гласът му, станал дрезгав от годините, бе още достатъчно висок, за да достигне и до най-далечните слушатели.

— За първи път от четири години — започна той — аз мога да се обърна към тебе, народе мой, със свещената дума: братя! Защото, след

четири години ежби и раздори в тази земя, завладяна от храбрата орда на Испериха, най-сетне днес възтържествуваха братството и сплотеността. Онова, което мечтаеше страшният Крум, което вещаеше великият Омуртаг и което аз се опитах да създам, го осъществихте днес вие и вашите корави воински десници.

Между тълпата премина одобрително шумолене. Есхач, суровият и кален в преめждия Есхач, избърса една появила се в очите му сълза.

— Владимир се показва недостоеен за великото призвание да бъде вожд на един така славен народ, като народа на българските славяни — продължи старият княз. — Той презря славянската титла княз и се нарече пак хан. Той се отрече от името си Владимир и взе старото Расате. Но той извърши и нещо по-лошо. Владимир поруга братството между славяни и българи и изправи брат срещу брата. Колко честни домове бяха изпепелени в Плиска? Колко невинна кръв се проля? Всичко е негово дело. Затова, аз, предишният княз Борис и божи служител Михаил, не мога да имам милост към него, макар че ми е син. Със силата на онази власт, която бог и моите славни предци са ми дали и която вие днес ми възвърнахте, аз му отнемам княжеския сан и повелявам да бъде затворен на моето място в тъмницата, докато реша каква да бъде съдбата му.

За втори път хората зашумоляха одобрително, но никой не отмести поглед от беловласия старец. Сега трябваше да последва най-важното и най-интересното — кого щеше да короняса Борис за княз. По-голямата част от събралите се люде мислеха, че Борис отново ще заеме престола на българските князе. Други очакваха да бъде коронясан Симеон. И само най-разпалените глави вярваха, още, че е възможно да запази короната за Черноризец Храбър.

Борис се забави и полека огледа сбрания наоколо народ. Дали търсеше между тях стройната фигура на черния конник? Или се стремеше да отгатне тайното желание на всеки един? Или пък най-сетне се стремеше да разбере как ще бъде приет изборът, който той вече беше направил?

Старецът издигна окръженото си от бяла коса и брада лице и рече ясно:

— За княз на славяно-българското княжество оставям Симеон!...

Укорително мърморене посрещна тези думи, мърморене, в което имаше и неодобрение, и порицание, и глуха враждебност.

— По род Симеон заслужава княжеската корона — продължи Борис, но гласът му като че ли бе загубил част от предишната си твърдост, сякаш сам не бе сигурен дали не извършваше грешка и несправедливост. — Но като му давам короната, която е стояла на главата на Испериха и Кардама, на Крума и Омуртага, аз го предупреждавам и заявявам пред целия народ, че и него ще постигне Владимирова участ, ако само в него отстъпи от Христовата вяра и от великото единство на славяни и българи^[1].

Симеон пристъпи напред. Къдравата му брада трепереше от вълнение.

— Заклевам се пред тебе, татко, пред народа и пред бога — високо произнесе той, — че няма да измамя доверието ти и ще посветя живота си за прослава на нашата родина.

Няколко неуверени гласа извикаха „Да живее княз Симеон!“ но множеството остана хладно и сдържано, дори някои се обадиха достатъчно високо, за да бъдат чути: „А Черноризец Храбър?“

Владимир, който досега не вдигаше поглед от земята усети скритото недоволство на народа и изправи глава. Подигравателна усмивка сви ъглите на устните му.

— Искам и аз да кажа нещо — обади се той. — Баща ми започна много лесно да сменя короните от главите на хората, а никой, нито боговете, нито нашите обичаи, не му дава това право. Той иска да даде българския престол на брат ми Симеон. Добре. Но нека да се спазват обичаят!

Боилите се разшаваха нервно — те вече бяха разбрали накъде клони Владимир с думите си.

— А обичаят е известен — продължи той, като повиши глас. — Още от времето на Авитохол е прието в подобни случаи чрез двубой да се решава кой е по-достоеен да води българското племе. Нека и сега мечът определи по-достойния...

Старият княз погледна изпитателно към боилите, сякаш търсеше от тях подкрепа в трудния миг, но всички, дори и верният Есхач, отвърнаха очи от него — те знаеха обичая и не желаеха да излъжат. Обърна се към множеството, което дебнеше всяка дума и всеки жест, но никой не се обади — народът уважаваше Симеона като човек праведен и скромен, но същевременно всеки искаше князът да бъде силен, да бъде истински вожд не само в мир, но и в бран.

Пред двореца бе настанала такава тишина, като че ли нямаше нито една жива душа. И изведнъж всред мълчанието се разнесе спокойният и ясен глас на Симеона:

— Владимир е прав. Аз съм готов да изпълня обичая.

— Не! — извика гръмко Есхач.

— Не! — обади се и Наум. — Ти си божи служител и за тебе не е позволено да вдигаш меч.

— Да — възрази Симеон. — Онзи, който ще води народа към слава и добруване, трябва да може сам да застане срещу меча.

Борис не бързаше да каже думата си. Есхач се приближи до него и му зашепна възбудено:

— Господарю, не позволявай! Откажи! Не позволявай да пролеят невинната кръв на Симеон.

— Не може другояче, Есхач. Трябва да се бият.

— За да победи Владимир и да започне всичко отначало ли?

— Ако не се съглася, народът ще се разбунтува. — Старецът беше странно спокоен. — Симеон е прав: страхливец не може да бъде вожд на българското племе.

Есхач се отдръпна. Лицето му бе станало пепеляво. Борис мълком огледа още веднъж събрания народ и кимна с глава в знак на съгласие. Но в този миг от тълпата се отскубна една девойка и се хвърли в краката на стареца.

— Господарю и татко, не се съгласявай! Симеон ще бъде убит!

Но на тези думи отговори сам Симеон:

— Отдръпни се, Кремено. Никой не може да предотврати онова, което е написано в книгата на съдбата.

— Не искам да се биеш! — ридаше Кремена. — Не искам!

Симеон не я слушаше повече. Той направи знак на дядо Продан и високо му поиска да донесе меч и шлем. От един стоящ наблизо воин Владимир също взе шлем и меч и с опитна ръка размахна оръжието, за да провери тежестта му. Наоколо бе толкова тихо, че свистенето на меч се разнесе над цялото множество.

— Прочети си молитвата — насмешливо се обърна Владимир към брата си. — Християните се молят пред смъртта си.

Симеон не отговори. Той стоеше неподвижно и със странен огън в очите наблюдаваше Кремена, която хлипаше на гърдите на баща си.

След малко се появи дядо Продан и подаде на Симеона един черен шлем с метална грива отгоре и подвижна маска за очите.

— Шлемът на Черноризец Храбър! — извика някой.

Тогава усмихнат, тържествен, Борис приближи с нетърпеливи крачки до сина си, махна черното му расо и пред смаяните очи на народа се появи висок левент, облечен в черна ризница със сребърен лъв на гърдите. А Симеон дръпна брадата си и тя се отлепи, като откри едно силно и мъжествено лице. Едва тогава сложи шлема, но за пръв и единствен път не смъкна маската пред очите си.

— Симеон е Черноризец Храбър!

— Ето кой бил черният конник!

— Да живее Симеон! Да живее Черноризец Храбър!

— Да живее!... Да живее!...

Хиляди гърла подеха тези викове и старопрестолният град слисано потръпна.

Лицето на Владимир стана по-бяло от каменните стени на двореца. Той загуби самообладание и неволно отстъпи крачка назад:

— Не... не може да бъде...

— Може, може, Владимире — студено отговори Симеон. — Ти бе научил, че в Цариград мен ме наричаха „полугрък“. Но ти не знаеше, че тази нежелана от мене титла ромеите ми бяха дали не само за ученолюбивостта ми, но и затова че в цяла Византия нямаше майстор на меча, останал непобеден от мене.

— Но конникът... твоята библиотека...

— Ти не обичаш книгите, Владимире, и това е голямата ти грешка. Ако обичаше книгите и като мен преровеше библиотеката, събрана от нашите деди, ти щеше да намериш плановете, по които покръстеният арабин Евтимий е строил преди сто години днешната Плиска^[2]. Тогава ти щеше да знаеш, че от подземията на Големия дворец започва таен проход^[3], който минава под земята до онези стаи на Малкия дворец, където е заеманата сега от мене библиотека, после прекосява крепостната стена и отвежда до... обора на дядо Продан в Горния край на столицата.

— Значи оттам...

— Да, оттам. Оттам бяха подслушвани човеконенавистните кроежи на Хорациус Барка, оттам бе изведен и спасен от обезглавяване Мостич, оттам минавах, когато боритарканът ме преследваше и после

бързаше да провери дали съм в стаите си. Най-последно — през този проход премина днес Мостич, за да те удари в гърба.

— Аз мислех...

— Стига приказки — прекъсна го рязко Борис. — Ти искаше чрез двубой да се определи по-достойният между вас. Добре. Ще бъде двубой. Започвайте!

Симеон спокойно прекрачи напред. Баща му, комуто завършекът на подмолната борба сякаш бе възродил младежките сили и жар, се обърна към него:

— Не го убивай, Симеоне. Не го убивай, а само го обезвреди. — Очевидно старецът не се съмняваше в изхода на двубоя. — Аз ти давам цялото княжество, само не ти давам Владимира. Съдбата на това дяволско изчадие, аз сам ще определя!

Владимир се опита да възвърне хладнокръвието си, но не успя — дълбоко в себе си той се виждаше вече победен. Чудното и невероятно преобразяване на кроткия и хрисим Симеон в покрития с ужасна слава Черноризец Храбър го бе поразило така, че той вече не представляваше предишния силен и самоуверен воин, а смалено, обезсърчено и немошно подобие на хана Расате.

Те се сближиха и мечовете им със звън се докоснаха. Владимир, който познаваше силата на Черноризец Храбър от многобройните му подвизи и от разказа за двубоя му с Хорациус Барка, не се надяваше да го победи с умение и ловкост. Можеше само да разчита на силата си и затова още от първия миг се хвърли сляпо напред, за да свърши с един удар. Но ръката на Симеон го посрещна твърдо и мечовете им се кръстосаха до самите дръжки. Последва едно недоловимо за окото късо движение и оръжието изхвъркна от Владимировата ръка.

Двубоят, ако това кратко сблъскване можеше изобщо да се нарече двубой, завърши. По знак на Бориса няколко стражи уловиха сломения Владимир и го отведоха в тъмницата.

Хиляди, много хиляди гласове отново подеха дружно:

— Да живее Черноризец Храбър! Да живее княз Симеон!

Тогава Симеон — Черноризец Храбър, както беше в бранни дрехи и с меч в ръка, отиде до Кремена, улови десницата ѝ и влезе с нея в престолната зала. Другарите и съратниците му бързо нахълтаха зад тях. Младият княз спокойно и самоуверено преведе избраницата си през дългата зала и сред неспирния приветствен възглас на народа

бавно се изкачи с нея по стъпалата на подиума, където го чакаше българският престол.

[1] Според западния хронист Регино, прюмски абат, съвременник на Бориса и Симеона (умрял в 915 г.) княз Борис е казал, че „и него (т.е. Симеон) ще постигне братовата му участ, ако той само в нещо отстъпи от истинското християнство“ (Reginonis Prumiensis Chronicon. Pertz Mon. Ger. t. I). ↑

[2] Покръстеният арабин Евтимий преминал от Византия на страната на хан Крум. Вещ в механиката и строителството, той научил българите да строят обсадни машини и вероятно е взел участие в построяването на Плиска след опожаряването ѝ в 811 г. от императора Никифор I Геник. ↑

[3] Проходът личи и до днес в развалините на Плиска. ↑

ЕПИЛОГ

Симеон остана начело на своя народ тридесет и четири години (до 927 г.) и никога, нито преди, нито след него, по-достоеен владетел не е стоял на българския престол.

Той води множество успешни войни, като победи маджарите (896 г.) и сърбите (925 г.), но главно воюва срещу вековния враг на българите — Византия. На ромеите той нанесе редица славни победи, като две от тях — при Вулгарофигон в 896 г. и при река Ахелой в 917 година — бяха така разгромителни, че след тях Византия не успя да се съвземе цели десетилетия. В резултат на тези войни българската държава се разпростря от Черно море до Адриатика и от Карпатите до Егейско море.

Отначало той се наричаше княз, но след битката при Ахелой се провъзгласи за „цар и самодържец на българи и ромеи“ (919 г.). Симеон премести престолнината си от Плиска в Преслав и я изгради като един от най-хубавите градове на времето си. Той затвърди братството между българи и славяни, които окончателно се сляха в едно и никога по-късно не враждуваха помежду си.

Но Симеон не забрави и не се отказа и от името, което му бе дал народът — Черноризец Храбър. Той го запази като име, с което подписваше литературните си творби. Защото едновременно с бранните си успехи той създаде и „златния век“ на българската средновековна просвета и книжнина, като насърчаваше и подкрепяше писателите и преводачите, а и сам неведнъж улавяше перото. От него до наши дни е останало само едно съчинение, „За буквите“, което и днес удивлява със силата на словото си, с широтата на възгледите и с голямата си култура.

След като се увери, че е оставил княжеството в сигурни ръце, Борис — Михаил отново се оттегли в манастира, където живя още четиринадесет години и почина, доволен от делото си, на 15 май 907 година. Тогава България беше вече една от най-силните държави в Европа.

Знае се, че преди още да се затвори в манастира, той се е разплатил с Владимира за неговите лоши дела. Историята не споменава по какъв начин го е наказал и това е вече твърде многозначително^[1]...

Наум продължи своята благородна дейност на просветител и разпространител на славянската писменост. След като неговият прославен другар Климент, когото Борис бе настанил в Македония, стана епископ, той зае неговото място в Кутмичевица^[2]. Наум достойно замести Климента като народен учител и просветител. След осемгодишна работа в Кутмичевица той се оттегли в един манастир край Охридското езеро и почина в 910 година.

Есхач доживя до дълбока старост. Той вече не можеше да води войните на бран, но до смъртта си помагаше на Симеона, като му даваше винаги мъдри, трезви и добри съвети.

Въпреки че Мостич нямаше благородно потекло, Симеон го направи свой ичиргу-боил и не се излъга в избора си — като човек, който произлиза от народа, Мостич винаги пръв и най-добре схващаше тежните на простите люде и използваше властта, дадена му от царя, за да ги облекчава; а с доказаните си воински качества той беше безкрайно полезен на Симеона в многобройните войни, които съпътствуваха царуването му. Мостич остана ичиргу-боил и при приемника на Симеона — цар Петър, а когато стана осемдесетгодишен, той раздаде всичкото си имущество на бедните, църквата и училищата, оттегли се в манастир и наскоро след това почина^[3].

Симеон предложи висока длъжност и на Лазар, но той я отказа, като предпочете да живее на спокойствие сред многобройната си челяд и да разказва на децата и внуците си за тежките борби срещу Владимира. Само когато наставаха бранни дни, Лазар пръв заставаше под пряпореца на своя цар. Като начелник на пехотата, той се покри със слава в победните войни срещу Византия.

Малкият Марко продължи да учи все така старателно и трудолюбиво. По-късно, когато вече не беше палаво и вечно разрошено момче, той стана Деволски^[4] владика. По примера на своя учител той посвети живота си на просветителска и книжовна дейност.

[1] Според цитираното съчинение на Регино, Владимир бил ослепен по заповед на Борис. Но другите исторически източници не потвърждават това сведение. ↑

[2] **Кутмичевица** — област в днешна Македония и част от Албания. ↑

[3] При археологически разкопки в Преслав на 16 октомври 1952 година бе открит гробът с костите на ичиргу-боила Мостич и с надгробна плоча, на която накратко се описват животът и делата му. ↑

[4] **Девол** — днешна Гостима в Западна Македония. ↑

Издание:

Цончо Родев. Черният конник, 1978

Редактор: Божанка Константинова

Художник: Любен Диманов

Художествен редактор: Йова Чолакова

Технически редактор: Петър Балавесов

Коректор: Албена Николаева

Издателство „Отечество“

Печатница „Балкан“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.